

MAGYAR
TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
KÖZLÖNYE

FELELŐS SZERKESZTŐ:

NAGY LÁSZLÓ

1902

XVII. ÉVFOLYAM

V. FÜZET

M Á J U S

===== MEGJELENIK HAVONKÉNT =====

BUDAPEST
SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE
Andrássy-ut 10.

TARTALOM.

TANÍTÓKÉPZÉS.	Oldal
<i>Sztankó Béla.</i> Jelentés a tanítóképesítő vizsgálatok tagozódása tárgyában beérkezett véleményekről	259
<i>Krick Jenő.</i> Fejezet egy részletes helyi tantervből	263
<i>Símkó Endre.</i> A tanítóképzésről és a tanítóképző-intézetekről	275
<i>K.</i> A kath. tanügyi tanács ülése	279
<i>Zoványi Lajos.</i> Borbély Sámuel	281
A közoktatási költségvetés tárgyalása	286
ELMÉLET.	
<i>Pethes János.</i> Általános élettan (X. közlemény)	294
IRODALOM.	
<i>Papp József.</i> Farkas Sándor földrajza (Második közlemény: A föld öt része.)	300
EGYESÜLETI ÉLET.	
Választmányi ülések jegyzőkönyvei.	
<i>Németh Sándor.</i> I., II., III., IV. jegyzőkönyvek	307
A választmány határozatai a módszeres tanári tanácskozmányok tárgyai ügyében	314
OKIRATTÁR.	
Továbbképző tanfolyam tanítóképző tanárok számára	316
VEGYESEK	317
Kimutatás	320

Szerkesztőség: Budapest, VIII. Baross-utca 57.

Kiadóhivatal: Budapest, VI. Andrassy-út 10.

Egyesületi tagdíj:

<i>évenként</i>	8 korona
<i>félévi részlet</i>	4 korona

Előfizetési díj:

<i>egész évre</i>	8 korona
<i>félévre</i>	4 korona

A «Magyar Tanítóképző» megjelenik — július és augusztus kivételével — havonként legalább 2 és félvnyai terjedelemben.

Egyesületi tagok a „Magyar Tanítóképző“-t a tagdíj fejében kapják. **Tagsági jelentkezések Sztankó Béla** főtítkárhoz (Budapest, I. Mozdony-u. 5/b.) intézendők.

A tagdíjak **Horvay Ede** egyesületi pénztároshoz (Budapest I., Györi-út 11. sz. Paedagogium) küldendők be.

A reklamációk és előfizetési pénzek a kiadóhivatalhoz (Singer és Wolfner könyvkereskedése) intézendők.

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

XVII. ÉVFOLYAM.

1902. május.

V. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

Jelentés

a tanítóképesítő vizsgálatok tagozódása tárgyában beérkezett
véleményekről.

(Előterjesztett a választmány ápr. havi ülésén.)

A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete elnöksége által, a tanítóképesítő vizsgálatok tagozódása tárgyában, a hazai összes tanító-
(nő)-képző intézetekhez szétküldött előadói javaslatra vonatkozólag 46
válasz érkezett be.

Ezek közül 45 tanártestületi, 1 egyéni.

Az elnökségnek az említett javaslatot kísérő körlevelére a követ-
kező tanító(nő)-képző intézetek válaszoltak:

Allami tanítóképzők: Arad, Baja, Budapest I., Csáktornya, Déva,
Félegyháza, Igio, Kolozsvár, Léva, Losonc, Máramaros-Sziget, Modor,
Pápa, Sárospatak, Székely-Keresztúr, Temesvár, Znióvár-alja = 17;

állami tanítónőképzők: Budapest II., Eperjes, Győr, Kolozsvár,
Szabadka = 5;

róm. kath. tanítóképzők: Csíksomlyó, Esztergom, Győr, Pécs = 4;

róm. kath. tanítónőképzők: Budapest IV., Kőszeg, Nagyszében,
Nagyszombat, Pozsony, Sopron = 6;

ev. ref. tanítóképzők: Nagyenyed, Nagykőrös = 2;

ev. ref. tanítónőképző: Debrecen = 1;

ág. ev. tanítóképzők: Eperjes, Felsőlövő, Selmechánya, Sopron,
Szarvas = 5;

gör. kath. tanítóképzők: Eperjes, Ungvár = 2;

gör. kel. tanítóképzők: Arad, Nagy-Szeben = 2;

egyesületi tanítónőképző: Budapest, Orsz. Nőképző = 1.

Ezekhez járul Simkó Endre kartársunknak szintén a választmány-
hoz intézett beadványa (L. M. T. 1902. évf. 195. s. köv. lapjain).

a) *Elvi kijelentések.*

Érdemileg nem kívánnak a javaslatához szólni s tárgyalásába nem bocsátkoznak: *Nagy-Szeben*¹ (gör. kel.), minthogy intézetük — felekezeti jellegénél fogva — az egyh. főhatóság közvetlen felügyelete és rendelkezése alatt áll; *Nagy-Enyed* (ev. ref.), mivel be akarja várni a ref. tanároknak Debrecenben tartandó szervezkedő gyűlését s a szóban forgó javaslatra nézve ott hozandó közös megállapodásokat; *Nagy-Kőrös* (ev. ref.), mivel a ketté tagozódó vizsgálatokra vonatkozó javaslatot időelőttinek találja; *Selmecbánya* (ág. ev.), mivel szintén nem találja időszerűnek e kérdés tárgyalását.

Egyrészt (a készülő új tanterv szempontjából) korainak, másrészt (az új szabályzat már kiadatván) elkésztetnek tartja a javaslatot *Igló* (áll.), mindazonáltal a részletekre nézve javaslatokat tesz (l. ott).

Elfogadja a javaslatot egész terjedelmében s minden ellenészrevétel nélkül hozzájárulását fejezi ki: *Pápa* (áll.), úgy véli, hogy az által a képesítő vizsgálat szakszerűbbé és alaposabbá válik; *Szabadka* (áll. tnő), örömmel üdvözi, mint a mely a tanítóképzés színvonalát emelni, a szakképzést mélyebb és biztosabb alapokra helyezni van hivatva; *Arad* (gör. kel.), pedagógiai szempontból észszerűnek, a gyakorlati követelményeknek megfelelőnek találja.

Kisebbségi *stílusú módosításokkal* egészen *elfogadja Kolozsvár* (áll.).

Hozzájárulását fejezi ki *Győr* (áll. tnő), de sajnálja a nemzeti szempontból fontos egységes képesítés elejtését; de másrészt — ez a javaslat is emeli a tanítóképzés színvonalát s az eddiginél jobban érvényre juttatja a képzők szakirányát.

Örömmel *hozzájárul Arad* (áll.), mivel az behatóbb vizsgálat mellett is megkönnyíti a növendékeknek a képesítő vizsgálatra való készülést; megjegyzi azonban, hogy a népokt. törvény revíziójával kapcsolatban elkerülhetetlenül szükséges leendő a tanítóképzés ezen új módját az ország összes felekezeti képzőire törvényhozásilag kiterjeszteni, ellenkezőleg az állami tanítójelöltek háttérbe szorulnak. Ez esetben nem tartja célszerűnek a javaslatot.

Általánosságban elfogadja, de a részletekben *módosításokat* ajánl (l. ott): *Znióváralja* (áll.), *Felső-Lövő* (ág. ev.), *Pécs* (r. k.), ez utóbbi a tanítók további önképzésének, s felsőbb tanulmányokban való továbbképzésének fontos elve okából szívesen csatlakozik hozzá, remélve, hogy az elvi alap a gyakorlati megoldást magával fogja hozni.

A tanítóképző-intézetekre nézve, részlet módosításokkal (l. ott) *elfogadja*, de a tanítónőképző-intézetekre nézve az 1900. évi 45.781. sz. a. kiadott képesítő vizsgálati szabályzatnak változtatás nélkül való fenntartását kívánja *Debrecen* (ev. ref. tnő).

Szótöbbséggel *elfogadja Félégyháza* (áll.) és *Temesvár* (áll.). Előbbi részletmódosításokat ajánl. Utóbbinál a kik nem járultak ahhoz, hogy a

¹ Rövidség okából az illető tanító(nő)képző tanár testületének megnevezése helyett mindenütt az illető tanítóképző székhelyét s jellegét emlitem, külön feltüntetvén azt, a hol tanítónő képző-intézetéről van szó (=tnő). Sz. B.

jelöltek bizonyos idő múlva térjenek vissza az intézetbe vizsgálatot tenni, a vizsgálat megosztását csak az iskolai élethez tartanak czélszerűnek *akár* a képzés időtartamának megtoldásával is; a jegyző-könyvre vett részlet-módosítási javaslatot l. ott.

Nagy általánosságban örömmel csatlakozik a javaslatához *Léva* (áll.), érzi a módosítás szükséges voltát, s a javaslat szempontjait is helyesli; de véleménye szerint a tökéletesítés és javítás módjait magában a képzőben kell keresni; «ne a további önképzéstől várjunk sikert», hanem a baj okait eltávolítani. Minthogy a fő hiba a gyakorlati kiképzés fogyatékoságában van, az pedig fontos dolog, hogy a tanító a képzőben készüljön el teljesen hivatására: a tanítóképzőbeli *évfolyamoknak 4-ről 5-re való felemelését tartja kívánatosnak*. A IV. év végén alapvizsgálat, az V. év végén (melyet gyakorlattal, bírálattal, értekezletekkel, pedagógiai élet fejlődnek. 19 éves korában oklevélhez jutna a jelölt s attól sem lehet tartani, hogy a tanfolyam növelése más pályára terelne a növendék sereget.

Részletmódosításokkal (l. ott) *elfogadja Csáktornya* (áll.).

Általánosságban elfogadja Szarvas (ág. ev.), azonban aggodalmi vannak az iránt, hogy a jelöltek, kik az alapvizsgálatot kiállották 1—3 év alatt az életnek rájuk nézve kedvezőtlen hatása alatt el fogják hanyagolni érdekeiket és sokan gyöngye sikerű vizsgálatot fognak tenni; a népiskolai állásoknak a gyöngye képzettségük által 3 évig való elfoglalása a népnevelésre lesz kedvezőtlen hatású; a kiválóbb tehetségek felsőbb fokú tanulmányokat fognak végezni, a népiskolának a gyöngyebb elem jut. Az újítás felett az élet s a tapasztalat mond megfelelő bírálatot.

Magává teszi a javaslatot Eperjes (gör. kath.). Aggályai vannak azonban a 9. és 15. §-ra nézve. A gyakorlati év (9. §.) nehézségbe ütközik, segédtanítói állások nincsenek s az állam fizetési hozzájárulásában csak rendes, okleveles tanítók részesülnek; az egyetemre való bocsájtás (15. §.) azt eredményezi, hogy a csekély képességűek maradnak meg a tanítói pályán.

Általánosságban, részletmódosításokkal (l. ott) *elfogadja Modor* (áll.). Megjegyzi, hogy a 70-es években megkísérelt gyakorlati évek nem volt sikere, felhagytak vele s megnyitották a 4. évfolyamot. Sok függ a viszonyoktól, melyek közé a fiatal ember jut.

További tárgyalás alapjául s csak általánosságban fogadja el *Sopron* (ág. ev.); a jelenlegi rendszer módosítását szükségesnek véli; mert nem tartja helyesnek, hogy 18—19 éves fiatal emberek tanítói oklevél nyerhetnek s kívánja, hogy az oklevél értéke emeltesse, a vizsgálat alaposabbá és behatóbbá, a tanítójelöltre nézve pedig könnyebbé tésessék. A javaslat a vizsgálatot sem behatóbbá nem teszi, sem meg nem könnyíti. Kifejezi azon meggyőződését, hogy a módosítás csakis ez 1868. évi XXXVIII. t. c. 102. §-ának megváltoztatásával történhetik meg. Ez alapon a rendes növendékekre nézve úgy az írásbeli, mint a szóbeli tárgyak még inkább redukálандók. A módosításokat l. b) alatt.

Általánosságban elfogadja, de csak több fontos részletmódosítás fel-

tétele mellett óhajtja a keresztülvitelt Sárospatak (áll.). Ezek között van a kerületenkint szerzendő szakvizsgálati bizottságok felállításának (l. b) alatt) kívánalma is.

A javaslatot, illetőleg a megosztás elvét elfogadja Székely-Keresztúr (áll.), azonban a javaslatra nézve több lényeges módosítást ajánl a részletekben (l. ott). Köztük az ország nagyobb központjain működő országos bizottságokat javasolja a szakvizsgálatokra nézve.

*

A mai képesítési rendszer megváltoztatását, részint a vizsgálat megkönnyítése, részint a szakműveltség mélyítése okából szükségesnek tartja Budapest (I., áll.), s így őszinte híve a képesítő vizsgálat kette osztásának; de a gyakorlati éveknek csak akkor, ha a tanítóképző fenntartó hatósága kellő biztosítékot nyújt a gyakorlat eredményes voltára nézve azoknál, a kik tanítói álláshoz jutottak, a többieknek pedig az anya intézetben ad alkalmat a gyakorlat megszerzésére. Ha ez sem lenne lehetséges, legalább a vizsgálat megosztását kívánja kimondatni oly formán, hogy a IV. évf. vége felé alapvizsgálat, szeptemberben pedig szakvizsgálat tartassék.

A tanítóképesítő vizsgálatok tagozódását elvileg helyesnek és szükségesnek tartja Budapest (II., áll., tñő); a gyakorlati év azonban a tanítónőjelöltekre nézve nehezen lévén keresztül vihető, fölkéri a választmányt, hogy kiegészítésképen ennek módozataira nézve is dolgoztasson ki javaslatot. Több részletmódosítást is ajánl (l. ott).

Az alap- és szakvizsgálatra nézve nem tesz kifogást Kőszeg (r. k., tñő) de nem sok eredményt vár tőle; tart a tanítónők sorainak megrikkulásától, kik a tanulmányok hosszú időtartamától s még inkább a költséges 2 vizsgálatról visszarettennek. — A polgáriskolai tanítónőképzőbe lépő jelölteknek a gyakorlati év okvetlenül engedessék el.

A kettéosztást a következőképen javasolja Déva (áll.); a III. évf. elvégzésekor a 3 első évfolyam alatt befejezett tárgyakból (földrajz, történelem, számtan, mértan, kémia, természetrajz, magyarnyelvtan, stilisztika, retorika, poétika) legyen meg a vizsgálat első fele, második fele a IV. évfolyam végén, melyet bátran lehet szakvizsgálatnak nevezni, minthogy elméleti tárgya a neveléstaniak mellett csak a hittan, magyar irodalomtörténet, fizika lenne.

Az alapvizsgálatnak szűkebb kiadásban, de módszertannal kibővített formákban való megismétlése sem nem szükséges, sem nem hasznos. Szakszerűség szempontjából hibája a javaslatnak, hogy a ped. (szak) tárgyak összetartozóságát megbontva, egy részüket az alapvizsgálatra helyezi. — Egyes tárgyak elengedése ellenkezik az 1868. XXXVIII. t.-c. rendelkezéseivel. Alaposabb tételt nem a megosztás, nem az egyes tárgyak elengedése eredményezi; előbb a tanítást kell behatóbbá, részletesebbé tennünk s csak azután várhatunk alaposabb tudást.

A megosztást helyesnek és okadatoltnak tartja Mármaros-Sziget (áll.), de a következő módon: alapvizsgálat a III. évf. befejezte után van helyén; a vizsgálat tárgyait legnagyobb részben az általános műveltség tárgyai képezzék. A szakvizsgálat a IV. évf. befejezése után tartassék,

anyagát a tanítói szakképzettség, valamint a nemzeti szellem szolgálataiban álló tárgyak alkossák. (L. a részleteknél.) Ehez képest módosítandó a tanterv (javaslatot közöl). Kívánatos, hogy a IV. évf. elméleti tárgyai március végéig befejeztessenek s a hátralevő időt a növendékek kizárólag a gyakorló iskolában töltsék.

A megosztást elfogadja, de a következőképp javasolja *Kolozsvár* (áll. tnő): az I. és II. osztályban elvégzett anyagból a *II. osztály végén alapvizsgálatot*, a pedagógiai tárgyakból s a III., IV. osztály tárgyaiból a IV. oszt. végén *képesítő vizsgálatot* tegyenek a jelöltek.

Tanítóképzésünk mai rendszerét megbontani még nem érkezett el az idő s a kérdés sincs erre kellőleg előkészítve. A javaslat oly mélyen vág a tanítóképzés, alkalmazás, egyetemi szervezet, a tanítói állás hivatalos és társadalmi föltételeinek ügyébe, hogy bármily üdvösnek látszások is többféle szempontból e javaslat, azt az életbe átvinni most még sok akadályba ütköző törekvés lenne. A mai viszonyokhoz alkalmazottnak kell újításokat tenni, a 4 év keretében s az új tanterv szellemében. Magán a képzésen is javítani kell. *A képesítés mostani rendszere valószínűs gyötrelem*. Ne a külföldi minták, hanem hazai viszonyaink figyelembe vételével javítsunk.

A tanítóképesítő vizsgálatnak *megosztását elvileg helyesli*, de a javaslatot *nem találja elfogadhatónak Esztergom* (r. k.). Okainak kifejtését a tárgyalás alkalmára hagyja fenn.

A javaslatot *elvileg magáévá teszi Eperjes* (áll. tnő), de annak *gyakorlati alkalmazhatósága* előtt ez idő szerint olyan akadályokat lát, a melyek miatt sajnálattal bár, de *nem járulhat hozzá*. — A felekezeti képzők egy része az oktatást 4 évfolyamra is alig volt képes kiterjeszteni. A keret bővülése a tanítóképzés egységét veszélyeztetné. Nincs biztosíték arra nézve, talál-e az alapvizsgálat után a jelölt alkalmazást s ha talál is, kezdetleges viszonyok közé jutva, a gyakorlati év értéke problematikussá válhatik. A kibővítéssel nincs arányban a javadalmazás; s ugyancsak a miatt kevesebben fognak e pályára lépni. A tanítói oklevél értéke — a 4 évfolyam keretében maradván is — egyenlő értékű lehet az érettségi bizonyítvánnyal.

A megosztást nem kívánja Sopron (róm. kath., tnő). A 4 év elég arra, hogy a jelöltek a tanterv követelte elméleti ismereteken kívül a szükséges gyakorlati ügyességet is elsajátítsák. A megosztást legfeljebb a négy évfolyam keretében tartja célszerűnek.

A ketté osztást jelenleg nem óhajtja Nagyszombat (r. k. tnő), bár teljesen méltányolja a képesítő vizsgálat színvonalának emelésére irányzott törekvést. A jelen viszonyok között (így a tanítói fizetések csekély voltára való tekintetből) a vizsgálat nehezebbé és költségesebbé tételét méltányosnak nem tartja.

A javaslatban foglalt módosításokat elvileg örömmel fogadja ugyan *Csiksomlyó* (r. k.) mert általa nyerne az oklevél értékben, a tanítók társadalmi tekintélye emelkednék, sőt a vizsgálati rend is gyakorlatibbá és célszerűbbé válnék, de tekintettel a tanítói fizetéseknek a 8—10 évi tanulmányhoz mért csekélységére s arra, hogy a nehezebb vizsgálati rend megapasztaná a jelöltek létszámát, továbbá a gyakorlati

év annyira igénybe veszi a kezdő tanítót, hogy egyesek a szakvizsgálatról elmaradnának, pályájukat abba hagynák, az egyetemre való bocsájtás a tanítóság színe-javát a tanítói pályától elvonná: *egyelőre a meglevő rendszer mellett óhaji maradni.*

A javaslatot *sem egészben, sem részleteiben nem teszi magáévá Eperjes* (ág. ev.); addig míg tanítóhiány van, a képesítő tanulmányokat nem tanácsos megnehezíteni; a tanítói fizetés nem áll arányban a tudományos szakképzettséggel; az egyetemre jutás által az ország megvonatnék az ügyesebb tanítóktól s ez által határozott sülyedés volna tapasztalható. A haladni vágyó tanítónak tág tere van a szakirodalomban.

A tanítóképesítés módosítását *általánosságban és részleteiben is fölösleges dolognak találja Győr* (r. kath.) s a javaslatához nem járul hozzá. Indítványozza, hogy az egy éves önkéntességre s az egyetemre való jogosultságot, nem különben a tanítói fizetések rendezését külön kérelmezze az egyesület. A tanítóképesítés államosításának ügyét pedig ejtse el, az állam gyakorolja törvényes módon és intenzívebben a legfőbb fölügyeleti jogot ott, a hol az az állam szempontjából szükségesnek mutatkozik.

Sem általánosságban sem részleteiben nem fogadja el a javaslatot Ungvár (gör. kath.). — Alapjában véve nem mondható helytelennek a javaslat; de hibája, hogy ideális s nem praktikus. Az 1—3 évig működő tanító a megélhetés gondjaival küzdve visszakerülvén, kevesebbet tud, mint rendes tanuló korában. A még 3 évfolyamú tanítóképzőből 1 évi segédtanítóságra kiment tanítók a képesítő vizsgálaton keveset tudtak felmutatni. — Az alap- és szakvizsgálati rendszer még nagyobb terhet ró a növendékekre, melylyel nem áll arányban a csekély fizetés. A sok vizsgálat csak lenyűgözi a tanulók szellemi képességét, ambíciójuk nem az élet komoly feladatára, hanem a sok vizsgálatra való készülés leendő. A tud. egyetemre való bocsájtás jogosítványa túlhajtás, s a népiskolára csak káros, mert a gyengébbje maradna a népiskolának. A tanítóképzők növendékeit nem a jobb jövővel kecsegtető pályák, hanem a népiskola felé kell terelni, hová lelkiük ifjú hevélvel igyekezzenek. Nem a nagyobb szellemi megerőltetésre kell gondolni, hanem törekedni arra, hogy a tanítók anyagi jóléte is emelkedjék. A tanító is ember első sorban s ha anyagilag boldog, több ambíció fog benne működni, hogy tovább-tovább haladjon. *Kívánatosnak tartja egyuttal, hogy a szóbeli vizsgálat tárgyai között s a gyakorlati tanítási vizsgákon az egyes vidékek specialis nyelve is szerepeljen.*

A kettéosztást s a gyakorlati évet nem fogadják el a pozsonyi r. kath. tanítónőképző véleményező tanárai. A vizsgálat nehezebbé tétetik a szerény javadalmazású tanítóra nézve. Tanintézeteink mindenikében a vizsgálat könnyítéséről és egyszerűsítéséről gondolkoznak: miért kelljen a tanítóképesítőt nehezebbé és komplikáltabbá tenni? A gyakorlati év a falusi tanító viszonyaira való tekintettel nem fogadható el; a gátló viszonyok javulásával — igen (l. a részleteknél).

A vizsgálati terhek csökkentését szükségesnek tartja Baja (áll.), de a javaslatot nem fogadja el. — Az alap- és szakvizsgálatra való tagolás nem könnyítés, sőt az anyag és teher növelését jelenti, ez pedig a tanítói hiányra és a tanítói fizetés csekélységére való tekintettel nem méltányos. A tanítóképző-intézettel egy színvonalúnak tekinthető iskolák egy vizsgálatot követelnek, a küzdelmes kenyérkeresetre induló tanítójelöltet két vizsgálatra kötelezni jogtalan kivánság. A kettős tagolás elve az 1868. évi XXXVIII. t.-c. 102. §-ában benn van. Ez az intézkedés már az első években sem volt megvalósítható, mert az ifjú az előkészülésre nézve minden segítő alkalmat és eszközt kénytelen volt nélkülözni, ezért a gyakorlati szükségnek megfelelően a jelöltek azonnal vizsgálatra bocsájtattak. A kettős tagolás ellen szól, hogy a kezdő tanító az ő hivatásának lelkiismeretes betöltéséhez ép az első években igényel legtöbb időt. A vizsgálatra való készülés az iskola rovására történék. Mint népnevelő is ekkor igyekszik megvalósítani a legtöbb eszmét, — a vizsgálat gondjai ebben is megbénítják. Tapasztalható, hogy a vizsgálatra visszakérülő itjak általában kevesebb készségűek, mint a végzők. A kettős vizsgálat anyagi megterheléssel jár. A tanító tekintélyének és becsülésének emelésére sem névleges, sem másnemű surrogatumra nincs szükség. Ennek tényezői: képzettségének fokozása s tisztességes javadalmazás. A vizsgálat tagozása a tanítási időt még jobban megrövidítik. A javaslat azon intenciója, hogy a tanítók általános és szakműveltsége fokoztassék, nem a vizsgálat tagozódásával, hanem szűnidei továbbképző tanfolyamokkal érhető el. *Javaslat* ez: *az új tanterv keretéből emeltessenek ki a főtárgyak* (a neveléstudomány összes ágazatai, a magyar nyelv és irodalom, a magyar történet, a számtan, a rajz és zene) *s ezek képezsék a IV. év végén tartandó tanítóképesítő írásbeli és szóbeli vizsgálatának tárgyait. A többi tárgyak legfőbb részleteikben, az új tanterv szerint is a III. osztályban nyervén befejezésüket, osztályzataik vétessenek át a legutóbbi osztálybizonyítványból.*

A kettőtágozást s a gyakorlati évek beigtatását sem tartja szükségesnek s eredménynyel járónak Losonc (áll.). Tapasztalat szerint a vizsgálaton visszajövők gyengébb sikert érnek el, mint a végzők. Künn sem alkalmuk, sem idejük a tanulásra. A tanuló növendékek is el fogják hanyagolni a szakvizsgálatra kellő disciplinákat. Lesznek, kik halogattak, sőt örökre elhalasztják a vizsgálat letételét. Kitűnő tanító mellett szép eredménynyel végezhetné ugyan a jelölt az ő gyakorlatait, de ennek megfigyelésére nincs se ideje, se alkalmuk, mert maga is tanítósodik. Tanít úgy, a hogy azt a képzőben tanulta, tanít meg is is elégzik, tudja, hogy többet és mást úgy se kívánnak tőle. Az intenzívebb methodikai készség s a nagyobb gyakorlat elsajátítása végett szaporítani kell a képzőben a gyakorlati fellépések számát s több időt kell fordítani a methodikai alap megszilárdítására. A szakvizsgálatra szánt elméleti tárgyak is elsajátíthatók a képzőben. *Reformra szorúl maga a tanítóképesítés,* ez legyen szakszerű és intenzív, s ezt a feladatot a tanítóképzőnek önmagának kell megoldania. Föltéve, hogy a vizsgálat osztatlan jellege megmarad: *le kell mondani arról, hogy a jelöltek az általános műveltséget nyújtó tárgyak egész halmazából kérdeztessenek ki. Ki*

kell jelölni a csupán szakszerű és ezzel szoros összefüggésbe hozható tantárgyakat; ezeknek tudására kell a fősúlyt helyezni. Ekkor lesz a tankepesítésnek igazán szakvizsgálati jellege és tartalma.

A mai vizsgálati rendszert feltétlenül módosítandónak tartja Budapest (Orsz. Nőképző), de a javaslatához nem járulhat hozzá, mivel az alapvizsgálat oly óriási anyagot ölel fel, hogy a vizsgálat intenzív nem lehet. *«Vizsgáljunk kevesebb tárgyból, de alaposabban».*

A tanítóképesítő vizsgálatok egyszerűsítését, gyakorlatibbá tételét, a túlterhelés megszüntetését feltétlenül kívánatosnak tartja Nagyszeben (r. kath. t.-nő), de mivel elvi álláspontja az, hogy a IV. év végén a jelöltek végleges oklevelet nyerjenek, a javaslat tárgyalásába nem ment bele.

Visszamenést lát a javaslatban felvett tagozatokban Budapest (r. kath. t.-nő IV. ker.), a mennyiben emlékeztet a fő- és al elemi iskolákra szóló képesítésre. A tanképesítő vizsgálatok szabályzata rá szorúl a módosításra, de a tanítóképzés éveit 5 évre terjeszteni nem célszerű, az még kevésbé helyes, hogy oklevelet ne azonnal a végzés után nyerjenek a növendékek. A külföldi rendszer utánzása nálunk nem célszerű.

b) Részlet-módosítások.¹

1. A tanítóképesítő vizsgálatok két külön szakaszban, mint egymást kiegészítő két külön vizsgálat tartandók. A vizsgálat két szakasza áll:

a tanítóképesítő alapvizsgálatból, a mely szoros viszonyban van a képzőintézetben végzett tanulmányokkal s főleg az általános műveltség tárgyait öleli fel;

a tanítóképesítő szakvizsgálatból, a mely a szoros értelemben vett tanítói szakműveltség, tanítói s nevelői készség kipróbálására szolgál.

Tanítóképesítő alapvizsgálat helyett «tanítói érettségi vizsgálat» teendő (Csáktornya, áll.). Alapvizsgálat helyett «érettségi vizsgálat» használandó (Székelykeresztúr, áll.).

A szakvizsgálat annak a kipróbálása is legyen, hogy a jelölt a képzőben nyert tanítási és nevelési irányt megtartotta-e a gyakorlati idő alatt (Sárospatak áll.).

2. A tanítóképesítő alapvizsgálatra bocsájthatnak azok a jelöltek, a kik valamely képzőintézet négy évfolyamának sikeres elvégzéséről bizonyítványt mutatnak fel s 18-ik életévüket betöltötték.

Tanítóképesítő alapvizsgálat helyett «tanítói érettségi vizsgálat» teendő (Csáktornya, áll., Székelykeresztúr, áll.).

Bepótolandó: . . . évfolyamának «vagy a középiskola 8 osztályának, úgyszintén ezeknek megfelelő egyéb tanintézet utolsó évfolyamának» sikeres . . . stb. (Félegyháza, áll.).

¹ A részlet-módosítások összeállításánál azon tanártestületek véleményei voltak figyelembe véve, kik az általános elvi kijelentés mellett részletekre kiterjedő javaslataikat is beterjesztették.

Az elnökség által véleményezés végett szétküldött javaslat dőlöt betűkkel van szedve.

18 év helyett — a mint törvényes oknál fogva kívánatos — 19 év vétessék (Sárospatak, áll.).

E pont kipótolandó ezzel: . . . és erkölcsi viselet tekintetében kifogástalanok (Pécs, r. kath.).

Az alapvizsgálatra való bocsájtás föltételei között a középiskola 8 osztályának elvégzése vétessék föl (Debrecen, ev. ref. t.-nő.).

3. *Az alapvizsgálatot teljesítő bizottságot alkotják: a külön kinevezett elnök, az illető képzőintézet igazgatója és tanárai s a megyei tanfelügyelő, mint a bizottság tagjai.*

Alapvizsgálat helyett «tanítói érettségi vizsgálat» teendő (Csáktornya, áll.).

Az elnök a népoktatásügy terén működő szakemberek köréből nevezendő ki (Félegyháza, áll.).

Külön kinevezett elnök helyett «miniszteri biztos» teendő (Székelykeresztúr, áll.).

A külön kinevezett elnök elmaradhat (Modor, áll.).

Külön elnöke ne legyen, az alapvizsgálatot végezze a tanfelügyelő elnöklete alatt az illető intézet tanári kara (Sárospatak, áll.).

A kath. képzőknél az egyházmegyei tanfelügyelő az elnök, ilyenek kinevezése a kath. képzőknél felesleges (Pécs, r. kath.).

A . . . «tanári» szó után betoldandó: «az állami képzőintézetekben» . . . továbbá a «tanfelügyelő szó» után: . . . «az ev. ref. képzőintézetekben az egyházkerület kiküldöttei» . . . (Debrecen, ev. ref. t.-nő.).

Hozzátoldandó: «A felekezetek — úgy, mint eddig — egyházi törvényeik és szabályzataik értelmében állítják össze a vizsgáló bizottságot» (Sopron, ág. ev.).

4. *Az alapvizsgálat tárgyai általában a képzőintézet tantervében meghatározott tantárgyak. A vizsgálat áll írásbeli, szóbeli és gyakorlati részből.*

Alapvizsgálat helyett «tanítói érettségi vizsgálat» teendő (Csáktornya, áll.).

A «gyakorlati rész» törlendő (Székelykeresztúr, áll.).

Az első vizsgára ne vétessék fel oly tárgy, a mi a jelölt szak-képzettségére vonatkozik (Znióvárálja, áll.).

5. *Az írásbeli vizsgálat tárgyai:*

a) *a magyar nyelvi dolgozat a neveléstani tárgyak köréből;*

b) *fordítás németből magyarra;*

c) *mérési dolgozat;*

d) *dolgozat a zeneelmélet köréből;*

e) *rajz;*

f) *szépirás.*

Dolgozat a zeneelmélet köréből (d) pont) törlendő (Székelykeresztúr, áll.).

A d) pont innen kihagyandó [l. 6. p.] (Sárospatak, áll.).

A d) alatt jelzett dolgozat elhagyandó (Budapest, II. áll. t.-nő.).

A c) pont így: mennyiség-tani dolgozat; a d) pont legfeljebb a tanítónőképzők szempontjából fogadható el (Pozsony, r. kath. t.-nő.).

A *c)* pont így: mértani és számtani dolgozat (Debrecen, ev. ref. t.-nő).

Azon tanítójelöltek, kik nem magyar ajkú iskolákra is óhajtanak képesítést szerezni, az illető nyelven szintén — ugyancsak a nevelés-tudomány köréből — önálló dolgozatot írnak (Felsőlövő, ág. ev.).

A mértani dolgozat maradjon el, a mértan a számtannal együtt a szóbeli vizsgálat tárgya legyen (Felsőlövő, ág. ev.).

A *c)* pont így: mennyiségtani dolgozat (Sopron, ág. ev.).

6. A szóbeli vizsgálat tárgyai:

a) *Hit- és erkölcstan*;
 b) *nevelés- és oktatástan, különös tekintettel a test- és élettanra, a lélektanra, a nevelés elméletének történetére*;

c) *magyar nyelv és irodalom*;

d) *történelem*;

e) *alkotmánytan!*

f) *földrajz*;

g) *számtan*;

h) *természetrajz, vegytan*;

i) *természettan*;

k) *gazdaságtan*;

l) *a zene gyakorlata*;

m) *testgyakorlás*;

n) *kézimunka*.

Az alapvizsgálat tárgyai redukálандók. A pedagógiai tárgyakon kívül csakis a nemzeti tárgyak: a magyar nyelv és irodalom, történelem, alkotmánytan, földrajz s még legfeljebb a számtan vétessék föl. A többi tárgyakból az alapvizsgálaton nyert érdemjegyek vétessenek át (Igló, áll.).

A *b)* pont így szövegezendő: nevelés- és oktatástan; test- és élettan. Lélektan. Az *l)* pont pedig: ének, zenegyakorlat, elmélet. Hozzátoldandó: *o)* tanítási gyakorlat (Székelykeresztúr, áll.).

Az *l)* pont így szövegezendő: «gyakorlati zene» (Kolozsvár, áll.).

A zeneelmélet az 5. pontból ide teendő át; a *b)* pontból e szó «elméletének» törlendő; az *n)* pont elhagyandó [nő képzőkben is külön vizsgálatnak képezze tárgyát] (Sárospatak, áll.).

A pedagógiai tárgyak (test- és élettan, lélektan, neveléstan és módszertan a gyakorlati tanítással együtt) az írásbeli és szóbeli *szakvizsgálat* körébe illesztendőek (Temesvár, B. R. jegyzőkönyvre vett külön véleménye).

A nevelés elmélete kihagyandó; a *g)* pont megtoldandó a mértannal (Znióváralja, áll.).

Minden oly tárgy kihagyandó innen, a melyre a jelöltnek, mint tanítónak van szüksége (Somogyi Géza).

A *b)* alá vett neveléstani tárgyak törlendőek s a szakvizsgálat tárgyai közé teendőek át; az *l)* pontban: *ének* teendő a zenegyakorlat helyett, vagy a zenegyakorlat *mellett* (Budapest, II. ker. áll. t.-nő.).

Megjegyzés: Kár, hogy a képző-intézetnek mint szakiskolának

jellege nincs kidomborítva, sőt a reáltárgyak egész halmaza által paralizálva (Pécs, r. kath.).

A g) pont így: mennyiségtan (Pozsony, r. kath. t.-nő.).

A g) pont így: számtan és mértan (Felsőlövő, ág. ev.).

A g) pont így: mennyiségtan (Sopron, ág. ev.).

7. A felsorolt tárgyak mindenikéből csak a magán úton készült jelöltek vizsgálatnak meg s a képzőintézet rendes tanulói a gazdaságtanból, a zene gyakorlatából, testgyakorlásból, kézimunkából felmentendők s az oklevélbe utolsó évfolyami osztályzataik jegyzendők be.

A rendes tanulók a rajzból és szépírásból is mentessenek föl (Csáktornya, áll).

E pont így módosítandó: «A gazdaságtanból, az ének és zene gyakorlatából, testgyakorlásból, kézi munkából s tanítási gyakorlatból a bizonyítványba az utolsó évfolyami osztályzatok jegyzendők be (Székelykeresztúr, áll.).

A tárgyak között különbséget tenni nem helyes s így a felmentésnek nincs helye (Modor, áll.).

A gyakorlati tárgyakból teendő vizsgálat alól a magánúton készült jelöltek is mentessenek fel (Sárospatak, áll).

A rendes tanulók a természetrajzból, vegytanból s a természettanból is mentessenek fel; a mondat vége így szövegezendő: «az oklevélbe a tanfolyamban e tárgyakból nyert utolsó osztályzatuk jegyzendők be» (Budapest, II. ker. áll. t.-nő.).

A képzőintézet rendes tanulói a gazdaságtanból, mint szaktárgyból semmi esetre sem mentendők fel, inkább e helyett a számtan, mértan, természetrajz, természettan valamelyikéből, vagy akár mind-egyikéből (Pécs, r. kath.).

A rendes tanulók a természetrajz, vegytan és természettanból is fölmentendők; az «oklevélbe» szó helyett «a tanítói képesítő alapvizsgálati bizonyítványba», illetőleg «érettségi bizonyítványba» kifejezés veendő be (Felsőlövő, ág. ev.).

E pont bekezdése ez legyen: «Az 5-ik és 6-ik pontban felsorolt . . . stb.»; a rendes tanulók a rajzból és a szépírásból, továbbá a földrajzból, a mennyiség tudományokból, a természetrajz és vegytanból, a természettanból is felmentendők; az «oklevélbe» szó helyett «alapvizsgálai bizonyítványba» kifejezés teendő (Sopron, ág. ev.).

8. A gyakorlati vizsgálat áll egy tanítási lecke gyakorlati keresztülvételéből. A rendes tanulók ezen vizsgálat alól szintén fölmentendők s az oklevélbe utolsó évi osztályzatuk jegyzendő be.

E pont törlendő (Székelykeresztúr, áll).

A gyakorlati vizsgálat minden tanulóra kötelező (Debrecen, ev. ref. tnő).

9. A vizsgálat sikeres kiállása után a jelölt tanítóképesítő alapvizsgálati bizonyítványt kap, a mely elemi népiskolai állás ideiglenes betöltésére (segédtanításra) és az egy évi önkénytelenségre jogosít fel.

Tanítóképesítő alapvizsgálati bizonyítvány helyett tanítói érettségi bizonyítvány teendő. E szó: (segédtanításra) törlendő. (Csáktornya áll.)

Az alapvizsgálat jogosítson fel az egyetem, vagy a pedagógium hallgatására (Igló, áll., Székelykeresztúr, áll.).

A polgáris k. tanítóképző intézetbe felvehetőek legyenek a jelöltek alapvizsgálattal (Modor, áll., Kőszeg, róm. kath. tnő).

10. *A tanítóképesítő szakvizsgálatra bocsátás feltételei: az alapvizsgálat sikeres kiállása, a 19 éves kor betöltése és 1, vagy legföljebb 3 évi tanítói gyakorlat. Szakvizsgálat minden évben minden képzőintézetben tartatik.*

Alapvizsgálat helyett «tanítói érettségi vizsgálat» teendő (Csák-tornya, áll.).

A második mondat helyébe: «Szakvizsgálat országos bizottságok előtt az ország nagyobb központjain minden évben tartatik». (Székelykeresztúr, áll.).

A 19 év helyett 21 év tétessék; a gyakorlati évek maximumának megállapítása felesleges. Szakvizsgálat ne minden tanítóképzőnél tartassék, hanem kerületenkint szerveztessenek ily vizsgáló bizottságok (Sárospatak, áll.).

Kivánatos, és hivatalos bizonyítvánnyal igazolandó, hogy a szakvizsgálatra jelentkező kifogástalan erkölcsi viseletű legyen (Pécs, r. k.).

11. *A tanítói szakvizsgálat bizottságának tagjai: az elnökön kívül a tanítóképző-intézet tanárai s igazgatója, a megye tanfelügyelője s egy elemi népiskolai tanító.*

Egy külön elemi isk. tanító kinevezése fölösleges (Igló, áll., Modor, áll.).

Így módosítandó: «A bizottság tagjai: miniszteri biztos, tanítóképző-intézeti tanárok (igazgatók), tanfelügyelő és elemi isk. tanító». (Székelykeresztúr, áll.).

A szakvizsgáló bizottság tagjai a centralizáláshoz képest az illető kerület összes képzőinek tanáraiból állítandók össze (Sárospatak, áll.).

A kath. képzőknél elnök az egyházmegyei tanfelügyelő a szakvizsgálatok alkalmával is (Pécs, r. k.).

Az «igazgatója,» szó után bepótlendő: «az állami képzőintézetekben» . . . továbbá a «tanfelügyelője» szó után: . . . «az ev. ref. képzőintézetekben az egyházkerület küldöttei» . . . (Debrecen, ev. ref. tnő).

Hozzátoldandó: a felekezetek egyházi törvényeik értelmében állítják össze a vizsgáló bizottságot. (Sopron, ág. ev.).

12. *A szakvizsgálat írásbeli részének tárgyai:*

a) *egy módszertani tétel kidolgozása;*

b) *dolgozat a népiskolai nevelés köréből.*

A b) pont törlendő (Székelykeresztúr, áll.).

A szakvizsgálaton csak egy írásbeli tétel adandó, az a) pont tehát törlendő, s a b) pont így szövegezendő: egy dolgozat a népiskolai nevelés- és oktatástan köréből (Budapest, II. áll., tnő).

13. *A szóbeli vizsgálat tárgyai:*

a) *az iskolai rendtartás;*

b) *a népiskolai összes tantárgyak tananyaga és részletes módszertana;*

c) *a népiskolai oktatás története;*

d) iskolai szervezettel.

A b) pontból «tananyaga és» szók törlendők (Igló, áll.). Hozzá teendő: e) kimerítő tanulmány egy magyar remekíró (Eötvös, Vörösmarty, Arany) összes műveiről (Modor, áll.).

A szóbeli vizsgálat tárgyai így állapítandók meg: a) nevelés- és oktatástan, különös tekintettel a test- és élettanra, a lélektanra, a nevelés elméletének történetére; b) a népiskolai összes tantárgyak tananyaga, részletes módszertana és tanításának története c) iskolai szervezettel (Budapest, II. ker. áll. tnő).

A szakvizsgálat szóbeli része kiterjedjen a hit és erkölcsstanra, az egyház történelemre és a hitelemzés módszertanára is (Pécs, r. k.).

14. A gyakorlati vizsgálat tárgya: egy, a szükség szerint két tanítási lecke tartása.

A gyakorlati vizsgálat tárgya tárgykörönként (előkészítő, reál és művészi tárgyak) három tanítás legyen, melyek írásbeli kidolgozása zárt-helyi dolgozat útján eszközöltessék s ezenkívül köteleztesse a jelöltek minden tárgyból 2—2, otthon írásbelileg kidolgozott tanítást előle- gesen bemutatni (Sárospatak, áll.).

A gyakorlati vizsgálat tárgya két tanítási lecke. Az egyik vala- mely szabadon választott tárgy köréből kijelölt lecke, a másik egy kitűzött tanítási lecke (Budapest, II. ker. áll. tnő).

15. A tanítói szakvizsgálat sikeres kiállása után a jelölt elemi nép- iskolai oklevelet kap, a mely feljogosít bármely népiskolában a rendes tanítói állás végleges betöltésére; továbbá a polgári iskolai tanítóképző- intézetbe s a tud. egyetem bölcsészeti fakultásán rendes hallgatóul való fölvételre.

V. ö. a 91. ponttal!

A szakvizsgálat jogosítványai közt határozottan kimondandó, hogy csak az ezen vizsgálaton tett jelöltek vétetnek fel az országos tanítói nyugdíjintézetbe (Sárospatak, áll.).

A «népiskolai szó után a «tanítói» szó bepótolandó. Hozzá toldás: «az elégtelen osztályzatokra vonatkozólag a régi szabályzat határozatai fenntartandók» (Felső-Lövő, ág. ev.).

Hozzá toldandó: «Egyes osztályzatok az oklevélbe nem veendőek fel» (Sopron, ág. ev.).

16. pontnál felveendő:

«Azok a jelöltek, a kik a zenében elegendő jártasságot mutatnak föl s hajlamuk is van a kántorságra, az alapvizsgálat után 1—3 év alatt kántori képesítő vizsgálatot tehetnek.

A kántori vizsgálat a megfelelő felekezeti képző intézetekben az illető egyház által kinevezett bizottság előtt tehető le (Sopron, ág. ev.).

*

A mármaros-szigeti áll. tképző tanártestületének részletes javaslata:

1. Az első mondat változatlan. A tanítóképesítő vizsgálatok két külön szakaszban mint egymást kiegészítő két külön vizsgálat tartandók.

A vizsgálat két szakasza áll:

a tanítóképesítő alapvizsgálatból, a melynek célja a tanítójelöltek

általános műveltségének vizsgálata s így szoros viszonyban van a képzőintézet I—III. évfolyamaiban végzett tanulmányokkal s főleg az általános műveltség tárgyait öleli fel;

a tanítóképesítő szakvizsgálatból, a mely a szoros értelemben vett tanítói szakműveltség, tanítói s nevelői készség kipuhatolására és a magyar állameszme szolgálatában álló magyar tanítóra nézve nélkülözhetetlen nemzeti ismeretek vizsgálatára szolgál.

2. A tanítóképesítő alapvizsgálatra bocsájtanak azok a jelöltek, a kik valamely képzőintézet három évfolyamának sikeres elvégzéséről bizonyítványt mutatnak fel.

3. L. a javaslatot.

4. Az alapvizsgálat tárgyai általában a képzőintézet tantervében az I—III. évfolyamokra meghatározott tantárgyak. A vizsgálat áll írásbeli, szóbeli és gyakorlati részből.

5. Az írásbeli vizsgálat tárgyai:

1. magyar nyelvi dolgozat a neveléstan vagy módszertan köréből; 2. fordítás németből magyarra; 3. mértani dolgozat; 4. rajz; 5. szépírás.

6. A szóbeli vizsgálat tárgyai:

1. Hit- és erkölcsstan (I—III. osztály anyaga); 2. test- és élettan és lélektan; 3. magyar irálytan, költészetten, szónoklattan; 4. világtörténelem; 5. földrajz (Magyarország földrajza kivételével); 6. szám-
tan; 7. természetrajz, vegytan; 8. természettan; 9. gazdaságtan; 10. a zene gyakorlata; 11. testgyakorlás.

[A javaslat 7. és 8. pontja egészen törlendő].

7. A vizsgálat sikeres kiállása után a jelölt tanítóképesítő alapvizsgálati bizonyítványt kap.

8. A tanítóképesítő szakvizsgálatra bocsájtás feltételei: az alapvizsgálat sikeres kiállása és a IV-ik évfolyam sikeres elvégzése. Szakvizsgálat minden évben minden képzőintézetben tartatik.

9. L. a javaslat 11. pontját.

10. L. a javaslat 12. pontját.

11. A szóbeli vizsgálat tárgyai:

1. Neveléstan; 2. a népiskolai összes tantárgyak tananyaga és részletes módszertana; 3. a népiskolai oktatás története; 4. iskolai szervezetten és iskolai rendtartás; 5. magyar nyelvtan és irodalomtörténet; 6. Magyarország földrajza; 7. Magyarország története; 8. Magyarország alkotmánytana; 9. népiskolai tornatanítás.

12. L. a javaslat 14. pontját.

13. L. a javaslat 15. pontját.

Simkó Endrének a választmányhoz intézett beadványát lásd a Magyar Tanítóképző f. é. 169. s köv. lapjain (1902. IV. szám).

Összeállította:

Sztankó Béla.
főtitkár.

Fejezet egy részletes helyi tantervből.

— A lévai állami tanítóképző kézügyességi oktatásának tervezete. —

Van-e szükség helyi tantervekre?

Lassan és óvatosan készülõ tantervünkkel kapcsolatosan sokféle szó esett az utóbbi idõben arról, vajjon tanrendszerünknek keretei tágitandók-e, avagy munkánkat kellene belterjesebbé tenni. Az a körülmény, hogy a tanítóképzés elsõrangú kérdéseit tárgyalják az arra még kevésbé illetékes helyeken is, mindenestre annyit mond, hogy a mai állapot megérett a javításra. Akár maradunk a régi keretben, akár változik a képzés rendszere s a képesítés rendje, a leendõ tanítók intelligenciáját, tanítói rátermettségét, úgy az «általános» ismeretek, mint a «szakszerûség» dolgában, erősíteni kell. Az intézeti belélet korszerû kifejlõdésének ez a legfõbb mértéke. A hol tehát arra szükség van, ott a képzés munkája bensõségét, kérdését semmi más le nem szoríthatja a felszínrõl.

Hogy mik lennének az intenzívebb tanítóképzés eszközei, abban eltérõk a vélemények. Vannak, a kik a *szoros értelmû nevelésbe* — iskolába mint ex- és internátusiba — akarnak újabb, jobb szellemet vinni. Másutt a *gyakorló-iskolának az anya-intézethez való laza kapcsolatában* keresik a modern tanítóképzés akadályát. Olyan nyilatkozat is esett már, hogy mindaddig gondolni sem lehet eszményeink megvalósítására, míg a *tantervnek merõ toldalékait tevõ tantárgyaktól* tanrendszerünket meg nem szabadítjuk, vagy, a mennyiben ez már a «keretet» illetõ kívánság, intézetenkint nem tagoljuk az ilyen mellékírányu képzést.

Krausz Sándor kartársunk ujabban (lásd a januári számot) a *módszeres értekezleteket* állította elõtérbe, illetõleg elemezte az új Rendtartás errõl szóló pontját. A tantárgyakkal, mint mûveltségi, vagyis mûvelõdési anyaggal hatni a növendékekre; sokoldalú s a kor színvonalán álló tanulmányhoz vezetni a jelöltet; a nevelés általános erkölcsi céljait mindennemû tanítás anyagával gondosan összekapcsolni: ez lenne a jövõ tanítóképzés hatásbeli fokozásának eszköze. A Herbart-Ziller-Rein-féle iskola elveire támaszkodva Tervezetet is ad, melynek fonalán a helyi tanterv s abban az egyes tárgyak tanításának célja és módszere volna megállapítandó.

Nem tartjuk vitatandónak, hogy a tanári karoknak az intenzív munkásság legelsõ rangú eszközét a módszeres megállapodásokban kell keresni, nemcsak azért, mert ezek teremtik meg a nevelõ-oktatásban az *egységes eljárást* és *intézeti jó hagyományt*, de mert ezek a megbeszélések természetsszerűleg az *emelkedõ értékû tanítás* útját egyengetik. Ha csak egy híve van ennek az iránynak a testületben, az *egyéniesség érvényesülésének* némi engedményt már csak a viszonyosság alapján is kénytelenek adni s ez a csira azután fejlõdni fog tovább.

A módszeres értekezletek elõl tehát nem térhetünk tovább ki, még ha nem is volna azoknak köreinkben jó hírnevök. Az elõbb-utóbb kiadandó új tanterv s kísérõ utasításainak realizálása csak ilyen kísé-

retében fog a hozzáfűzött várakozásoknak megfelelni, miként arra az új Rendtartás is utal.

Nekem az a hitem, hogy a 82-es tanterv iránt is azért kerekedett mindjobban fel az ellenszenv, mert bölcsőjének nem egyforma szemüvegen néztünk a szemébe, még egyazon testületben sem. Ha soványos egységébe annak idején legalább intézeti közös megállapodásokkal viszünk vala szellemet, most kevesebb keserőséggel bucsuztathatnánk el. Mert mikor a személyváltozásokkal oly gyakran cserélnek gazdát a tantárgyak, az intézetek kifejlődött tanítási hagyományának kell őrt állani az egységesség mellett, olyan tanterv uralma idejében, melynek homlokára irták hitelvesztettségét. Hiba az, ha ennek az egységes hagyományak kialakulását a tanterv nem segíti elő, de még nagyobb hiba, ha olyat magunk, a malomban őrlők, nem teremtünk. A részletes helyi tantervvé kialakulni hivatott, metodikai megállapodások nélkül pedig olyat nem teremthetünk — még a legokosabb igazgatói látogatásokkal sem. Az egységes megállapodás ezeknek jellegét és irányát is hivatott megjelölni. Ez a munka a legtöbb állami képzőben, mint a várt új tanterv fokozatos előkészítése, tényleg megindult. A még kötelező tantervet kezdik mindenfelé puszta keretnek venni, melynek izmosabb tartalommal való kitöltését, kellő indokolás alapján, szívesen engedi meg a minisztérium. S mindaddig, míg e réven a tanítóképzés egysége veszélyeztetve nincs, az intézetek ilyen egyéni kialakulása ellen nem is lehet óvást tenni.

Krausz kolléga cikke tehát nemcsak időszerűségével tűnik ki, de az egységesség felé irányító szándéka s annak pontozatai is érvényesülésre méltók. Azonban bizonyára több felé vannak már abban a helyzetben, hogy már kész eredményekkel is elszámolhatnak. Nem az értesítőben adni szokott összegezéseket értem. Ezek is tanulságosak lehetnek az összehasonlítások terén. Amennyiben azonban inkább egy-egy évi munkásság beszámolójának jellegét viselik s a tömérdek címfejezet a tanítás irányának szellemét inkább csak sejteni engedi, mintsem azt szemmel láthatóan feltüntetné: én is Krausz kollégával tartok, ki sürgeti, hogy kifejezetten megegyezésre kell jutnunk a nevelés és oktatás általános *céljaira*, az *eszközök* megválasztására s használatára, az oktatás gyakorlatának *módjára* s a felmerülő *akadályok elhárítására* nézve. Mindezek legjobban a módszeres értekezletek tárgyalásainak alapjául szolgáló általános és részletes tervezetekből tűnhetnek ki.

A következőkben bemutatunk e térről egy már az új tanterv szelleme szerint kialakulóban levő helyi tanterv-részletet, a mint az egy módszeres értekezés alapjául szolgált. Hogy miért éppen a *kézi-munka* tanítás tervezetét vettem elő, azt azzal indokoljuk, hogy a minisztérium a lévai állami tanítóképzőben a kifejtendő célok felé törő szlőjd-oktatást kísérletileg bevezette s ott s részben annak gyakorló-iskolájában is ma már ezen alapon folyik a sokféleképen magyarázott «házi ipar» tanítása. Tehát itt egy régi keretnek új tartalommal való megtöltéséről van szó. Szolgálatot is véltünk tenni az érdeklődőknek, mikor *Láng Mihálynak* a «Munkaszeretetre való nevelés módja» című munkájában körvonalozott célokat megvalósító kézi munka tanítást egy

tömörebb s az eszmét továbbfejlesztő dolgozatban ismét napirendre hozzuk.

A tervezetnek különösebb fontosságot adhat az a körülmény, hogy kézimunka tanításunk most újra szervezés alatt van. A «Kézimunkára nevelő országos egyesület» igazgatója egy tavalyi rendelet (24408. sz.) alapján mostanában járja körül intézeteinket, hogy tapasztalatokat szerezzen arra nézve, hogy «milyen feltételek mellett valósíthatók meg a tanítóképzőkben az iskolai műhelyek?» (Lásd Guttenbergnek körlevelét.) A kik a bevallottan a szociális érdekeket és a hasznossági elvet szolgáló közügyességi oktatásnak a képzőkben való eredménytelen vergődését évtizedeken át végig szemlélték, különösen azoknak ajánljuk szíves figyelmébe tervezetünket, a mint az a vezető gondolatok előleges jelzésével itt következik.

Hogyan hajtják végre a 82-iki tantervet?

Tantárgyaink, mint a tanítók kézimunka-képzéséhez választott eszközök közt egy sincs, melynek célját a még érvényes 1882-iki tantervünk annyira egyoldaluan tűzte ki, mint az u. n. «házi ipart», mi egyebet sem várván tőle, mint némi közügyesség nyújtást.

Nem is számítva azt, hogy egyes újabb képzők be sem vezették e tárgyat, a régebbiek közül pedig több helyütt felhagytak vele, ugyanez a tantárgy az, melyet a legkülönfelebb módon magyaráltak az intézetek. Néhol valóságos *műhelyi munkát* kívántak úzni több-kevesebb iparágban. A hol ezt az iparos-képzést nem tudták valósítani, vagy a priori nem akarták a tanítóképzés eredeti céljával megegyeztetni, ott szerényebb igényekkel megelégedtek, a leendő tanítónak *házi iparszerű* foglalkoztatásával. A kik még azt is soknak, robusztosnak minősítették, azok inkább csak a szépérzék fejlesztése végett a *karton-díszmunkák* felé törekedtek. Azonban a tanterv célhatározása szerint *fődolognak* mindenütt a közügyesítés pallérozását tartják, vagyis hogy a növendéket némi szerszámhasználatra képesítsék.

A tantervi keretet kitöltő sokszzerű és sokféle munkanemnek *népiskolai értékesítésére* nem gondoltak, a mint hogy a többé-kevésbé mesterségszerű s műhelyi munkarendszernek a népiskolába való bevitelére nem is gondolhattak, ha csak nem valami tantervtoldalékot képező fakultatív folyamton. Mert a tárgy egészen a meglett ember érdekkörébe terelődött; túlhajtott társadalmi irányzattal a hasznosságot szolgálja s a népiskola nevelve-oktató céljával közösséget el sem ismerhet, vagy ha igen, abban nyomosan közre nem működik. Azonkívül a maga világpolgáriás, sőt egyenesen idegenből hozott munkatárgyaival (svéd-szlójd) nem alakulhatott a nemzeti erő természetes fejlesztőjévé!

A munkatanítás a nevelés szolgálatában.

A természeténél fogva tagadhatatlanul az empiria felé hajló tárgy céljának egyoldalú formulázása s a megvalósítására választott módoknak azon szabadossága, melyek a népiskola s általa a tanítóképzés eredeti céljával össze nem egyeztethetők, egy új irányzatot teremtett: a munkát mint par excellence a *munkásszeretetre való nevelés eszközét* fogni fel.

E szerint célunk a munkát úgy vinni be a *népiskolai oktatás rendszerébe*, hogy az egyrészt a gyermekkerti munkák folytatása legyen, másrészt, hogy az arra alkalmas tantárgyak tanításával is kapcsolatba hozassék, — azaz, hogy a gyermek természetes önmunkásságán s a magafeltalálás elvén alapuló *cselekvő érzékelés* jogosultságánál fogva egyes arra alkalmas tantárgyak didaktikai tehnikája benne koncentrálódjék. A munkatanítás csakis úgy fogja tantervtoldalékos tulajdonságát elveszteni, ha a természetében levő érületi elemet célszerűen kihasználjuk s úgy szervezzük, hogy ne zavarja a tanrendszer egységét, a népiskolaét és a tanítóképzőét, sőt annak szerves tagjává váljék.

A négy főelv.

Tanügyi kormányunk ilyen irányu kísérletre szemelvén ki intézetünket, kézimunkatanításunk tervezetét s indoklását következőkben terjesztem elő.

Vezető elveink szerint a tanítóképzőkben csak olyan és csak oly mérvű munkatanításnak van jogosultsága

1-szor, mely az intézetek s még előbb a népiskola eredeti céljával és rendeltetésével ellentétben nem áll,

2 szor, a hol az egyes munkatárgyak s az egész munkasorozat *önálló* elkészítésére a tanítónövendék *tényleg* megtanítható,

3-szor, melylyel a népiskola tanulmányi rendjébe be lehet illeszkedni s végül

4-szer, mely a nevelés általános erkölcsi céljának szemmel tartásán kívül hathatós eszköze lehet annak, hogy az egyént majdan a nemzet erkölcsi közösségének keretén belül annak sajátos faji kultúrmunkájához tudatosan vezesse el, még pedig azzal a fokozatossággal, melyet a gyermek-lélek ösztönszerű foglalkozási vágyának természetes ösvényei jelölnek.

Az elvek folyamánya.

Mi ilyenekül a törzsgyökeres magyar gyermeknek játék-munkatárgyait tekintjük, a gyermeklélek megnyilatkozásának eddig még csak etnográfiai figyelemre sem méltatott vadvirágait.

Ezek szerint a tanítóképzői munkatanítás célját, módját, anyagát, eszközét első sorban a népiskolai munkatanítás célja, tárgya, anyaga, eszköze és módja határozza meg. A tanítás akadályainak elhárításában is, a mi a több fajta melléccélal küzdő tanítóképzésben különösebb figyelemre méltó, első sorban az emitt felmerülő, de minimális akadályok veendő figyelembe.

A mennyiben pedig a tanítónövendék fizikuma, az ez által meghatározott magasabb ösztönök és törekvések, az ő koruk által feltételezett esztétikai képzés, általában a mit fejlettebb igénynek szoktunk mondani, a szerkesztett munkarendszer által teljes kielégítést — tegyük fel — nem találnának: indokoltnak tartjuk a tanítóképzők kézimunkatanításának oly irányba való terelését és kiegészítését, mely egyszerűbb taneszközök készítéséhez vezet el. Ez utóbbira vonatkozó több érveink azonban más irányúak lesznek, mint azt azonnal, a részletezéskor még jobban meglátjuk.

A rendszer két iránya.

Munkatanításunk tárgyai tehát egyrésztől a magyar gyermekvilág önkészítette sajátos játéktárgyai, másrésztől egyszerűbb népiskolai taneszközök. Amazok felvétele az oktatás és nevelés kérdéseiben indokolódik, emezek népiskoláink felszerelésének tudatosabbá tételére, szemléltető eszközainknek az oktatás módjához közelebb hozására vonatkoznak.

Lássuk őket egyenként.

A népiskolai vonatkozás részletezése.

Két metodikai igazságból indulunk ki.

«Az egyetemes alap-ismeretek nyújtására rendelt népiskolában egyetlen tantárgy tanítása sem lehet öncél.»

«A népiskola tantárgyai közül egy sem maradhat elszigetelve, sőt hatását az érvényesíti legigazabban, a melyik a többivel legtöbb érintkezésbe tud jönni.»

A kik a munkatanítást egyáltalán nem tartják a népiskola tanrendszerébe bevihetőnek, azok az első elvvel nem akarnak ellenkezésbe jutni, mondván, hogy a munka mint a produktivitás egyik tényezője, már magában is öncél, a minthogy a hol a tantárgyak sorába avatták, tényleg közgazdasági vonatkozással tették azt.

Mi a hivatkozott második tanítási igazsághoz való alkalmazkodással az elsőnek Scylla és Charibdisét is elkerülni véljük. Ha t. i. a népiskolai munkatanítást úgy szervezzük, hogy azzal mint *aktív-érzékeléssel* egy csomó tantárgy kísérlőjévé válhatik, úgy eltompítottuk annak öncélú jellegét s csak mint eszközt visszük be a tanítás rendszerébe.

Az aktív-érzékelést s benne a cselekvés elvét így kívánjuk magyarázni.

Az ismeretszerzés lélektani folyamata minden téren a tárgyba való belemélyedést kíván. A passzivitásban hagyó tanítás, még ha az mutogató szemléltetéssel van is összekötve, a legtöbbször nem emeli fel a gyermek lelkét a figyelemnek elmélyedést involváló fokához. A szokásos szemléltetéssel a tanítás kezdő fokain nem lehet megelégedni. A *cselekvő* érzékelés s ezzel járó mozgékony asszociációk vannak hivatva a gyermek lelkét a mélyebb meggondolás felé terelni. A mig tehát a lélek pusztán már a belső ösztönök folytán is ide el nem jut, még ahhoz a kellő fegyelmezettség és begyakorlás hiányzik: addig jogosultnak tartható a fejlődő lélek olyan galvanizálása, minőt a munkáló érzékelés képez. A cselekvésnek ilyen tömör asszociációkhoz, elmélyedéshez, meggondoláshoz vezető elve több-kevesebb hatással és természetszerűséggel minden tantárgynál alkalmazható a beszéd- és értelemgyakorlatok, földrajz, természetrajz, természettan s mértan tanításában. — Ha az aktív érzékelésnek így értelmezett elvét a tanítás általános elvei közé besorozzuk, a népiskolai tanítás művészete kitűnő eszközt fog nyerni az oktatási rendszerbe lélektani indokolással szerves tagként behelyezhető munkatanításban.

Ha csak így fogjuk is fel a gyermekvilág életéből eredő s céltudatosan csoportosított játékeszközöknek készítésére alapított munkatanítást, már akkor is etikai célok felülkerekedését kell látni az eddigi kirívóan

materialisztikusak helyébe. De még tovább is megyünk, mert a magyar gyermekvilág életéből vett játék-eszközöket tartalmuk és típus-formájuknál fogva a *nemzeti nevelés* hathatós eszközei gyanánt kívánjuk érvényesíteni, mert bennök s általuk a haza- és fajszeretet erényére való nevelés egyik kiváló eszközét köthetjük a népiskolához. Talán nem túlozunk, ha megkockáztatjuk a véleményt, miként az ily irányba terelt népiskolai oktatási rendszer műiparunknak, iparművészetünknek, sőt iskolás művészetünknek nemzeti formában való megnyilatkozására is hatni fog.

A nevelő-oktatás keretébe illeszkedést tartva szem előtt, különösen fontosnak tartjuk azután, hogy az emberi foglalkozások ezen ós munkatárgyainak előállítása nem tereli el a gyermeket — a kit népiskolás éveit elvégre is gyermeknek kell tekinteni és annak meghagyni — mondjuk ezen munkatanítás nem tereli el a gyermeket a *red* nézve *absztrakt idomok* ábrázolásához, mint minőket az ő lelki szemüvegén át a házi-iparnak vagy szlőjdnek *iparcikkei* képeznek.

Kínálkozó alkalom volna itt megemlékezni az aktív érzékelés elvére alapított munkarendszernek *képzelmi és érzelmi eleméről*, mely mint egy oázis vonja magához a gyermeket a folyton csak az értelmi hasznot kereső oktatási rendszerünk sivatagjából. Az eddigi kísérletek sikertelenségének okait mi éppen abban látjuk, hogy a munka motivumait nem a gyermek lelkéből vettük s a gyermeki foglalkozások céljává a produktív társadalomba helyezkedett nagy ember által felállított célokat tették, figyelmen kívül hagyván már a gyermek első rendszeres muokáltatásával is kapcsolatosan fellépő lelki hogylét, a hangulat-ébresztés követelését, Keveset törődtek az ide vezető útnak megédesítésével. Sőt egyeseken az ellen dolgoztak. Ha elismerjük azt, hogy a munkára is nevelni kell az embereket, ha elismérjük a munkának nevelő hatását: úgy az első lépéseknél az egyetlen igaz cél a munkaszeretethez való odaédesgetés lehet. A mindvégig játékeszköz gyanánt használható munkaeredmények nyomában kél ki a gyermek lelkében a munka ilyen szeretete, mint az egyéni *boldogulást* megelőző fontossággal az egyén mindenkori *boldogságának* elsőrangú alapja. Rendszerünk e pontban találkozik a közgazdasági kérdéseknek mindent legyőző hatása alatt folyton terjeszkedő szocializmus és anarchizmus ellen való intézkedésekkel.

A mi ezek után a dolog *népiskolai kivitelét* s e révén az egész problema magvát illeti, munkatanításunk rendszere alig áll akadályokkal szemben, éppen abból folyólag, hogy itt a tehnikai vonatkozás a szoros értelmű tanítás számlájáról jórészt átment a nevelésére.

Csak ezeket említjük.

Munka-sorozataink elkészítésének lehetősége szorosan lépést tart a gyermek testi erejével, kora által megszabott ügyességének, értelmének s szépülésének fejlődésével. E szubjektív vonatkozás mellett tárgyi érveink ezek: a kivitelhez szükséges anyagok és eszközök olcsón szerezhetők be s a munka úzéséhez a külön iskolai műhely és berendezés okvetlenül nem kívántatik meg. A külön kézimunka-tanítóképzés kérdése fel sem merül.

Természetesnek kívánjuk tekinteni, hogy az így körvonalozott kéz-

ügyesítő oktatásnak is állandó célja, hogy a gyermek a tervszerű tanítás (külön munkaórák) hatása alatt az egyes játéktárgyakat mindinkább több ügyességgel, készséggel és izléssel tökéletesebb alakban s önállóan tudja elkészíteni. Ebben a tekintetben a sikert a gyermekben termett hajlamok mellett első sorban kétségkívül a tanító kezűgyessége fogja biztosítani. Erre a készségre a tanítóképző munkatermében úgy kell a leendő tanítónak képesülnie, hogy a fent vázolt célokat a *gyakorlóiskolában* már tanítónövendék korában úgy tudja előmozdítani, miként azt egyéb tantárgyakból a próbatanítások révén — az eredményért való felelősség elvénél fogva — megköveteljük tőle. Szóval ezzel a munkatanítással a képző bevonul a gyakorlóiskolájába.

Már eddig szerzett rövid tapasztalataink szerint sem tartjuk jogosan felvethetőnek azt a kérdést — legalább egész terjedelmében nem — vajjon a tanítónövendék *általános* kezűgyességét kellő intenzitással szolgálhatja-e a mi munkatanításunk tananyaga és rendszere. Mert míg a növendék a nagyoló, egyelőre csak a helyes tervezést és értelmes szerkesztést kívánó munkákon kezdve a magasabb eredményekig a mi munkatárgyainkon eljut: addig kézfogásainak, szerszámot használni tudó képességének, szemmértékének, forma- és csinérzékének akkorát kell haladni, a minél többet a heti egy órához képest nem is tökéletesedhetnek. Sőt munkanemeink természete az »általános« kezűgyesség nagyobb fokát feltételezik, mint a munkasorozatait tisztán-pusztán egy, vagy néhány iparágból válogató szőlő. Mikor tehát munkanemeinket a taglalt irányon túl is kiterjesztjük, arra egyáltalában nem a kezűgyesség fejlesztésének további szükségessége ösztönöz. A tanszerkészítésnél már fokozatosan kihasználjuk az előzőleg adott kezűgyességet.

S ezzel át is térünk a *tanesszköz készítés* kérdésére.

A tanszer készítés.

A ki szemléltető taneszközeinket technológiai vonatkozásukban tanulmányozta, tapasztalta, hogy azok sok rokon vonást tárnak fel a gyermekek számára készülő u. n. norinbergi játék iparcikkekkel, melyeknek forrásai ismét a gyermek-kéz készítette játéktárgyakban keresendők. Az a láncolat tehát, mely a gyermek sajátlagos játék munkatárgya, gyári termékű játékszere és egyes taneszközök közt ipari vonatkozással van, már magában is indokolja a tanítóképzői munkatanítás keretébe felvenni a taneszköz-készítést. A kik a kézimunka tanításban mindenképen a hasznossági oldalt keresik, azok az említett láncolat középső tagjának, a gyermekjátékszerek készítésének kultiválása révén nyerhetnek rendszerünkben megelégedést. Ennek az eléggé jövedelmes iparágunk hazánkban ez idő szerint csak egy nyilvántartott műhelye van.

De a gyermekeknek szoros értelemben vett játék-munkatárgyai, valamint miniatűr házi- s gazdasági eszköz-utánezatai közt nem egy akad, mely mint kész tanítási szemléltető segédeszköz a legszorosabb kapcsolatba hozható a népiskola egyes tantárgyainak pl. a reálstudiumoknak tanítása közben alkalmazott didaktikai technikával. Midőn tehát a tanítóképző munkasorozatába beállítjuk a gyermekek sajátlagos játékeszközeiből fejleszthető egyszerű taneszközök készítését, az iskola és a tanítás

idevonatkozó szükséglete kielégítésének szempontjait hozzuk közelebbi kapcsolatba eredeti eszménkkel: az aktív érzékelés térfoglalásával. Ugyanezért mondtuk fentebb, hogy szemléltető taneszközünk készítmódjának megismerése, azokat közelebb hozza az oktatás módjához s annak fejlesztéséhez. Munkanemeink 2. csoportjánál ez a legfőbb érvünk.

Figyelembe vehető jelenség e pontnál még a következő is. A gyakorlatban a szükség, a kényszer vagy az evolúció hozhatja a tanítót abba a helyzetbe, hogy egy-egy új taneszköz eszméje fogan meg lelkében. A tehnikai irányú képzettség hiánya sok ilyen életrevaló csirát akasztott már meg további kifejlődésében s viszont az idea testté válásának nagy előnyére van, ha a tanító általános kezűgyességét némi direkt vonatkozású gyakorlat egészíti ki. Hazai tanszeriparunk sovány történetéből több fajta számoló- és olvasógépen kívül ilyennek tudható be pl. a Zigmundik-féle sikerült tellurium keletkezése.

Munkanemeinknek főleg ezt a csoportját tekintjük végre olyanul, mely a megszerzett «általános» kezűgyesség alapján a leendő tanítónak egykor módot és alkalmat fog adni az egyéni hajlamban gyökerező önképzésre.

A munka-rendszer.

A mindkét vonatkozásban formulázott cél megvalósításáról azaz a tanítónövendékek foglalkoztatásáról, és a *munka vezetéséről* a következőket említjük.

Munkaanyagunk soknemű, a szerint a mint maga a gyermek és kora, a helyi, természeti, és időszaki viszonyok szerint a legváltozatosabb anyagokból dolgozik, milyenek a homok, föld, anyag, kavics, szalma, egyes növényi alkatrészek, papír, fa stb. Rendszeresen mégis 4 anyagot kultiválunk: a puhapapírt, vékonyabb és vastagabb kéregpapírt (karton és dekli), az agyagot és fát. Az ezekkel való bányai tudás a leginkább képző erejű s természetük, szerszámaik, segédanyagaik (pl. a kötő-, ragasztó- és festőanyagok) kiismerése a többi anyaggal való bánásra is képesít. Agyag helyett kívánatosnak mutatkozik a szobrász termékből ismert plasztilin használata. A képlékenységet hosszabb ideig megtartó mintázó-agyagból növendékenként 1—1 klgr. bőven elég.

Az anyagok és szerszámok természete, egészség-védelem, használati mód, javítás, beszerzési források, árak stb. alkalmi ismertetésben részesülnek.

A *tanítás* osztályonként folyik, de kívánatosnak tartjuk, hogy 14—16-os csoportokban történjék az.

Mínthogy a rendszeres munkatanítás kétfelé ágazik: az egyik a szükséges ismeretek megértetésére és elméleti elsajátítására, a másik pedig az ügyes, tetszetős kiállításra, szóval a tanító tanítására és a növendék foglalkozására vonatkozik, azért résen kell állani, hogy e két irányzat az oktatás menete alatt kellő egyensúlyban legyen. Ezek a tények követelik, hogy a tanár a tanulók munkálkodását folyton figyelje, irányítsa, szóbeli külön magyarázatokkal, demonstrációkkal éljen, közöztük megforduljon. Annál is inkább, mivel a növendék előtt sok természetesnek látszó dolog csak többszöri elkészítés után válik érthetővé.

Hogy a tanítás ilyen előadó, előmutató s egyesleg segítő alakja a népes osztályok növendékei részéről is tudatos utánzásba és önmunkásságba érzelmi háttérül szolgáló serkentő sikerbe nyerjen már kezdetben is folytatódást, kívánatosnak tartom, hogy e tehnikai természetű tanításhoz segítségül egy értelmes s jó modorú iparossegéd, mint művezető alkalmaztassék. Ilyenül első sorban asztalos-segéd kínálkozik. Ha ez a *művezető-segéd* állandó foglalkozást nyerhetne az intézetnél, úgy az asztalos-műhelylyé kifejlesztett munka-teremben az intézet butorzatának s felszerelésének javításait is eszközölhetné, sőt újabb szakbavágó beruházásokat is foganatosíthatna. Első feladata azonban az egyéni tanításban való segédkezés lévén, ez alapon mint *bejáró munkás* is sikerrel volna alkalmazható. Ha benne az egyéni arravalóság kellő értelmességgel párosul, rendszerünk szellemében valamennyi munkanemünkre rövid időn kioktatható.

Ezt a képzők szervezetébe is belevágó kérdést intéző köreinknek annál inkább ajánlom figyelmébe, mivel az alkalmazandó művezető segédet, munkakörének körülírása által, fejlődő természettudományi szertárainkban is ezek intenzív kialakulásának előnyére sikerrel lehetne foglalkoztatni.

Visszatérve az oktatás vezetésére: az egyszerűbb munka tárgyakat mindenki egyesleg külön készíti el. Az összetetteket kettesével, hármasával vagy csoportonként a munkamegosztás elve szerint állítatjuk elő. Ez különösen a tanszerekre vonatkozik. Jó hatással alkalmazható azon eljárás, hogy a készülő munkákat kölcsönös bírálatra más növendékeknek adjuk át.

Magától értetődőnek tekintjük, hogy az egész munkásság a munka-teremben folyik le s házi elkészítésre mit sem adunk fel a növendékeknek. Viszont szoktatjuk őket, hogy a készítendő tárgyakról rajzvázlatokat készítsenek mértékekkel és hogy az elkészítés menetéről, a részletek egymásutánjáról rövid *jegyzeteket* vegyenek fel.

Munkatárgyaink rajzait, esetleg szerkesztési vázlataikat a munka-terembe kiaggatjuk. Igyekezünk állandó szemléletül egy lehető tömör munkasorozatot összeállítani. E célból kívánatos, hogy az eperjesi tanítónőképzőben deponált Láng-féle gyermek-játék gyűjtemény a mi intézetünkhöz mint úttörőhöz helyeztessék át.

A rendelkezésre álló s osztályonként kiutalt heti 1—1 órához képest — mi évenként 35—36 s így négy éven át 130—140 óránál alig megy többre — a *technikai fokozatokat* munkasorozataink genetikus összeállításával igyekszünk biztosítani.

Az összes gyakorlatokat, főleg az első csoportbelieket magában foglaló állandó és változatlan *munka-sorozatunk* nincs, ahhoz képest, hogy a gyermeki munkásság, honnét munkatárgyaikat veszszük, szinte kimeríthetlenül tág mező s az még teljesen átkutatva nincs is. Azután azt sem akarjuk, hogy az u. n. állandó tanmenetek tekintélyi természetéből folyólag majd a tanító a gyermeklélek természetes munkásságát túlhajtott uniformizálással agyonkorlátozza. Sőt utalunk arra, hogy ők is a vezérkönyvül használt Láng-féle munkában kifejtett természetes alapon fejleszszék majd tovább az elvet: *a munkatanítást a cselekvő-érzékelés révén bevinni a tanítás rendszerébe s a munkaszeretetre való nevelésnek a nevelés általános eszközei közt előkelőbb helyet biztosítani.*

Ez időszerint, tekintettel arra is, hogy felsőbb osztályos növénydeinkben fokozatosan kevesebb idő alatt kell a dolgot keresztül vinni a következő munka-sorozatokból válogatjuk az órai tananyagokat, mint tanítási egységeket.

I. Papírmunka.

A munka jellege: papírhajtogatás, tépés, vágás, nyírás, alakítás és ragasztás.

Anyag: puha ujságpapír, merev író és színes papír. Dextrin és gummi-mézga.

Eszköz: zsebkes és olló. A papírszeldeléshez papírvágó kés (csont-, fa-) vagy névjegy alakú karton is használható.

Tananyag:

1. Népiskolai munkatanítási tárgyak s e révén a gyermek-játék-készítés irányzatával: Pattogtató Harmonika. Legyező. Csákó. Püspöksüveg (dárdahegy). M-alak. N-alak. Kuglóf, Csuda-néző. Táskák. Egyes- és kettős-hajó. Csóka. Sótartó. Tátogató-madár (pokol és mennyország). Kabát és nadrág. Légyház. Sárkányfark-lánc. Fonott-tálca. Sakktáblalap. Csillagkereszt.

2. Taneszközkészítő irányzattal: A fentiek közül a csákó mint 3-szög, a püspöksüveg mint 5-szög, a csuda-néző mint kalejdoszkop, a légyház mint egyenközlap. Továbbá lepke- és bogár-dütni. Portartó, levélboríték. Hajító nyílvevő-vég. Szélmalom. Forgó-kigyó és sárkány (szögletes és fejes) mint vegyes munkatárgy.

II. Kartonmunka.

A munka jellege: mértani tervezés, ékszerkesztés, kivágás, alakítás, ragasztás, bevonás.

Anyag: karton, vékonyabb és vastagabb kéregpapír, egyszínű, márványozott és bőrpapír. Dextrin, gummi-mézga és enyv.

Eszközök: vékony-papír- és kéregpapírvágó kés, olló, simítócsont, illetve fa, fejes 60 és 45 fokú vonalzó, vasvonalzó, mérő- és rajzoló-körző.

Tananyag:

1. Népiskolai munkatanítási irányzattal: Négyzetlap. Téglalap. Dülény. Különféle 3-szög, szabályos 6- és 5-szög, úgyis mint geometriai szemléltető eszközök. Szélkerék. Kartonra felhúzott rajzok (katonák stb.) kivágása. Három-királyok csillaga. Egy Garam-menti ház. Betlehem vagy a városi gyermek igényei szerint egy gyermek-színház mint vegyes munka.

2. Taneszközkészítő irányzattal: Kartonlapok mint taneszközök háttére. Szemléltető táblák, térképek felhúzása kéregpapírra és vászonra (kasszirozás), jegechálózati alakok (geometriai testek) s tengelyrendszerek. Födél nélküli skatulyák ásványokhoz. Hatszög-tálcák tojás gyűjteményhez. Üvegfedeles dobozok maggyűjteményül. Toló-skatulya. Kézi rovar-

doboz fedéllappal és lehajló zárófödéllel. Bogárfeszítő doboz turfattetővel. Dobozok és gyűjteményes fiókok bélelése. Vízemlő gép, gőzgép, cölöplakás mintája a karton-alakítás teréről, mint vegyes-munkatárgy. A környék domború-térképe kéregpapírból.

III. Agyagmunka.

A munka jellege főleg az újjal való alakításra vonatkozik. Ha a tanulók éles megfigyelő képessége, értelmes látása, az apró részletekig elvihető helyes feltógása megengedi, a képzelet és közvetve a térérzéknek fokozott mértékben való nevelése céljából kísérletek tételnek könnyű ékítményi elemek mintázásában. Ez esetben a munka jellege: alapkészítés, agyag-felrakás, a körvonalak kirajzolása, kinagyolás, formálás, agyagkonzerválás; gipszöntés, a negatívum és a pozitívum.

Anyag: képlékeny agyag (új-bányai), illetve plasztilin.

Eszközök: a mintázófák.

A tananyag a munkajellegnél említettekhez képest mindkét irányban főleg ismert gyümölcsformák s egyszerű mértani síkok és testek köréből vétetik. Különlegesen a tanszerkészítés céljából elkészül a környék domborzati viszonyait feltüntető ideiglenes relif, a gyakorló iskola vonatkozó tanulmányával kapcsolatban s a kartonmunkáknál említett állandó domború térkép előtanulmányaként. Jobb tehetségű növendékek kísérletet tesznek elemi ékítmények mintázásában is.

Fegyzet: Az agyagmunkát bevezető föld illetve homok- és kavicsmunkát a gyakorló-iskolás gyermekek gyülekező s óráközi szabad-téri játékainál irányítják a soros megfigyelők.

IV. Fámunka.

A munka jellege: faragás, fűrészelés, vonókés-, reszelő-, fűrő- és véső-kezelés, gyalulás, szegezés, enyvezés, egyszerű kötés.

Munka-anyag: különféle fanemek és asztalos enyv. A vegyes munkatárgyakhoz üveg, bőr s egyéb használatos anyagok és szerek.

Eszközök: faragó-kés, kézi fűrészek, vonó-kés, amerikai vonókés-nyalu, asztalos-nyalu, reszelő, szögelő, véső, fűrő, kalapács, faragó-fejsze, esetleg az asztalos műhely egyéb szerszámai s felszerelése.

Tananyag:

1. Népiskolai munkatanítási irányzattal: a) játékeszközök természetes nagyságban: ostornyél. Zászlónyél. Brúgatyú. Csattogtató. Bodzapuska. Kard. Puska. Nyíl vesszővel. Pige. b) Gazdasági s egyéb eszközutánczatok kis méretben: Kereszt. Lapát. Asó. Szénvonó. Fejsze. Sulykoló. Szapulófa. Kézi mángorló-fa. Kés. Villa. Gereblye. Létra. Lécajtó. Eke-taliga. Borona. Méh-kaptár. Egyéb eszközök a gazdasági udvar berendezéséből.

2. Tanszerkészítő irányzattal: számoló pálczikák kötegenként. Négy-szög-vonalzó. Lapos-vonalzó. Papírsimító- és vágó-kés. Méter-rúd. Szélkerék. Emelő. Mozgó-csiga. Csigasor. Mérleg. Inga. Golyósor. Lejtő. Csavar. Kémcsőtartó-polc. Növénysajtó. Lepkefeszítő deszka (szilárd

és állítható). Az iskolai rovargyűjtemény szekrényfiókja. Sötét kamra. Vegyes munkatárgyak: Villamos inga. Villamosság-mutató (elektroszkop). Villamos-lepény. Volta-oszlop. Franklin-tábla. Leideni palaczk.

*

A mi a feltüntetett munkasorozatoknak *osztályonként való tagolódását* illeti, álljanak itt a következők:

Elvileg minden osztály mind a 4 anyaggal dolgozik. Mégis a puha papír sorozatát az I. osztály egészen feldolgozza s a tanszerkészítés teljes dimenziójában főleg a III. és IV. évfolyam munkásságát köti le.

Hogy az egyes osztályoknak miért nem jelöltünk ki fix-anyagot, az a többi közt első sorban az osztályok változó létszámából folyik, a mennyiben az osztálytanítás keretében is teljes érvényre jutó egyéni oktatás jellege az ilyen tehnikai irányú tantárgynál az összmunkaeredményt erősen befolyásolja. A hivatalos hazugság terére pedig nem akarunk rátérni.

A tényleg feldolgozható tanmeneti anyagról ennél a tárgynál az évharmadi, illetve évvégi beszámoló jelentések vannak hivatva számot adni.

Irodalom.

Beszámolunk végezetül *forrásainkról*. Szokatlan sőt talán nagyzasnak minősíthető eljárás ilyen rövid cikk megírásánál, annál inkább, mivel az irodalmi tisztesség ellen sem véténénk, ha azokat felemlítetlenül hagynók. Azok közlésével egyedül az a célunk, hogy a hol és a kik a kifejtett irányban megindulnak, azokból a még járatlan mezőn az eszméhez és annak valósításához részletesebb tanácsokat szerezhessenek. Ezzel egyjelentőségünek fogjuk azonban azt tartani, ha készítményeinkből az érdeklődő és kísérletet tevő intézeteknek egy-egy minta-sorozatot bocsáthatunk majd rendelkezésre. A közel jövőben talán lesz erre is módunk, jóllehet legnagyobb fontosságot annak fogunk tulajdonítani, ha az egyes intézetek részéről, tehát az ország különböző vidékein gyűjtések eszközöltetnek a munkatárgyakról.

Források: 1. Az állami tanítóképzők 1882. évi tanterve.

2. Az állami elemi iskolai tanító- és tanítónőképző-intézetek tanterve, mint az Orsz. Közoktatási Tanács Állandó Bizottságának javaslata.

3. Elnökségünk felterjesztése az előbbi tantervjavaslat tárgyában (Magyar Tanítóképző 1901. V. füzet).

4. Guttenberg Pál: a kézimunkára nevelő orsz. egyesület 1901. évi beszercebányai tanító-tanfolyamának munkaterve (Népnevelők Lapja 1901. 527. lap.) s 1901. nov. 5-ről kelt körlevele.

5. Láng Mihály: a munkaszeretetre való nevelés módja.

6. Veress Ferenc: tanszerkészítés-útmutató.

7. Az iparoktatás az 1899—1901. években, kiadja a kereskedelemügyi m. kir. Minister.

8. Krausz Sándornak a tanterv elméletéről, a részletes helyi tantervről, módszeres földolgozásáról megjelent cikkei (Magyar Tanítóképző 1901. VI. VII. 1902. I. ft.).¹

Léva, 1902. febr. 15.

Krick Jenő.

¹ Kérjük t. kartársainkat, hogy az úttörő tervezethez hozzá szólni s esetleg hasonló tárgyú helyi vagy sematikus terveket bemutatni sziveskedjenek. Szerk.

A tanítóképzésről és a tanítóképző-intézetekről.

Az 1900—1901. évi értesítők ismertetése.

II. A képző-intézetek állapota.

31. **Selmecbánya.** Ág. hitv. ev. lyceum. A lyceummal kapcsolatos tanítóképzőben a növendékek, a latin és görögöt kivéve, minden tantárgyat a lyceumi V., VI., VII. és VIII. osztálybeli tanulókkal együtt hallgatták.

Tanári kar. A tanítóképzőnek nincs önálló tanári kara.

Tanulók. I. oszt. 12 növ.; ezek mindannyian magántanulók és még hozzá közöttük 11 nőtanuló van (!) II. oszt. 4 növ.; ezek között 1 magántanuló; III. oszt. 4 növ.; ezek között 2 magántanuló; IV. oszt. 4 tanuló. A 24 tanuló vallásra nézve ág. hitv. ev. Más adatokat nem talállok.

32. **Sepsiszentgyörgy.** M. kir. áll. el. tanítónőképző-intézet. *A tanári testület* a hitoktatókon kívül 4 tagból áll, ezek közül kettő óraadó.

Tanulók. I. oszt. 44 növ. Előképzettség szerint: polgári leányiskolát végzett 40, felső leányiskolát 4. Vallásra nézve: róm. kath. 14, ev. ref. 26, unit. 4. Anyanyelvre nézve: magyar 44. A szülők polg. állása szerint: tanító 16, pap 4, ügyvéd 1, gazdatiszt 1, földbirtokos 5, irnok 1, pénztárnok 1, kereskedő 2, iparos 4, tanító özvegye 3, ügyvéd özvegye 1, földbirtokos özvegye 3, erdőőr 1, szolga 1.

Épület, udvar, kert. Önálló épület nincs; az intézet ideiglenesen van elhelyezve. Az intézetnek kerthelyisége nincs.

Szertárak, könyvtárak. A kezdő intézetnek berendezése kezdetleges.

Internátus, externátus, segélyezés. A kezdő tanévre felvett 20 benlakó növendék elhelyezésére az intézet csak egy hálóteremmel és egy ebédlővel rendelkezik. A nap legnagyobb részét a növendékeknek a hálóteremben kell tölteniök. A 20 benlakó növendék teljes ellátásban részesül havi 20 korona ételmezési és 3 korona mosásdíjért.

33. **Sopron.** Ág. hitv. ev. tanítóképző-intézet. A tanári kar 4 rendes, 4 rendkívüli tanárból áll.

Tanulók. Beiratkozott 98, eltávozott 2, elbocsáttatott 1, az év végén jelen volt 95; vallásra nézve: ág. hitv. ev. 95, róm. kath. 1, izr. 1; anyanyelvre nézve: magyar 64, német 19, tót 11, vend 1; a szülők polgári állására nézve: tanító 19, lelkész 6, iparos 27, kisbirtokos, földműves 32, más egyéb 11.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek önálló (de a mai viszonyokhoz mérten szűk) épülete van, udvarral s kerttel körülvéve.

Szertárak, könyvtárak. Az intézeti könyvtár, az ifjúsági könyvtár, a zeneműtár, a természettudományi szertár ez évben is gyarapodtak.

Internátus, externátus. A növendékek közül a lefolyt évben 65-en laktak az intézetben, a többi künlakó volt. A növendékek ételmezése a főiskolai alumneumban történt.

Segélyezés, ösztöndíjak, jutalmak. Az intézetnek külön köztartása

nem lévén, a növendékek élelmezése a főiskolai alumneumban történt és pedig kivétel nélkül díjleengedés mellett. Ugyanis 160 koronányi évi tartásdíjból az isk. bizottság 49 növendéknek elengedett 40—40 koronát, 20 növendéknek 80—80 koronát, 14 növendéknek 120—120 koronát, 7 növendéket pedig ingyenesnek vett fel. E szerint a díjleengedés 6360 koronát képvisel.

A növendékek ellátása reggeliből, ebédből és vacsorából állott. Reggel fejenként 0,3 liter tejet és zsemlyét kaptak.

Ösztöndíj címén az 1900—1901. iskolai évben növendékeink közül harmincnyolcan összesen 1505 korona 10 fillérbe részesültek.

A Pálffy-kör segélyező alapja könyvekkel látta el a legszegényebb tanulókat.

34. **Szabadka.** M. kir. áll. tanítónőképző-intézet. *A tanári kar* a hitoktatókkal együtt 14 tagból állott.

Tanulók. Létszám 191. Vallás szerint: r. kath. 119, görög kath. 4, görög kel. 10, ev. ref. 21, ág. hitv. ev. 11, unit. 1, izr. 25; anyanyelv szerint: magyar 165, német 12, szerb 8, bunyevác 5, tót 1; a szülők polg. állása szerint: földbirtokos 16, áll. tisztviselő 17, magántisztviselő 32, lelkész 5, tanító 46, kereskedő 18, iparos 12, földműves 3, egyéb foglalkozású 35.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek modern új épülete, tágas udvara és nagy kertje van.

Szertárak, könyvtárak. A könyvtár, természetrajzi szertár, természettani szertár, vegytani szertár, zeneszertár, rajzszerter, kézimunkaszertár, tornaszertár ez évben is gyarapodást mutatnak.

Internátus, externátus. Az intézetnek jól berendezett internátusa van.

Segélyezés, ösztöndíjak. A növendékek segélyezése többféle módon történt, ugyanis államsegélyben részesült 88 növendék. Besán-féle ösztöndíjat kapott 1 növendék 200 koronával. Rudics-féle ösztöndíjat kapott 2 növendék, egyik 800, a másik 100 koronát, ingyenes ebédet kapott 2 bejáró növendék.

Az állami segély következő módon oszlott meg osztályonként:

I. osztályban:

Ingyenes ellátásban részesült	3	növendék.
Havi 32 korona segélyben részesült	2	>
Havi 21 > > >	10	>
Havi 11 > > >	3	>
	<hr/>	
Összesen	18	növendék.

II. osztályban:

Ingyenes ellátásban részesült	5	növendék.
Havi 32 korona segélyben részesült	2	>
Havi 21 > > >	6	>
Havi 11 > > >	4	>
	<hr/>	
Összesen	17	növendék.

III. osztályban :

Ingyenes ellátásban részesült	10	növendék.
Havi 32 korona segélyben részesült	5	»
Havi 21 » » »	7	»
Havi 11 » » »	4	»
	<hr/>	
Összesen	26	növendék.

IV. osztályban :

Ingyenes ellátásban részesült	11	növendék.
Havi 32 korona segélyben részesült	4	»
Havi 21 » » »	5	»
Havi 11 » » »	7	»
	<hr/>	
Összesen	27	növendék.

35. **Szarvas.** Ág. hitv. ev. főgimnázium.

A szarvasi tanítóképző a főgimnázium felső osztályaival kapcsolatos. Szervezete többé-kevésbé a selmeci tanítóképzővel azonos.

Tanulók. Létszáma 35., ebből 12 a magántanuló.

36. **Szeged.** Kir. kath. tanítóképző-intézet. *A tanári kar* 7 tagból áll.

Tanulók. Létszám: év elején 101, év végén 97. Vallás szerint: r. kath. 93, gör. kel. 1, ev. ref. 1, ág. hit. ev. 2; nyelv szerint: magyar 54, német 40, szerb 1, bolgár 2; a szülők polg. állása szerint: tanító 15, iparos 23, földműves 31, kereskedő 5, hivatalnok 11, egyéb 12.

Épület, udvar, kert. A multról ösmert viszonyok változatlanok.

Szertárak, könyvtárak ez évben is gyarapodást mutatnak. Az e célra fordított összeg 600 korona.

Internátus, externátus. Az internátusban 52 növendék lakott. A berendezés egyszerű.

Segélyezés, ösztöndíjak. Dessewffy Sándor megyés püspök a tanulókat 3120 koronával segélyezte. Ezen kívül 5 növendék 84 koronás ösztöndíjat kapott.

37. **Székely-Keresztúr.** M. kir. áll. tanítóképző-intézet. A tanári kar a hitoktatókkal együtt 13 tagból állott.

Tanulók. Létszám: év elején 106, év végén 103. Vallás szerint: r. kath. 18, g. kath. 1, g. kel. 4, ág. hitv. ev. 2, ev. ref. 43, unit. 38; anyanyelv szerint: magyar 99, német 2, román 5. Az I. osztályba felvett valamennyi tanuló a törvénykövetelte előképzettséggel birt. A szülők polg. állása szerint: földművelő 62, tisztviselő 4, pap 5, tanár-tanító 14, iparos 11, más egyéb 10.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek 1878 óta saját épülete van; de ez ma már szűknek bizonyult. Az udvar elég tágas és árnyas. A kert területe 4 kataszt. hold, az intézettől 4 km. távolságra van.

Szertárak, könyvtárak. A természetrajzi, természettani és vegytani szertár 3 szűk szobában van elhelyezve. A könyvtár 2 szobában 10

szekrényben van elhelyezve. Különben a rendes évi gyarapodás észlelhető.

Internátus, externátus. A tanuló ifjuság együttlakása bérházban van berendezve; de ha az jó is volt, mikor 1887-ben kibéreltetett, ma már nem alkalmas: akkor volt 51 növendék s el tudták ott helyezni őket, de a jelen tanévben már 106-ra emelkedett a létszám, s azok közül csak 56-ot szoríthatnak be az együttlakásra s 50 szerteszt lakott a községben.

Segélyezés, jutalmak. A segélyek fedezésére a miniszter a jelen iskolai évi költségvetésben engedélyezett 12.274 koronát, gyógyszerekre és betegápolási költségekre 100 kor. és fizette az együttlakás évi haszonbérét, 1000 koronát.

A 106 tanuló közül az együttlakás jótéteményében részesült 56 ifju, fehérmű-mosatásban 76 s gyógykezeltetett 58 és pénzsegélyt nyert 99 ifju.

Havi részletekben kiadatott pénzsegély egész iskolai év alatt 10,698 korona, az együttlakás tisztán tartása, fütése, világítása, butorok javítása és a fehérmű-mosatás került 1971 korona 91 fillér, orvosi gyógyszerekért, 30 százalék engedményt leszámítva, fizettetett 59 korona 96 fillér; ennél fogva az egész évi segélyezés összege 13,729 korona 87 fillér.

Ha ez összeget osztjuk a segélyezett ifjak számával, 99-el, kitűnik, hogy az intézetben a jelen iskolai évben egy ifjura átlag 1:8 kor. 68 fillér esett, havonkint pedig 13 kor. 86 fillér.

A pénzsegélyt nyert 99 ifju közül havi segélye volt 24-nek 14 korona, 38-nak 12 korona, 31-nek 10 korona, 5-nek 6 korona és 1-nek 4 korona.

38. Znióváralja. M. kir. állami tanítóképző-intézet. *A tanári kar* a hitoktatókkal együtt 12 tagból állott.

Tanulók. Felvételért folyamodott 134, felvétetett 127, jelentkezett s beiratott 113, alsóbb osztályokból fellepett 74. osztályt ismételt 1, magán uton tett vizsgát 4, más intézetből jött 2, az első osztályba felvettek mindannyian a törvénykövetelte előképzettséggel bírtak. Vizsgálatot tett az év végén 109. Vallás szerint: r. kath. 84, ág. hitv. ev. 20, ev. ref. 4, izraelita 1; nyelvi viszonyok szerint: magyar 30, tót 68, német 10, cseh 1; a szülők polgári állása szerint: tanító, tanár, kiseddóvó 31, őstermelő 19, iparos 22, tisztviselő 9, más értelmiség 13, egyéb 15.

Épület, udvar, kert. Az intézetnek önálló épülete, udvara és kertje van. Változtatás nem történt. Az intézet gazdaságát jövedelmezően kezeli. Összesen 165 q. burgonyát termeltek. A gazdaság jövedelme 2520.77 korona.

Internátus, externátus. A 109 növendék közül 99 az intézetben, 10 a városban lakott.

Segélyezés ösztöndíjak. Teljes állami segélyt élvezett 56 növendék, felet 40. Egy-egy növendék évi tartása átlag 281.37 k.-ba került. A növendékek között néhány ösztöndíjat is osztottak szét.

39. **Ungvár.** Kir. görög kath. kántor-tanítóképző-intézet. *A tanári kar* 10 tagból áll, kik között egy ipartanítónő is van.

Tanulók. Létszám 135. Vallásra nézve: g. k. 111, r. k. 13, ev. ref. 11; kimaradt 7; a tanév végére maradt 128; anyanyelvre nézve; magyar 57, ruthén 68, tót 9, német 1.

Magántanuló 29, ezek között 23 nő. (!)

Épület udvar, kert. Újabb átalakítás nem történt.

Szertárak, könyvtárak ez évben is gyarapodtak.

Internátus, externátus. Az intézetnek internátussal kapcsolatos táp-intézete van.

Szegélyezés, ösztöndíjak. 76 növ. részesült teljes ellátásban, 70 növ. évi 80 kor. fizetés mellett vétetett fel; ezen kívül többen részesültek kisebb kedvezményekben úgy, hogy összesen 170 növ. nyert ellátást a tápintézetben.

Sopron.

(Folyt. köv.)

Simkó Endre.

A kath. tanügyi tanács ülése.

Az «Országos katolikus tanügyi tanács» április hó 22-én tartotta Budapesten a Szent-István-Társulat palotájában ülését, melyen a 25 tanácstagból 18-an jelentek meg, élükön dr. *Steinberger* Ferenc apátkanonok egyházi és *Ember* Károly tanítónőképző tanár világi elnökkel. Jelen voltak: *Döbrössy* Alajos tb. kanonok, tanítóképző igazgató (Pécs), *Guzsvenitz* Vilmos tkp. igazgató (Esztergom), *Számborovszky* Dezső tanító (Nagyvárad), *Tóth* Géza tanító (Jászó), *Galler* Kristóf tkp. igazgató (Szeged), *Erdödy* János tkp. igazgató-tanár (Esztergom), dr. *Purt* Iván (Budapest), *Gerely* József (Budapest), *Dreisziger* Ferenc tkp. tanár (Kalocsa), dr. *Karácson* Imre esperes-plébános, volt tkp. igazgató (Peér), *Bertalan* Vince tkp. tanár (Esztergom), *Barabás* György igazgató-tanító (Sárvár), dr. *Weszely* Ödön tanár (Budapest), *Győrffy* János tanító (Budapest).

A napirenden fontos, a tanítóképzést életbevágóan érintő kérdések voltak s így örömmel vette a tanács az elnökség azon bejelentését, hogy a tanügyi tanács működése iránt úgy a püspöki kar, élen a két bibornokkal, mint a tanító-egyesületek, részint előszóval, részint írásban fejezték ki megelégedésüket és hogy a «*Tanítóképesítő vizsgálati szabályzat*»-ot, melyet a tanács fölterjesztett, a püspöki konferencia tárgyalta és elfogadta. Ezen bejelentés hangulatából indult meg a tanácskozás a püspöki kartól leküldött tanítási tervek fölött. A tanítóképzők tanítási tervének a «Tanügyi Tanács» véleménye szerint, két tanterv alapján kell elkészülnie: az 1895-ki katolikus «Revideált Tervezet», mely azonban hivatalosan nem publikáltatott és az 1900 ki új állami tanítási tervezet alapján. A revízió és a tervezet előkészítésével a «Tanügyi Tanács» egy szűkebb bizottságot küldött ki, melyeknek tagjai: *Guzsvenitz* Vilmos, *Keményfy* Kálmán D. és *Ember* Károly. E bizottság munkálatát a tanács «Tanítóképző szakosztálya» elé terjeszti, mely azt

letárgyalva, elfogadásra a «Tanügyi Tanács», illetve a «Tanítók Országos Százas Bizottsága»-nak fogja ajánlani. *Guzsvenitz* Vilmos igazgató (Esztergom) az adott két tervezeten kívül általános irányító elveket is kér a szűkebb bizottság számára. Indítványozza, hogy a tanítási tervet olyképpen kellene szakszerűen átalakítani, hogy az általános műveltséget és a pedagógiai alaki tudást szolgáló tárgyak tanítása lehetőleg már a III. évfolyammal befejeződjék s a IV. évfolyam javarészből a gyakorlati fellépésekre, az önállóságot fejlesztő intenzív szakképzésre fordíttassék. Tovább képző tárgyak gyanánt csak a hittan (különös tekintettel a hitvédelemre és sociológiára) és a nemzeti vonatkozású tárgyak: az irodalom, a nemzeti történelem és a zene maradnának meg. Ezen elv hivatva van a képzők szakjellegét kidomborítani s alapul szolgálhatna a *képesítő vizsgálatok reformjának*. Szerinte azért nincs meg a tanítószágban a továbbképzési hajlam, mivel az eddigi tanterv szerint a képző utolsó évfolyamán sem engedünk tért az önálló munkálkodásra, hanem még ott is folytonos leckézéssel bibelődünk; s a helyett, hogy az önmunkálkodásnak szabad teret adva, már a növendékben kifejlesztենék a tanítói öntudatot, a tárgyak tulhalmozásával kiölünk minden munkakedvet. Ebből származik szerinte az a szellemi tétlenség, a melyről ujabban annyit panaszkodnak. Az indítvány támogatására *Dreisziger* Ferenc tanár (Kalocsa) *Karácson* Imre esperes, volt győri igazgató (Peér), *Erdődy* János igazgató-tanár (Kassa), *Ember* Károly (Budapest) szólaltak fel.

Dreisziger régi ideálját látja az indítvánnyal közelebb hozni, elfogadását melegen ajánlja. *Karácson* Imre szomorúan tapasztalja, hogy az ifjuság, ha kikerül a képzőből, búcsút mond a könyvnek és az önképzésnek, búcsút főleg azért, mert az utolsó évet is folytonos emlékéssel tölti, mi részben elkedvetleníti az életben a további tanulástól. A IV. évfolyamnak *Guzsvenitz* indítványa alapján való berendezése kedvet ad az ifjuságnak az önállóságon alapuló további önképzésre. Óhajtja, hogy a tanítóképzők nagyobb önállóságot öntsenek az ifjuságba. *Barabás* megjegyzi, hogy a mondott okon kívül, a sanyarú anyagi viszonyok is gátolják a tanító önképzését. *Erdődy* János melegen pártolja *Guzsvenitz* indítványát; ne riaszson bennünket vissza az, hogy az állami tanterv nem így intézkedik, nekünk csak dicsőségünkre fog válni, ha az államot egy fontos pedagógiai haladásban, melyet a külföld is praktizál, megelőzzük. Irányításul ajánlja az esztergomi tanítóképző tantestületének az állami tantervre adott s a «Magyar Tanítóképző»-ben is megjelent véleményét azért, mert szakavatottan mutat rá azon elvekre, melyeknek a magyar tanítóképzést át kell hatniok. *Ember* Károly szívesen osztja *Guzsvenitz* nézetét, csak figyelmeztet arra, hogy kevesebbet a célzott változtatással ne adjon a felekezeti képző, mert akkor az államiak mögött maradnának. Különösen nem ajánlja a magyar nyelv megszorítását. *Guzsvenitz* viszont kiemeli, hogy a tananyag leszállításáról szó sincs, csak legfőljebb a sok ismétlésnek apasztásáról. Különben nem tartja helyes tanügyi politikának a felekezetek részéről, ha az államot mindenben szolgálilag utánozzák, mert ez a felekezeti tanügy eszmeszegénységét bizonyítaná. *Keményfy* megjegyzi,

hogy a magyar nyelv anyagát a növendékek sokszor selejtes előképzettsége miatt sem lehet apasztani. *Döbrössy* Alajos tb. kanonok, pécsi tanítóképző igazgató óvatosságra ínt s a mennyire lehetséges, a jelenlegi keret körében kívánja a tanítási tervet tartani.

Az elhangzott felszólalások és eszmecsere után az elnök kimondja a tanács határozatát: hogy a szűkebb revideáló bizottság Guzsvenitz Vilmos indítványa s Erdődy ajánlása értelmében vegye a tanítási tervet revízió alá. Ugyancsak a Guzsvenitz-Ember-Keményfy bizottságra bízott a Döbrössy-féle «*Tanítóképzők Rendtartása*»-nak átnézése is. A többi tanítási tervek következőknek adattak ki revideálásra: a *polgári tanító s tanítónőképzké* Ember Károlynak, az *óvónőképzké* Számord Ignácnak, az *elemi iskoláké* Dreisziger Ferenc, Tóth Géza tanító (Jászó) és Számborovszky Rezső tanító (Nagyvárad) hármas bizottságnak. A népiskolai tantervvel együttesen *Bertalan* Vince indítványára a gazdasági és ismétlő iskolák tervét is elkészítik. *Keményfy* indítványára a tanács kimondja, hogy a tanítóképzők tantervéről a szűkebb bizottság július első felében, lehetőleg azon időtájban, mikor a tanítóképző tanárok orsz. egyesülete a fővárosban közgyűlését tartja, tegyen előterjesztést a tanács «*Tanítóképző szakosztá*»-lyanak, ez pedig a «*Tanügyi Tanács*»-nak.

Ezek után a gyűlés elfogadta dr. *Walter* Gyula főtanfelügyelőnek írásban beadott indítványát a *római zarándoklatra* vonatkozólag. *Számord* Ignác ezzel kapcsolatosan a zarándoklat praktikus oldalára irányította a gyűlés figyelmét s felvetette a szegényebb tanítók zarándoklásának lehetőségére a püspöki kar és a gazdagabb káptalanok anyagi támogatásának kikérését. A gyűlés ilyen értelemben az anyagi támogatás kikérését elhatározza, s megbízta egyuttal dr. Steinberger Ferenc elnököt a zarándoklati felhívás szövegezésével. A zarándoklat, ha 200 jelentkező lesz, szeptember közepén fog megtartatni. Az előkészítő bizottságba kiküldettek dr. Steinberger Ferenc, dr. *Walter* Gyula, *Számord* Ignác és *Ember* Károly. Ezután a gyűlés megállapította az augusztusi tanítógyűlés Leó-ünnepélyének programját, és elfogadta a «*Tanügyi Tanács Irodája*»-nak szervezési szabályait, nemkülönben *Döbrössy* azon indítványát, hogy a Szent-István-társulat felkérésék a tanítóképzők számára való tankönyvek kiadására. Az egész gyűlés lefolyása általában magas színvonalon állott, s azon benyomást keltette, hogy fontos pedagógiai reformoknak nyitotta meg útját a katolikus nemzeti szellemű tanügy javára.

K.

Borbély Sámuel.

Emberi erényekben kiválóan gazdag, munkás férfiú lépett le a népnevelés cselekvés-teréről. Ez a férfiú *Borbély Sámuel*, legutóbb székeskeresztúri állami tanítóképző-intézeti, most már nyugalmazott igazgató-tanár.

Olyan gazdag volt az ő működése nemes lelkesedésben, buzgó

tevékenységben, hogy hasznos dolgot cselekszem, ha bemutatom a munkás életet, mely mintául szolgálhat tanítóképző tanárnak, tanítónak egyaránt.

Hogy az én dolgom annál könnyebb legyen, az életrajzot a végén kezdem s bemutatom azt az elismerést, melylyel a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium Borbély Sámuel legtalálóbban jellemezte. — Ime a miniszteri elismerés:

*48.998. sz. Tekintetes Borbély Sámuel áll. tanítóképző-intézeti igazgató úrnak Székely-Keresztur. — Midőn Tekintetességed a hazai népoktatás, jelesen a tanítóképzés ügyének egy emberöltőn át szentelt buzgó munkássága után, a jól megérdemelt nyugalomba vonúl vissza, szíves készséggel használok fel ezt az alkalmat arra, hogy szolgálatainak elismerése mellett legjobb szerencsekívánataimmal üdvözöljem.

Őn is a tanítóképzés úttörő korszakában lépett a népnevelés ezen legfontosabb ágának szolgálatába, s hogy a kezdetnek mostoha körülményei dacára sem eredménytelenül töltötte be hivatását, az bizonyítja legjobban, *hogy hivatásból választotta pályáját, melynek mindenkor oda adással élt s melyen jellemének puritán egyszerűségével, a kötelességek hű teljesítésével és az élethivatás magasabb felfogásával — a magyar néptanítónak eszményét igyekezett megvalósítani, tanítványai részére követendő példaképpül.*

Örömmel látom, hogy hosszú és nehéz munkája után a közpályáról testi erejének teljességében vonúl vissza s kívánom, hogy nyugodalmát testi-lelki épségben sokáig élvezhesse. Budapestén, 1901. évi novemb. hó 25-én. A miniszter helyett: Zsilinzsky s. k. államtitkár »

Ez elismerésnél találóbban nem rajzolhatná le Borbély Sámuel jellemét a leghízelgőbb életírója sem s én azt azért bocsátottam előre, hogy így fel vagyok mentve a jellemezés alól, így nem hiheti senki, hogy talán a tanítvány odaadó szeretete, nagy hálaaja elfogulttá tett. — Az elismerés olyan helyről jött, hol azt semmi érzelem nem befolyásolhatta. Nekem tehát csak az a szerep jutott, hogy bemutassam magát a munkást az ő tevékenységével.

*

Borbély Sámuel, a székely typusnak, a hazaszeretetnek, a romlatlan magyar érzelmenek mintaképe, született Aranyos-Rákoson (Torda-Aranyos megyében) 1842. október hó 17-én. Szülei, Borbély András és Kovácsi Anna, régi magyar nemes családból való földmívelők voltak. Két fiú és egy leánygyermekök volt. A nagyobbik fiú a gazdaságban maradt, a kisebbiket, Sámuel, tanult emberré akarták nevelni. E célból az elemi iskola elvégzése után tanulmányait Tordán, az unitárius algimnáziumban folytatta Samuel, majd Kolozsvárra ment, hol 1863-ban az unitárius kollegiumban érettségét tett.

Kolozsvártt nehéz éveket élt, mert a túlságosan takarékos szülők anyagi támogatásban igen szűken részesítették, ennél fogva néha még a legszükségesebbekben is hiányt szenvedett. Munkaerejét, jellemét ez erősen próbára tette, de meg is edzette, mert a mint igaz az, hogy «a hazafiúi erények néha fordított arányban jarnak a nemességgel»:

úgy igaz az is, hogy a munkaerő, lelkiismeretesség néha fordított arányban van a vagyonnal, kényelemmel. Így volt ez Borbély Sámuelnél is s hozzátehetjük — hiszen Borbély S. buzgó vallásos érzelmeihez épen illő felfogás — Isten a roszból is jót hoz ki.

A nélkülözések arra kényszerítették Borbély Sámuel, hogy az érettségi vizsga letétele után falura ment tanítónak s három év alatt magánúton letette a papi vizsgát. — 1866-ban Kriza János püspök ajánlatára Torma Károly tudós régész gyermeke mellé hívták meg a jellemben már gazdag, munkában edzett fiatal embert.

Jövőjére elhatározó volt az új légkör, melybe szerencséje vezette.

A tudós principális oldala mellett megszerette a régészetet, ezzel együtt járt a történelemnek tanulmányozása is s Borbély Sámuel ugyan csak felhasználta a jó alkalmat ismereteinek pótlására.

Torma Károly tanácsára és biztatására lemondva a theologiai pályáról, tanárrá akarta magát kiképezni. Tanult tehát szorgalommal, kitartással s ezekkel, nemkülönben a gyermekkel való bánásmódjával, megnyerte a család szeretetét, becsülését.

Céljának elérésében nagy segítségére volt Torma Károlynak gazdag könyvtára. Az 1868/9. iskolai évben Torma a nyilvános iskolázás előnyeért Kolozsvárra vivén fiát, Borbély Sámuel is vele ment s Kolozsvárt Brassai Sámuelnél laktak. Ugyanitt lakott Herman Ottó is. E tudósokkal való bizalmas érintkezés, mint Borbély följegyezte, egy egyetemen végzett tanulmány értékével birt reá nézve.

Kolozsvárt beiratkozott Borbély Sámuel a jogakadémia I. osztályára; tanári szaktárgyaira pedig szabad idejében otthon készült.

Am az 1869. év egyelőre megíúsítá reményeit. Ez évben ugyanis Boér Károly, Belső-Szolnokmegye, Naszód- és Beszterce-vidék tanfelügyelőjének rábeszélésére elfogadta Boér mellett a tollnokságot s nagyítás nélkül mondvá, sokszor egészen önállóan vezette a tankerület ügyeit.

Mint tollnok a szolgálatban volt tanítók számára Deésen több ízben rendezett póttanfolyamot vezette s tanításáért 1871-ben miniszteri elismerést nyert.

Deésen résztvett minden üdvös társadalmi, politikai mozgalomban sokszor mint kezdeményező, máskor mint buzgó munkás. Főjegyzője volt a megyei Deák-pártnak. S hogy tevékenységét mennyire méltányolták, bizonyítja az, hogy kinevezték Belső-Szolnokmegye tiszteletbeli aljegyzőjévé s megválasztották megyei törvényhatósági bizottsági taggá.

A szolnok-dobokavármegyei első állami iskolák felállítása csaknem teljesen a Borbély Sámuel munkájának eredménye.

A Deésen 1872. nyarán rendezett póttanfolyamon együtt volt tanítók között mozgalmat indított egy megyei tanítóegylet alakítására. Az eszmét fel is karolták az érdekeltek, azonban — Borbély azon évben eltávozván Deésről — a tanítóegyesület ügy egyelőre elszenderült.

Az 1872. év végre meghozta Borbély Sámuelnek hő vágyát: a közokt. miniszter október hó 17-én a zilahi állami tanítóképezdéhez rendes tanárrá nevezte ki.

Tizennégy évet töltött Zilahon, tanügyi pályájának csaknem felét.

Ide esik működésének derekasabb része, itt ért el legnagyobb eredményeket.

Mint a 60-as években már érett ember, ismerte a nemzet anyagi és szellemi züllését; mint tanfelügyelői tollnoknak s a rendezett póttanfolyamokon alkalma volt tapasztalni, hogy a kiktől a nemzet a világosságot várhatná, maguk is nagyrészt sötétben tévelyegnek; a szükségérzete s hazájának lángoló szeretete meghihlette lelkét; ha ezekhez még hozzászámítjuk, hogy Borbély Sámuel fiatalságának éveit nem az aszfalton, sétatereken, hanem tudományos könyvek mellett töltötte; nem léha kompániában pazarolta a fiatalság szellemi fogékonyságát, hanem Torma, Brassai, Herman társaságában szívta lelkébe a komoly bölcseséget; s ha elgondoljuk végül, hogy nem a kenyér, hanem a hivatás vezette őt a tanári székbe: tiszta fogalmat alkothatunk magunknak Borbély Sámuelről, a tanítóról.

Atyja volt ő tanítványainak. Nemcsak tanította őket ismereteinek, bő olvasottságának gazdag tárházából, hanem nevelte is. Tanítást, nevelését mindig egy színezet jellemezte: a gyakorlatiaság, mert tudta, hogy épen a tanító az, kinek a gyakorlati életet jól kell ismernie. Azért, míg egyfelől lelkesítette tanítványait, másfelől feltárta előttök jövő hivatásuk árnyékoldalait, nehézségeit, így akarván előkészíteni őket arra, hogy a mint tövis között terem a rózsza: úgy a tanítónak is sok fájdalmas szúrást kell elszenvednie, míg munkájában öröme telik.

Alig volt olyan előadása, melyben tanítványait a szerénységre, munkaszeretetre, vallásosságra, egymás iránti gyöngédségre, figyelemre s a magyar faj szeretetére ne buzdította volna.

Munkássága azonban nem maradt az intézet szűk falai között. Gyakorlati férfit nem elégít ki az intézeti korlátolt működés; annak tér kell s a teret megtalálta Szilágy vármegye s közelebbről Zilah város társadalmában.

A képző-intézeti tanárok «Tanügyi kör»-t alakítottak. E kör gyűléseit havonként egyik-másik kollega házában tartotta s tárgyát felolvasások, társadalmi kérdések megvitatása stb. képezték. Míg azonban többi kartársai nagyrészt az elméletet kultiválták, Borbély Sámuel hasznosabbaknak tartotta a gyakorlati kérdéseket. Így e «Tanügyi kör»-ben felvetette a Zilahi Kisedvédő-Egylet eszméjét. Az eszme kedvező talajra talált Zilah város fogékony társadalmában. Az eszme hamar testet öltött; 1876-ban megalakult az egylet. Borbély Sámuel volt annak kezdeményezője, titkára, éltető munkás tagja s mindig jóleső érzéssel gondolhat a zilahi kisedvédővódára, továbbá a sok jótékonyosságra, melyben az egylet a zilahi szegény gyermekeket részesítette.

Egy másik gyakorlati eszméje volt egy helyi társadalmi lap megindítása. Ezt az eszméjét is megvalósította, midőn 1877-ben megindította a «Szilágy» című hetilapot, melyet sok fáradsággal és áldozattal 3 évig fentartott.

Résztvett azonkívül Zilah város és Szilágy vármegye minden üdvös társadalmi mozgalmában.

Mint tanítóképző tanár ismerte azon kötelességeket is, melyekre a gyakorlatban levő tanítókkal szemben is el volt hivatva.

Az ő kezdeményezésére alakult át a szilágysági ev. ref. tanítóegylet általános testületté. Ő volt a testületnek főjegyzője, lelke, ő készítette az alapszabályokat, melyek mellett a testület már betöltötte 25 éve fennállását. Ő készítette a tanácskozási, könyvtári és a tanítások megbirálására vonatkozó szabályokat; ő volt az ügykezelő szakosztály elnöke; a folyó ügyeket ő fogalmazta és tisztázta s ezek mellett ráért arra is, hogy a gyűléseket értékes felolvasásokkal tegye hasznosakká. Később elnöke lett a testületnek.

Hogy minő bámulatra méltó munkásságot fejtett ki e tanítótestületben, annak konstatálására éppen hivatva vagyok, mert a testület 25 éves történetének megírása alkalmából átkutattam a testület iratait s ekkor győződtem meg Borbély Sámuelnek kifejtett tevékenységéről.

A szilágymegyei tanítótestület azzal igyekezett háláját, elismerését kifejezni, hogy Zilahról való eltávozása alkalmából tiszteletbeli taggá választotta.

1886. szeptember hó 10-én kinevezték a székely-keresztúri állami tanítóképző-intézetbe igazgató-tanárrá. Nem kérte e kineveztetést, sőt annak visszavonását nyomós okokkal kérte, de a szolgálat érdeke úgy kívánta, hogy annak az intézetnek élére, melynek jó hírnevét Gyertyánffy István és Kozma Ferenc megalapították, éppen Borbély Sámuel jusson. Itt működött 15 évig és 2 hónapig egyedül az intézetnek szentelvén minden idejét.

Néhány évig elnöke volt a Sz.-keresztúri Kaszinó-Egyletnek, az Udvarhelymegyei Tanítóegyletnek, az állami iskolák gondnokságának, de mindezekről visszavonult, mert az intézet ügyei s 100-nál több tanuló felügyelete, munkásságának irányítása s ezerféle ügyének-bajának intézése minden idejét, összes tevékenységét igényelték.

3¹/₂ évi tanügyi szolgálat után végre folyó év január 1-től nyugalomban van.

Február 12-én búcsúzott el az igazgató-tanáctól, tanártársaitól, tanítványaitól. A minden ízében fényes ünnepen Újvári Mihály, az új igazgató mondott alkalmi beszédet, a tanulóifjúság nevében Biró Lajos, IV. oszt. növendék beszélt, majd pedig egy gyakorlóiskolai tanuló. Mindnyájan a szeretet, az igazi ragaszkodás hangján búcsúztak. Végül Borbély Sámuel felelt úgy, a mint ő szokott, keresetlen szavakban, frázis nélkül, de a mit mondott, az mind szívéből jövő őszinte szó volt. Alig maradt szem könnyezés nélkül a megható ünnepen s a fájdalmas megválásban csak az volt a vigasztaló, hogy Borbély Sámuel teljes testi és lelki erejében vonult vissza a tanítóképzés teréről.

Családi élete ideálisan boldog. — Noha a keserű pohár — egyik leánya meghalt — nem hiányzik, a családja az, a mi életét megaranyozta, a hol a sok fáradság és munka között pihenést, édes nyugodalmat talált. — Mert sokat fáradt Borbély Sámuel. Hiszen már a fentiek is próbára tennének bármilyen erős férfiút, pedig még nem számoltam be minden tevékenységével, még meg kell emlékezmem irodalmi munkásságáról is.

Fiatal korában a lyrai versírással is foglalkozott; néhány költeménye különböző szépirodalmi lapokban és a kolozsvári unitárius fő-

iskola ifjúsága által 1871-ben kiadott «Remény» című emlékkönyvben is megjelent. Kilépvén az iskolából, a Pesti Naplónak és a Kolozsvártt akkor megjelent hírlapoknak volt levelezője. Irt önálló nagyobb cikkeket és könyvismertetések is, melyek a Kolozsvári Közlöny, Kelet, Magyar Polgár, Budapesti Közlöny, Erdélyi Nevelésügyi Értesítő, Néptanoda, Néptanítók Lapja, Magyar Tanítóképző, Századok, Hazánk, Unitárius Közlöny és a zilahi áll. tanítóképző-intézet Évi Értesítése hasábjain — no meg az ő szerkesztette Szilágyban, melynek némely számát elejétől végéig ő írta — jelentek meg. — Önálló művei a szilágy megyei tanítótestület első Évkönyve (Faluvégi Alberttel), Szilágy megye Földrajza és Szilágy megye fali térképe, melyért Szilágy megye törvényhatósága és a tanítótestület által 300 korona jutalomban részesült; ő szerkesztette a zilahi kisdjedvédő-egylet első Évkönyvét, a székelykereszturi képző-intézet IV., V., VI. Értesítőjét; megírta az intézet 25 éves Történetét.

Ime bemutattam a munkás életet a maga valójában; nem tettem hozzá semmit, nehogy elragadjon a szeretet, ámbár bizonyosan tudom, hogy tanítványai, kik az ország minden részében hirdetik a Borbély Sámuel atyai szívjóságát, mindnyájan olyan hálás szeretettel gondolnak a mesterre, mint én.

Bár nyugalomba vonult, de az az ember, kinek a munka élvezet volt, talál magának munkateret. S bárhol találkozunk vele, mindenütt csak hasznos az ő műve. Tartsa meg Isten ezt a fényesen ragyogó jellemet sokáig s áldja meg minden lépését.

(Kraszna.)

Zoványi Lajos.

A közoktatásügyi költségvetés tárgyalása.

A képviselőház április 10-től 20-ig, teljes nyolc napon át tárgyalta a közoktatási költségvetést. Habár szokatlanul élénk volt a tanácskozás, sőt nem hiányoztak a viharok sem; az idei tárgyalás, azt hiszem, mégsem fog mélyebb nyomokat hagyni közoktatásunk fejlődésében. Új eszmét, talán a Szemere Miklósétól eltekintve, a mely az egyetemi ifjúság nevelését hozta felszínre, nem produkált a képviselőház s a régiéket alig vitte előbbre.

Jellemezte a tanácskozást az általános politikai kérdések uralma. Maga a miniszter a *közgazdasági eszmét* igyekezett a vitába teljes erővel bele vinni, a pártok pedig az *egyházpolitika és nemzetiségi kérdés* súlyos ütegeit szólaltatták meg. Ezek az ütegek úgy működtek, miként a viharágyúk, lesöpörték az égboltozatról a közoktatási szakkérdéseket. Míg az általános politikai ügyekkel hat, napig foglalkoztak, addig a részletes vitán két nap alatt túlestek. Így esett aztán meg, hogy a polgári iskolákról az egész tanácskozás folyamán alig esett szó, a középiskolák, a felsőbb leányiskolák, polgári, kereskedelmi iskolák, emberbaráti intézetek, a művészeti intézetek költségvetését szó nélkül szavazták meg. Nincsen ez jól. A nemzeti kultúra ügyét a közoktatási szakkérdések megoldá-

sával is, nem csupán a nagy politikai vitákkal, lehet előbbre vinni. A képviselőház nem jól végezte dolgát, mert úgy illenék, hogy a költségvetési vitában tárgyalja magát a költségvetést. Azt hisszük mi, egyszerű polgárok, a költségvetést azért terjesztik a képviselők elé, hogy annak tételeit alaposan meghányják-vessék. Még akkor is kötelessége ez a képviselőháznak, ha bízik is a szakminiszterben. De hát, természetesen ez a baj, a szakszerű tételekhez való szóláshoz beható tanulmány, szakképzettség kell. Mind élenkben érezzük, hogy a képviselőházban nincsenek a pedagógiai téren szakembereink. Míg a mai összeférhetetlenségi törvények fennállanak, addig nem is lesznek.

A mi a minket legközelebbről érdeklő *tanítóképzést* illeti, ezt, a zilahi képző ügyét kivéve, sem a miniszter úr, sem a képviselő urak nem hozták szóba. A képviselő urak nem látták szükségesnek magukat tájékozni az iránt, miként töltik be hivatásukat a nemzetiségi tanítóképző-intézetek, milyen a tanítás nemzeti szelleme és színvonala az apácák tanítónőképzőiben, jó-e az állami képzők elhelyezése kulturális és nemzeti szempontból? Hát a szegény segédtanárok meddig fognak még koplalni? Nem voltak kíváncsiak, mi történt a miniszter urnak régebbi ígéretével, a tanítóképesítés reformjával, a tanítóképző tanárok képzésével és képesítésével, a tanítóképző-intézeti tankönyvekkel? Persze, az ilyen féle kérdések feszegetésével nem akartak kényelmetlenséget szerezni a miniszter urnak. Mindezen ügy nem érdekelte a képviselőket. Örvendünk, hogy legalább az 1892—96-ban fokozatosan megszüntetett *zilahi képző* ügye szóba került. Mi annak idején, 1892-ben, a zilahi képző megszüntetése ellen foglaltunk állást, állítván, hogy azon vidéknek nagy szüksége van a képzőre. A viszonyok azóta, sajnos, nekünk adtak igazat. Miként a szilágy megyei tanfelügyelő jelenteseiből kitűnik, a melyekből *Lengyel* Zoltán képviselő adott szemelvényeket, azóta az iskolák száma emelkedett ugyan, de megsaporodtak a képesítetlen tanítók is. A tanfelügyelő kénytelen az állami iskolákhoz gör. kath. tanítóképzőkben végzett tanítókat kineveztetni. Mindamellett azt véljük, nem a zilahi képző visszaállítása a legsürgősebb teendő Erdélyben, hanem a kolozsvári áll. tanítóképző kitejlesztése; mert a kolozsvári képző hatalmas kifejlesztése égető szükség s az összes erdélyi népoktatási viszonyokat javítaná; a zilahi képző hatása leginkább csak az északnyugati Erdélyre terjedne ki. Mindazáltal nem állítjuk, hogy a szilágyi magyarság, mint egy sziget az oláhság tengerében, nem érdemli meg a legbehatóbb védelmet az állam részéről. Fejlesztés tehát ki a kolozsvári tanítóképzőt, de ugyanakkor indítsák meg a tárgyalást a zilahi képző felállítása érdekében.

A költségvetés tárgyalásából elégségesnek tartunk néhány szemelvényt adni. Különösen dr. *Wlassics* Gyula közoktatási miniszter beszédeiből közlünk néhány elvi fontosságú részletet.

*

Dr. Wlassics Gyula programbeszédében a többek között a következőket mondja:

«Sohasem csináltam és nem is csinállok abból titkot, hogy első-

rendü feladatnak tekintem, hogy a magyar állam jellegét alkotó magyar faj kulturális sulyát emeljem. (Általános helyeslés.) Mert úgy vagyok meggyőződve, hogy ezen a földterületen, a melyen hazánk áll, virágzó állami élet, virágzó fejlődés csak úgy lehetséges, hogy ha a magyar politikai nemzetet a magyar kultúra fonja át s a magyar kultúra szupremáciája övezi. (Tetszés és helyeslés.) Másik rendíthetetlen tétel az, hogy a magyar közművelődési politikát sohase irányozzuk úgy, hogy az kikapcsolódjék az egyetemes műveltség közösségéből, mert kétségen kívül áll, hogy az egyéni, önálló, eredeti kultúra csak akkor érezheti magát életerősnek, ha egyuttal az egyetemes kultúra önálló erős tagjának is tudja magát. Én nem rombolok azért, hogy alkotásokkal dicsekedjem és csak olyan alkotásokat óhajtok és törekszem alkotni, a melyekből nemzetemre áldást, hasznot várhatok.»

A miniszter ezután áttér a középiskola reformjára s igen érdekesen ismerteti azokat a reformokat, melyeket II. Vilmos császár, a középiskolák egységes jogosítása érdekében létesített. A császár 1900. november 26-án kiadott egy rendeletet, hogy a jogosítások kérdése a gimnázium, a reáliskola és a reálgimnázium egyenlő értékének szempontjából oldandó meg és hogy az egyenlő érték elismerése módot nyújt arra, hogy mindenik iskolának sajátos jellege erősebben érvényesüljön. Az 1901. februárban kiadott porosz miniszteri rendelet a tanárjelölteket, bármelyiket is végezték el ezen iskolák közül, egyenlően jogosítja a *filozófiai* fakultások látogatására. Az 1901. novemberben kiadott rendelet pedig feljogosítja a reálgimnázium végzett tanulóit, hogy az *orvosi* fakultásra mehessenek. Az 1902. február 1-én kiadott rendelet pedig a *jogi* fakultást nyitja meg azok előtt, a kik a gimnáziumban, reálgimnáziumban vagy reáliskolában érettségit tettek. A rendelet a hallgatókra magukra bízva, hogy latin nyelvi ismereteiket pótolják. A miniszter azután nyilatkozik arról, hogy miként kell nálunk az egyenlő jogosítást megvalósítani: «Nálunk azt az irányt kell követni, hogy meg kell adni a módot és alkalmat, hogy a középiskolában az *átmenet* rendkívüli megkönnyebbítésével elérhessük azt a célt, a melyet a porosz rendszer tűzött maga elé.»

Fontos az, a mit a miniszter a középiskolák zsufaltságáról s ezzel kapcsolatosan azon helytelen irányzatról beszélt, a mely szerint a szülők nem akarják gyermekeiket ipari és kereskedelmi pályákra adni.

«T. Ház! A középiskolákról szólva, nem hagyhatok említés nélkül egy, talán még ezeknél a kérdéseknél is sokkal fontosabb, nagy bajt és ez a túlsufaltság kérdése némely középiskolákban. Én megadom az utasításokat, t. Ház, hogy a tanítás mellett nevelést követeljek, hogy a valláserkölcsi nevelésre és a nevelésre sulyt helyezek; de magam is belátom, hogy olyan helyeken, a hol 70—80 ifjuval van dolgunk, az individuális vezetés, oktatás bizony nagy nehézségekbe ütközik. Irigységgel nézek azokra az országokra, a hol az egyes osztályokban a tanulók számának maximuma 40—45. Az egyes iskolákat, különösen a gimnáziumokat oly nagy számmal keresik fel, a mely semmi esetre sem helyes. 165 gimnáziumra körülbelül 48,000 tanuló esik. Az is érdekes statisztikai adat, hogy a IV. osztályból a tanulók 25 százaléka nem tér vissza folytatni a gimnáziumot, a minek természetes magyarázata az,

hogy innen mennek a szakiskolákba, pedagógiumokba és így tovább. Kétségtelenül igen sok olyan elem van a gimnáziumban, a mely nem akar felsőbb iskolákba járni. Mert hiszen csak 31–33 százalék az, a mely végighalad.»

«T. képviselőház, ne méltóztassék rossz néven venni tőlem, ha itt talán mondok néhány erős igazságot a társadalomnak is. Jobban szeretném én is, ha a kereskedelmi és ipari pályákat minél többen keresnék fel. (Élénk helyeslés.) Nálunk, t. képviselőház, mindenki hivaltalt keres. (Általános helyeslés.)»

«A társadalom azonban kell, hogy segítségre jöjjön az iskolának. (Helyeslés.) Mindent az iskolától várni nem lehet. A társadalmi felfogásnak erősen meg kell tisztulnia, még pedig különösen a munka demokratikus tisztelésében. (Általános helyeslés.) Törekedni kell továbbá arra is, hogy mikor a különböző foglalkozások érték-skáláját megállapítjuk, ne legyünk olyanok, mint eddig voltunk, hogy tudniillik odahaza, ha rosszul tanul a fiu, fenyegetés számba megy az, hogy majd iparos pályára, vagy kereskedelmi pályára fogjuk adni. (Általános élénk helyeslés.) Ez egy betegsége a mi társadalmunknak. Sőt az is megvan, hogy elhiszik és majdnem konvencionális hazugsággá vált már, hogy a magyar ember nem való kereskedelmi pályára; nem is akarom említeni, hogy azt is mondják: úrnak sem való a kereskedelmi pálya. (Igaz! Úgy van! a jobboldalon.)»

«Azt gondolom, t. Ház, ha e társadalom segítségünkre jön, ha azt fogják látni, hogy az előkelő körök is szívesen adják gyermekeiket ezen pályákra, ha azt látják, hogy a kereskedelmi és az ipari foglalkozás éppen olyan tisztelt, mint a minő ma az ügyvédi, vagy bármilyen más foglalkozás (Zajos helyeslés jobb és balfelől. Egy hang jobbfelől! Földbirtokosi!), akkor, t. képviselőház, itt olyan társadalmi átalakulás fog végbemenni, a mely nélkül én nem hiszem, hogy a nagy magyar társadalmi egység megvalósítható. (Általános élénk helyeslés és tetszés.) Ha teljes erővel és céltudatosan dolgozunk, úgy maga az iskola képes egy nemzet, egy nép lelkébe újabb és újabb eszmeköröket bevinni. De, igen t. képviselőház, csodákat az iskolák sem művelhetnek. (Igaz! Úgy van!)

A *népoktatás* ügyéről a következőket mondotta:

«A trónbeszédnek egy része így szól: «A magyar állam kiépítésének munkája nem enged szünetelést és nem tűr megszakítást.» Ezt mondja a trónbeszéd. Ennek egyik leghatalmasabb eszköze kétségkívül a népnevelés, mely a nemzet millióit van hivatva ismeretekben gyarapítani. Én a felekezeteknek, községeknek, magánosoknak iskola fenntartói jogát lojálisan respektálok, de a törvény 80. szakaszát úgy fogom fel, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszternek tiszte is, kötelessége ott, hol az állami érdek kívánja, állami iskolákat felállítani. Az utolsó négy évben 1898-ban 134 községben 161 iskola 411 tanítóval, 1899-ben 113 községben 130 iskola 339 tanítóval, 1900-ban 148 községben 178 iskola 354 tanítóval, 1901-ben 85 községben 105 iskola 245 tanítóval állíttatott fel. Van körülbelül 1817 állami iskolánk, csaknem közel 4000 állami tanítóval. A népességi adat igen érdekes és

megvilágítja azt az emelkedést, melyet ezen a téren elértünk. 1895-ben állami iskolában 104,674 tanuló volt, ma már 252,261 tanuló van. Állami iskolába jár magyar 137,538, míg 1895-ben 64,000. Ma 300,000-rel több van az állami iskolában, mint volt 1895-ben az egész népesség. Kétségtelen tehát, hogy ezen a téren haladás van és csak köszönettel tartozom a törvényhozásnak, hogy erre a módot nekem megadja. Érdekes volna az az adat is, hogy a különböző nemzetiségek miképpen oszlanak meg, de ezzel már nem foglalkozom.»

A beszédnek a *tanítók nyugdíjáról* szóló része:

«Erre nézve csak azt vagyok bátor megjegyezni, hogy a törvény, mely a tanítók nyugdíját rendezi és szabályozza, nem azt mondja, hogy tartozik a miniszter új nyugdíjtörvényjavaslatot előterjeszteni, hanem csak azt, hogy egy új matematikai mérleget tartozik előterjeszteni. Én azonban óhajtanék egy egészen új nyugdíjtörvényjavaslattal előállni, de már most, a mostani matematikai mérleg alapján is előre mondhatom, hogy mindazokat az igényeket, a melyeket az egyes tanítótestületi kérvények támasztanak, kielégíteni nem tudom, de némely tekintetben javítani tudok a mostani állapotokon.

Azt hiszem, a jelenlegi országgyűlés a közgazdaság jegyében él. Nemcsak itt, de világszerte a közgazdasági kérdések uralkodók. Erős hitem, hogy a közgazdasági jelleg után a kulturkérdések jellege következik. A nagyarányú közmívelődési akciónak a néplélek etikai törvényeinél, nemzetünk missziója visszautasíthatatlan követelményeinél fogva feltétlenül be kell következnie. Adja a gondviselés, hogy közgazdasági fejlődésünk és megerősödésünk mielőbb lehetővé tegye, hogy a nemzet nagy kulturális ideáljait nagy eszközökkel is szolgálhassa. Hála Isten, a kulturális célok és ideálok ma már nem egyeseknek kisajátított privilégiumai, nem is egyes szakköröknek tulajdonai, hanem a nemzeti nagy értelmiség közkinccsei. Arra van tehát szükség, hogy ezeknek a nagy céloknak nagy eszközök is álljanak rendelkezésére. Én bízom nemzetem életerejében, szívósságában és abban, hogy feladatát és misszióját átérti, hogy közgazdasági fellendülésével arányosan azokat a nagy eszközöket is a kulturális célok szolgálatába tudja bocsátani, és hogy ez így legyen: küzdjünk lelkesen, öntudatosan, felekezeti- és pártkülönbőség nélkül.»

*

A községi és felekezeti népiskolák segélyezése című tételnél **gr. Benyovszky Sándor** a *függetlenségi párt* megbízásából a következő határozati javaslatot nyújtotta be.

«Utasítatik a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr, hogy a *néptanítók fizetésének javítására, úgy szintén nyugdíjgényük megfelelő szabályozására nézve még ez évben törvényjavaslatot terjesszen a ház elé!*»

Erre nézve **dr. Wlassics Gyula** vallás- és közoktatásügyi miniszter így nyilatkozott:

A mi gróf Benyovszky Sándor határozati javaslatát illeti, bátor vagyok megjegyezni, hogy teljesen elismerem és hozzájárulok ahhoz, hogy a néptanítók fizetésének ügyével előbb-utóbb foglalkozni kell. Csak méltóztassék megengedni, hogy akár én ülök itt, akár más ül

ezen a helyen, annak az lesz a kötelessége, hogy az egész népoktatási törvény revíziójával kapcsolatosan hozza a tanítók fizetésének ügyét a t. ház elé.

Méltóztassék csak nézni a dolog lényegét. Ha fölemeljük a minimumot 6—7—8000 frtra, — (Felkiáltások a szélsőbaloldalon: Sok volna!) hiszen csak akármilyen összeget említek, — a községek nem bírják, a felekezetek sem, tehát az államnak kell fizetnie a kiegészítést. Az állam fizetne tehát ilyen összegeket a nélkül, hogy nagyobb befolyása lenne az iskolákra. Ezt pedig épen a nemzetiségi iskolák szempontjából nem merném ajánlani. (Helyeslés.) Az én álláspontom, és azt hiszem, a kormányé is az, hogy igenis, a népoktatási törvény teljes revíziójával kapcsolatosan kell ezzel foglalkozni, mi pedig iparkodjunk azon, hogy az állami tanítók dotációját lehetőleg emeljük.

A képviselőház a miniszter felszólalására *a határozati javaslatot mellőzte.*

*

A *tanítóképző-intézetek* című tételnél **Lengyel Zoltán** (függetlenségi) a következő beszédet mondotta:

T. ház! Nem szándékozom a tanítóképzés országos fontosságú ügyével ezuttal általánosságban foglalkozni, hanem csak egy pontot akarok intenzív világitásban bemutatni.

Szilágy vármegye tanügyi viszonyairól akarok szólni, és felhíván az igen t. miniszter úr figyelmét ezekre a viszonyokra, azoknak orvoslását akarom kérni. (Halljuk! Halljuk!) Szilágy vármegye székhelyén, Zilahon, 1892. július elsejéig egy állami tanítóképző-intézet állott fenn, a mely hivatását rendesen teljesítette, és mégis abban az időben a 14.307. számú miniszteri rendelet e tanítóképző-intézetet megszüntette, illetve Temesvárra helyezte át. Ez a rendelet több pontban sorolja fel az intézkedés okait. Mindezek azonban egytől-egyig megcáfolást nyertek a képviselőházhoz ugyanezen évben terjesztett kérvényben. Megcáfolta ez a kérvény azt, hogy helyi területiális tekintetben rosszult lett volna elhelyezve a tanítóképző-intézet, mert hiszen Zilahtól kezdve nyugatra egész Budapestig és északnyugatra Losoncig egyetlenegy állami tanítóképző-intézet sincsen. Hivatkozott a rendelet a gyér látogatottságra is. Ezzel szemben kimutatta a kérvény, hogy egy miniszteri rendelet áll fenn, a melynek értelmében elegendő, ha osztályonként a képezdében 10—10 növendék van. Az intézet tanári kara szintén abban a véleményben volt, hogy inkább kevesebb kiváló minőségű növendéket képezzen ki, a miért is nem forszírozta a tanulók számát és nem igyekezett azt emelni. Ennek egy másik oka még az internatus hiánya is volt. Azóta azonban megváltoztak a viszonyok, és biztosíthatom az igen t. miniszter urat, hogy ezen intézetnek jelenleg igen sok növendéke lenne.

A rendelet azt is felhossa indokul, hogy a képesített növendékek más megyékre is rászorulnak. Hát ez egyáltalában nem ok, sőt ellenkezőleg érdeme egy intézetnek az, hogy az intézet növendékeit másutt is elfogadják. Kétségtelen ezzel szemben az is, hogy Szilágy vármegye tanítói karának 30⁰/₆-át ezen intézetből kikerült növendékek alkotják.

A megszüntetés egyik oka volt az is, hogy az intézet számára

építkezés szüksége állott fenn. Én azt hiszem, hogy ha egy intézet a maga céljainak megfelel, ha annak fentartása állami szükségét képez, akkor az államnak kötelessége megvalósítani az építkezéseket. Különben ez az ok is elesett ez idő szerint, a mennyiben az intézet épületeinek céljaira úgy a város, mint a vármegye megfelelő összeget ajánlott már fel.

Azonban nemcsak az akkori okok szűntek meg, hanem azokhoz az okokhoz újabbak is járultak hozzá, a mennyiben a vármegye tanügyi viszonyai az elmúlt tíz év alatt évről évre rosszabbodtak. A legutóbbi statisztika szerint e 206.000 lakosból álló vegyesajkú vármegyében van összesen 273 elemi és polgári iskola, ezekben működik 343 tanító, a kik között mindössze 273 okleveles van. A 38.217 tanköteles közül iskolába járt 23.295, tehát a tanköteleseknek összesen csak 60⁰/₀-a. Ha már most keressük az okokat, a miért mindössze ilyen kicsiny arányban jártak a tankötelesek iskolába, akkor megtalálom azokat a tanfelügyelő jelentésében, a mely a miniszterium többszöri felhívására a tanfőképző-intézet felállítása mellett foglal állást és erősen hangsúlyozza, hogy a vármegye tanügyi viszonyainak javulása másképp el sem érhető. Azt mondja ez a tanfelügyelő hivatalos jelentés, hogy a legutóbbi felterjesztés óta (olvassa): «a körülmények és állapotok nemhogy javultak volna, hanem még inkább hanyatlottak, mert habár az iskolák száma a vármegye területén szaporodik, de annál inkább emelkedik az iskolák számához merve a képesítetlen tanítók száma is. Sőt az állami iskolák létesítése alkalmával pályázó hiányával kénytelen volt a tanfelügyelő-ség több állami iskolához idegen nemzetiségű, görög-kath. és más kepezdében végzett tanítók alkalmazását javaslatba hozni és alkalmaztatni, mely némi tekintetben ezen nemzetiségi vármegyére elég káros hatással is van.

Ezen vidéken a tanítóhiány okozza azt, hogy még ma is ezen vármegye területén mintegy 25 iskola szünetel azért, mert nem kap tanítót; mintegy 70 iskolánál működik képesítetlen tanító, és 15 helyen a lelkész tanít azért, hogy az iskolázás ne szüneteljen. Már pedig, ha Zilahon a tanítóképezde létesül, a melynek felekezeti és nemzetiségi különbség nélkül a zilahi ev. ref. főgimnázium és áll. seg. községi polgári fiúiskola bő anyagot szolgáltat, akkor ezen, a tanügyre annyira káros és hátrányos körülmény el fog oszlani nemcsak Szilagy, hanem a hasonló sorsban lévő szomszédos vármegyékben is, miután úgy a város, mint a vármegye részéről azok anyagi erejének megfeszítésével a telhető anyagi hozzájárulás Nagyméltóságodnak 58.177/898. sz. leiratához képest megajánlatott és miután Zilahon egy állami tanítóképezde létesítése beigazolt elkerülhetetlen szükségét képez...» stb

T. képviselőház! Hogyha csak egy helyiérdekű dologról lenne szó, nem tenném szóvá ezt itt a házban, de én ennek a képezdének ügyét nemcsak erre a városra, hanem egyáltalában az erdélyi viszonyokra nézve fontos dolognak tartom. Fontos dolognak tartom különösen a kormány figyelmét felhívni az ezen vidéken fennálló tanügyi viszonyokra, mert azt hiszem, hogyha ezen tanítóképző-intézet tekintetében sikerül a kormány álláspontját megváltoztatni, akkor ez talán Erdély közoktatásiügyi viszonyaiban egy hatalmas lépést fog jelenteni. Nekem nincs

szükségem arra, hogy itt úgy tüntessem föl magam, mint a ki a kerülete érdekeit nagyon istápolja, — hála Istennek. De vezérelt engem ebben ennek a vidéknek, ennek a földnek és népének szeretete. Ez a vármegye, a mely hajdanában a kapcsolt részeket képezte, több vármegyéből olvadt egygyé, tele volt régi nemesi kuriakkal, a melyek mindmégannyi ősi fészkei voltak a magyarság erejének és hatalmának. Tele van a Rákóczyak, Báthoriak, Wesselényiek emlékeivel. Ezek az emlékek jórészben elpusztultak, a magyarság szám-aránya csökkenőben van, a tanügyi viszonyok, mint kimutattam, ennyire rosszak és tarthatatlanok. Mindezekhez hozzájárul, hogy a vármegyének székhelye, a melynek 7500 tiszta magyar lakója van, s mintegy praedestinálva van arra, hogy a kolozsvár-nagyvárad 150 km.-nyi vonalon erősségét képezze a magyarságnak, mert ez a város úgyszólván teljes 100%-ában magyar, legfeljebb egy-két százaléka, a cselédség lehet idegenajkú.

A természet, a történelem egy őrtornyot emelt ebben a városban a nemzeti szellem oltalmára. Ebben az őrtoronyban megvolt az ő is, a kormányzat azonban jobbnak látta elvinni onnan. Mily hatása volt a tanítóképző-intézet elvitelének Temes vármegyébe, erre nézve hivatkozom a statisztikára, a mely szerint Temes vármegyében az iskolakötelesek 85%-a járt iskolába, és a tanítók közül, 615 közül 592 volt oklevelés.

Tudom, hogy a vármegyének egyik igen érdemes képviselője minden év folyamán szóba hozta e képezde ügyét és a t. miniszter úr volt szíves évenként ígéretet tenni. Azt hiszem, hogy ez alkalommal talán többet is nyerünk az ígéretnél. Hivatkozom ezekre az adatokra, hivatkozom az évenként megújuló ígéretekre, a kezem közt levő hivatalos kimutatásokra. Hivatkozom arra, hogy Erdély az egyesítés alkalmával odaadta mindenét, lemondott a maga különállásáról, mert magyarságának erejét, biztosítását a magyarországi erős magyarságtól várta. Odanyújtotta jobb kezét és ezzel szemben — bár ne igazolná a jövődő — nem kapott úgyszólván semmit. Erdélyről azt szokták mondani, hogy elveszőben van Magyarországra nézve. Azt mondom, Erdély és Magyarország közt ez a vármegye a határvonal és ha elszakad Erdély, ha elszakadhat, ezen a ponton válik el.

Igen kérem a t. miniszter urat — és hiszem, hogy kérésem nem lesz eredménytelen — méltóztassék ezeket megfontolni és a sok ígéret után ebben a dologban egy eredményes lépést is tenni. A tételt különben elfogadom.

Neményi Ambrus pártfogolja Lengyel Zoltán felszólalását.

Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. képviselőház! Csak röviden nyilatkozom e kérdésben úgy Lengyel Zoltán, mint Neményi t. képviselőtársaim felszólalására.

Csak annyit jegyzek meg, hogy teljesen értem, hogy mikor egy helyről máshova visznek egy intézetet, nagyon érzik ott annak hiányát. Objektív okok is foroghatnak fenn arra nézve, hogy ott újra egy tanítóképző állíttassék fel és a mint rendelkezésemre állanak a pénzügyi eszközök, hogy a tanítóképzők szaporíttassanak, ezt az ügyet is a legkomolyabb megfontolás tárgyává teszem, mert magam sem zárkózom el azok elől az érvek elől, a miket itt t. képviselőtársaim felhoztak.

ELMÉLET.

Általános élettan.

X. Közlemény.

B) *Az egyoldalú inger mozgást irányító hatásai.*

2. Barotaxis.

Az élő substantiának azon változásait, a melyek az egyoldalú nyomás folytán jönnek létre, «barotaxis» névvel jelölik. A mint a nyomás kisebb vagy nagyobb s a szervezet a nyomással szemben halad vagy a nyomás elől menekülni igyekszik, a barotaxis is *pozitív* vagy *negatív* lehet.

A barotaxisnak magának is különböző fajtái vannak. Ilyenek: a *thigmotaxis*, *rheotaxis*, *geotaxis*, *centrotaxis*.

Thigmotaxis alatt a barotaxisnak azt a fajtáját értjük, mely akkor jó létre, a midőn a szervezet valamely szilárdabb testtel érintkezik. A tengeri rhizopodák nagyobb része rendszeren valamely szilárdabb alaphoz tapad s az alapot nem képes elhagyni. Itt a thigmotaxis *pozitív*. Ha ellenben erősebb nyomás éri valamelyik állabat, akkor a protoplasma visszahúzódik, sokszor csomókat képez. Ilyenkor már negatív thigmotaxis van jelen. Látható ebből az is, hogy a gyengébb inger hatása pozitív, az erősebbé pedig negatív mozgást eredményez.

A thigmotaxisra a természetben számos példa van. Legközönségesebb a futó-növények thigmotaxisa. Ezek, mint tudvalevő, száraikkal átölelik, kacscsaikkal átfogják azokat a tárgyakat, mikkel érintkeznek, s növésük közben is ezekkel érintkeznek. Milyen változás megy végbe a thigmotaxis folytán a növénytörzs és a kacscsok egyes sejtjeiben, azt eddig még nem ismerjük.

A thigmotaxisnak igen érdekes példája a következő eset. Egy csészében, a mely telve volt folyami vízzel, s a vízben az *Anodonta* nevű folyami kagyló petéi voltak s ezenkívül egy *Oxytricha* nevű ázalag. A mikor a vizet átöntötték, az *Oxytricha* véletlenül érintkezett a golyó alakú kagyló-petével. Az ázalag négy óra hosszáig köröskörül szaladt a pete felületén és nem volt képes azt elhagyni. Négy óra mulva a petét egy kis ázalékocska érintette s csak ekkor s csak így tudta az állat a pete felületét elhagyni. Később az *Oxytrichával* kísérletet tettek, s hasonló eredményre jutottak.

A barotaxisnak egy másik alakja a *rheotaxis*, azaz bizonyos egyedeknek az a sajátsága, hogy gyengéden folydogaló folyadékkal szemben igyekeznek előre haladni. Erre még csak kevés példa ismeretes. Legjobban észlelhető a nyálkagombák plasmodiumánál, különösen a cservirágnál (*Aethalium septicum*). Ha egy vízzel telt üvegpoharat magasabbra állítunk s bele egy itatóspapír szalag végét teszszük s a papír-szalag másik végét odateszszük a nyálka-gombához, a plasmodium

a papír-szeleten felkúszik s belemegy a pohárba. Kísérletek alapján bebizonyították, hogy a nyálka-gomba plasmodiumának mozgását egyenesen az itatós-papíron lassan-lassan leszivárgó víz idézte elő. A rheotaxisnak tulajdonítják az emberi ondó-állatkának a petesejt felé való mozgását. Ugyancsak rheotaxist állapítottak meg némely bakteriumoknál is.

A *geotaxis* a barotaxisnak az az alakulata, melynél fogva némely szervezet a föld középpontja irányában mozog. Ez különösen észlelhető a növényeken, hol a gyökerek pozitív geotaxist, a szárak és törzsek negatív geotaxist, az ágak és levelek transversal geotaxist mutatnak.

A geotaxis észlelhető az egyetlen sejtből álló szervezeteknél is. Vannak olyan ázalék-állatok, miket ha üvegcsőbe helyezünk, csakhamar a víz felületére emelkednek, akár van bedugva felül a cső, akár nincsen; míg némely bakteriumok meg a cső fenekén telepednek meg. A bakteriumokon a pozitív, az ázalék állatokon pedig a negatív geotaxis működik a helyfoglalásnál közre.

Régebben azt hitték, hogy a geotaxisnál a föld vonzó ereje működik közre. *Jensen* azonban kimutatta, hogy ez egyenesen a különböző nyomáson alapszik. *Jensen* kísérleteiben az üvegcsövet a centrifugál lapra vizirányosan helyezte el s midőn a lapot lassan mozgatta, azt tapasztalta, hogy az ázalék-állatok a cső közepén foglaltak helyet, vagyis azon a helyen, a hol legkisebb volt a nyomás. A geotaxisnak ezt a fajtáját elnevezte *Jensen* «*centrotaxis*»-nak.

3. Phototaxis.

Egy és ugyanannak a fénysugárnak is meg van az a sajátsága, hogy a fényforráshoz közelebb fekvő helyen nagyobb az ereje mint a távolabbi helyen s így az egyoldalú inger előidézésére a fény nagyon is alkalmas. Az egyes szervezeteket bajos dolog is volna úgy elhelyezni, hogy a fény minden oldalról egyenlő erővel érné őket. Az egyoldalú inger következtében egyes szervezeteken mozgási jelenetek mutatkoznak s ez az, a mit «*phototaxis*»-nak mondanak.

A phototaxist legelőször a növényeken észlelték. A ki az ablakban virágot szokott tartani, az napról-napra láthatja a phototaxist. Ha azt nem akarja, hogy a virágok elgörbülve, egyoldalúlag fejlődjenek, akkor kénytelen időről-időre a virágcserepeket megfordítani. Vannak olyan érzékeny virágok, a melyeknek a virágai folyton a nap felé vannak fordúlva. Ha pl. egy szép nyári napon a tarnicscsal (*gentianum*) telt virágágyat megtekintjük, láthatjuk, hogy minden virág a nap felé néz s reggel a virágok állása épen ellenkező, mint este. Érdekes az is, hogy némely növényeknél a fény milyen elhatározó befolyással van a sporák fejlődésére. Az a sejttel, mely az eredeti sporasejtet két részre osztja és a sporára ható fény egymással 90° szöget képez. A világosság felé fordított sejtrészből fejlődik később a növény szára, a sötétség felé eső részből a növény gyökere. Az egyik részben a pozitív, a másikon a negatív phototaxist láthatjuk.

A phototaxis megvan az alsóbb rendű állatoknál is. A fénynek

van bizonyos ereje, mely az illető mikrobák életfeltételének optimuma. Mikor tehát ilyen fény-inger hat rájuk, valamennyien oda törekesznek, ellenben ha a fény erőssége nagyobb vagy kisebb az optimumnál, akkor onnan elmenekülnek. Azt is észrevették a vizsgálók, hogy a színes fény-sugarak közül sokkal hatásosabbak a kék és a viola, mint a vörös, vagy más szóval: minél rövidebbek a fény sugar hullámai, annál érzékenyebbek a szervezetek irántuk.

4. Thermotaxis.

Valamint a fény, úgy a hő is nagyon alkalmas az egyoldalú inger előidézésére, mert minél messzebb van az organismusnak valamely része a hőforrástól, a hő hatása annál csekélyebb mérvű az illető részre.

A thermo-taxisra vonatkozólag *Stahl* a nyálkagombával tett érdekes kísérletet. Egymás mellé állított két poharat. Az egyikben 7, a másikban 30°-os víz volt. A két pohárra itatós papírra úgy helyezte el a nyálkagombát, hogy az egyik vége a hidegebb, a másik a melegebb vízben volt. És a plasmodium a hidegebb vízből átmászott a melegebbbe. Itt tehát a thermotaxis pozitív.

Negatív thermotaxist észleltek az amoebáknál. Ha az amoebára 35° hő sugarat bocsájtanak, mozgási irányát megváltoztatja.

A thermotaxis hatása legjobban észlelhető az ázalék-állatokon. A *paramaecium* pl. a 24—28 C^o-nál nagyobb melegség előtt elmenekül, az ennél hidegebb helyről pedig a 24—28°-os helyre húzódik. Az is jellemző ezekre az állatkákra nézve, hogy a test különböző oldalán levő hőkülönbséget már akkor észreveszik, midőn a két inger közötti különbség 0.01^o C. Ez egyszersmind mutatja azt is, hogy az állatkákban a hő-érzék *küszöbe* sokkal kisebb, mint pl. az emberben.

5. Galvanotaxis.

A galvanáram már csak azért is nagyon alkalmas az egyoldalú ingerek hatásainak megfigyelésére, mivel ennél az ingerek ereje a legapróbb részletekig megmérhető.

A galvanáram mozgató hatását először *Hermann* észlelte. Valányszor olyan folyadékba, a melyben béka vagy hal lárvák voltak, villamos áramot bocsájtott, mindannyiszor tapasztalta, hogy ezek az állatkák fejüket a + villamosság felé fordítják. Utána többen tettek ilyen forma kísérletet s a galvanotaxist a felsőbb rendű állatokon és a növényeken is tapasztalták. A legérdekesebbek ezek a kísérletek az egy sejtből álló szervezeteken.

Az ázalék állatok közül a legtöbb faj a + sarkon csoportosul. Vannak aztán olyan fajok is, a melyek a — sarkat keresik fel. Ha két ilyen különböző galvano taxisú fajt teszünk az edénybe s az áram irányát változtatják, akkor a két faj egyedei között úgy szólván élet-halál harc keletkezik, csak azért, hogy helyeiket elfoglalhassák. Van aztán olyan ázalék állat is (*spirostomum ambigium*) mely sem az egyik, sem a másik sarok felé nem megy, hanem az áram irányához derékszög alatt helyezkedik el.

C) *A túlerőltetett inger hatása.*

Ha az inger az organismushoz mérve igen nagy, akkor ennek háromféle hatása lehet *a)* kifáradás és kimerülés, *b)* bénulás és *c)* halál.

1. Kifáradás és kimerülés.

Közönségesen úgy fogjuk fel, hogy a kimerülés a kifáradásnak nagyobb foka. Az élettan azonban a kettő között éles különbséget tesz. A szervezet működésére ugyanis kétféle körülmény hathat bénítólag: *a)* az élethez szükséges anyagok a megerőltetett munka következtében oly nagy mennyiségben használatnak fel, hogy azokat a szervezet nem képes pótolni; *b)* a megerőltetett munka következtében a szervezet annyi bomlasi anyagot termel, a mely őt a további működésben gátolja. Az első esetben beáll a *kimerülés*, az utobbiban az *elfáradás*. Mind a kettőnek közös sajátsága, hogy az élő substantia ingerelhetőségére s munkásságára bénítólag hat.

A szervezetek az elfáradásra nézve különböznek egymástól. Vannak, a melyek néhány másodpercig tartó inger következtében már elfáradnak (pl. a *Pelomyxa*) s folyton nagyobb-nagyobb-nak kell az inger intenzitásának lenni, hogy reá reagáljanak. Vannak aztán az élő substantiának olyan alakulatai is, a melyekről azt hinnők, hogy képtelenek az elfáradásra. Így pl. az *idegekről* eddig nem sikerült bebizonyítani, hogy elfáradnának. Az elfáradást a physiologusok itt is lehetségesnek tartják, de azt hiszik, hogy az ideg minden körülmények között képes az elfogyasztott anyagot pótolni, s mivel a változás magában megy végbe, kívülről rajta bizonyos ideig semmi változást nem vehetünk észre. Itt is olyanformán vagyunk, mint a szív izmoknál. A szívizom is nagy munkát végez s rendes körülmények között még sem fárad ki. Ha azonban bizonyos betegség alkalmával a rendesnél erősebb munkát kell végeznie, a melynél a felhasznált anyagokat nem pótolhatja, akkor ha nem is azonnal, de hosszabb idő múlva beáll az elfáradás. A szívizmok nem működnek, megállnak s bekövetkezik a egyén halála.

A mily nehezen fáradnak el a szív izmai, éppen olyan gyorsan bekövetkezik az elfáradás a csontváz izmainál. A gerinces állatok izmainak elfáradását többen meg is figyelték és tanulmányozták is. Érdekes és okkal-móddal a *nevelés és oktatásnál* is felhasználható az az eredmény, a mit *Mosso* az ember elfáradására vonatkozólag tapasztalt.¹ *Mosso* méréseit az *ergograf* segélyével végezte. Az ergograf kis készülék s a kar és az ujjak megerősítésére szolgál. Az alkart két helyen, az ujjak körül pedig négyet lehet vele megerősíteni. Ha már most bármi inger érje a testet, a szabadon maradt ujj mozgatható. Ezt a szabadon levő ujjat egy fonál segélyével írókészülékkel kötik össze s az írókészülék az ujj mozgását lejegyzí. A fonálra súlyt is akaszthatunk, s ennek a segélyével az újjizom munkáját megváltoztathatjuk és meg is mérhetjük. Ennek a készüléknek a segélyével meggyőződhetünk a felől,

¹ *Mosso*: Die Ermüdung. Lipcse 1893.

hogy ugyanazon erejű ingerek mellett, ha az ingerek között csak kevés szünet van, az izom munkája folyton alább-alább száll, míg végre a 0-sal lesz egyenlő. Ha azt akarnók, hogy az új izma később akkora mozgást végezzen mint előbb, akkor jóval nagyobb erejű ingernek kellene reá hatni, mint először. E mellett jellemző az is, a mit *Marey* és *Helmholtz* is tapasztalt, hogy minél jobban el van fáradva valamely izom; annál több időre van szüksége, hogy az egyes rángatások közben eredeti hosszúságára kinyújtózzék.

Igen érdekes az is, hogy az elfáradás következtében a szövetekben, sőt a sejtekben is változások állanak be. A haránt-csíkos szövetekben a sávok alig-alig vehetők észre s a csíkokat elválasztó sarkosoma megnövekedik. Az idegsejtek magjai kipihent állapotban gömbalakúak, az elfáradás következtében pedig vagy összezsugorodnak, vagy csillagalakúnak látszanak. Minél nagyobb az elfáradás, a sejtmag chromatin tartalma annál kevesebb lesz és a nucleolus tökéletesen is elenyészhetik.

Az elfáradt izmok és a sejtek is a pihenés következtében megint visszanyerik eredeti ingerelhetőségüket. A kipihenés annál hamarabb bekövetkezik, minél kisebb fokú volt az elfáradás.

Jellemző az is, hogy a szervezettől eltávolított izom is kipiheni magát, ha a megszáradástól megvédik s hozzá elegendő *éleny* juthat. Igaz, az így kipihent izom másodsor már hamarabb elfárad, de ez magán a pihenés lényegén mit sem változtat.

Vannak a megfeszített izom-munkának olyan jelenei is, a miket saját testünkön is észrevehetünk. Ha gyorsabban mozgunk, magasabb hegyre mászunk, erősebben dolgozunk, észrevehetjük, hogy a légzés gyorsul, az egyes lélegzészvétel mélyebb-mélyebb lesz, a szívverés gyorsabb és erősebb, a test izzadni kezd. Ha az izommunka nagyon erős, akkor különösen ha előbb már régen nem végeztünk mozgást, valóságos láz vesz rajtunk erőt. Nagyobb gyaloglás után este izgatottak vagyunk, nincs étvágyunk, az álom kerül szemünket. A következő napon rendszeren fájnak az izmaink. Ezek a jelenségek az orvost rá emlékeztetik a fertőző betegségek symptomáira. És csakugyan a kettő között hasonlóság is van. A fertőző betegség alkalmával a bakterium által készített toxin az, mi e jelenségeket okozza, a megerőltetés következtében maga az izomsejt produkálja a reá nézve mérgező hatású toxin mennyiségét.

Azt, hogy a megerőltetett izommunka következtében magában az izomban csakugyan képződik valami «fárasztó anyag», kísérletileg is kimutatták. *Ranke* hígított konyhasó-oldatban kimosta az elfáradt izmot s ezzel ismét munkaképessé tette. Máskor meg folyadékot készített a kifáradt izomból s ezt befecskendezte a teljesen nyugodt izomba. Ennek az lett az eredménye, hogy a semmi munkát nem végzett izom is képtelenné lőn a munkára. *Mosso* ez utóbbi eljárást a kutyákon kísérlette meg. A kifáradt kutyának a véreből befecskendezett a nyugodt kutya bőre alá. És ime a fáradtság jelei: a gyorsított lehelés, a hangos szívverés stb. stb. a nyugvó kutyán kevés idő múlva mutatkoztak. E kísérlettel azt is bebizonyították, hogy a «fárasztó anyag» nem marad meg az izomban, hanem a vérkeringés a test minden részébe elviszi. Innen magyarázzák meg azt is, hogy a megerőltetett gyaloglás

után nem csak lábaink, de nyakunk és karjaink is fáznak. Ez az anyag oly mennyiségben is felhalmozódhatik, hogy az agyra és a szivizmokra is hat s itt esetleg bénulást is okoz. Példa erre a marathoni győzelem hírére Athénébe megvívó Eukles — halála.

Bármily fontosnak lássék is az elfáradásra és kimerülésre nézve az izomsejtek bomlási terméke, azért ne tulajdonítsunk neki nagyobb fontosságot, mint a mekkorát megérdemel. Ez az elfáradásnak csak egyik oka és egy cseppel sem fontosabb mint a másik: a munkaközben szükséges anyagok hiánya. Ha az élet fentartásához szükséges anyagok nincsenek meg a kellő mennyiségben, az elfáradás bekövetkezik, akár van toxin a vérben, akár nincsen. Erősebb táplálkozás mellett több munkát bírunk ki, mint nélkülözések mellett. S ez a mit az *iskolának* is figyelembe kellene venni, egyaránt áll a testi és a szellemi munkára. Ha tanítványaink szellemi munkaképességét fokozni akarjuk, első dolog, hogy adjunk testüknek elegendő és jó minőségű tápanyagot.

2. Izgatás és bénítás.

Az izgatás és bénítás egy és ugyanannak a jelenetnek a különböző foka. Az izgatás az életjelenetek gyorsítása, a bénítás pedig a lassítása. Azok az ingerek, a melyek csekélyebb erősség vagy rövidebb ideig való hatás mellett izgatólag hatnak a szervezetre, nagyobb erősség mellett, vagy hosszabb ideig hatva, bénítást okozhatnak.

Az elfáradás jelenségei, miket csak az imént láttunk, csak egyik válfaját teszik az izgatásnak és a bénításnak. A hány féle az inger, ugyanannyi féle lehet az izgatás és a bénítás is. A morphiump. kisebb adagban s nagy ritkán adva izgatólag hat a szervezetre, míg nagyobb adagokban vagy folytonosan alkalmazva, bénító hatást gyakorol. Ugyanígy vagyunk egyéb kábítószerrel, pl. az alkohollal, nikotinnal, chloroformmal stb. Vagy ott vannak a hőingerek. A mint növekedik a hő, bizonyos pontig gyorsulnak az életjelenségek, a határt átlépve azonban bénítólag hatnak a szervezet működésére. Ugyanígy vagyunk egyéb ingerekkel is.

Vannak aztán olyan ingerek is, a melyek nemcsak az igen nagy, hanem az igen kicsiny erősség mellett is bénítólag hatnak a szervezet működésére. Azt, hogy hol van az egyes ingerfajtáknak az egyes egyedekre, különösen pedig a sejtekre vonatkozólag az izgatás és a bénítás elvalasztó határa, még eddig nem tudjuk. Nagyon sok kísérletet és megfigyelést kell addig alkalmazni, míg e téren az általánosan alkalmazható és érvényes szabály felállítása sikerül.

3. A túlerőltetett inger következtében való halál.

A folytonos vagy a túlerős inger végső következménye a halál. Miként fejlődik ez ki egyik s másik esetben, az egymástól nagyon különböző.

A nem nagyon erős, de folytonosan tartó ingereknél az egyes fokozatokat figyelemmel kísérhetjük. E fokozatok: izgatás, bénítás,

halál. Ha a *spirostomum* nevű ázalék állatkára chloroform gőzt bocsáj-
tunk, akkor, ha az inger nem túlságos, kezdetben az ázalék állatka
szálacskáit gyorsan mozogtatja. A mint tovább tart a hatás, a szálacs-
kák lassabban-lassabban mozognak, végre teljesen megállnak. Beállott
a bénulás. Ha most kedvező életkörülmények közé kerül az állat, akkor
rövidebb vagy hosszabb idő múlva újra mutatkoznak rajta a normalis
életjelenségek. Ha ellenben az inger tovább tart, beáll a halál s bármi
kedvező életfeltételek közé kerül, többé nem éled fel. Ugyancsak ezt a
jelenetet láthatjuk az ember idegsejtjeiben a morphium mérgezéskor.
Kezdetben ez is izgatólag hat, hosszabb időn át használva megbénítja
s végre megöli az idegeket. A hőingereknél e fokozat azzal bővül,
hogy a halál nemcsak a túlságos melegben, hanem a túlságos hidegben
is bekövetkezik. Így azután mind a melegnek, mind a hidegnek meg
van a bénító és halált okozó hatása.

Vannak esetek, a midőn e fokozatok egyike-másika hiányzik s eset-
leg egyszerre a halál következik be. Az egyes fokozatok átugrása függ
az inger erősségétől és az élő substantia alkotásától. Ha például a
Pelomyxa palustris mászó állapotban megnyúlt testét gyenge sav oldat-
tal ingereljük, akkor testét gömb alakúra összehúzza. Ha az ingert abba
hagyjuk, testét ismét kinyújtja. Ha ellenben az inger tovább tart, akkor
a gömbalakú test szélein a protoplasma gumósodni kezd s a testről
folyton-folyvást leválik. Ha pedig az inger nagyon erős, akkor a Pe-
lomyxa nem húzza össze gömbalakuvá testét, hanem a protoplasma
abban az állapotban, a melyben eredetileg volt, gumósodni s szétválni
kezd. Azokat az erős ingereket, mik a szervezet halálát előidézik, ál-
talában a halál *külső* okának mondjuk. A mint az életfeltételek opti-
mumától eltérünk, változás áll be a szervezetben. Az életfeltételek
maximumának és minimumának túllépése egyaránt halált okoz. Tiszta
élelyben éppen úgy meghal a szervezet, mint az élely teljes hiánya
miatt.

(Csurgó.)

Pethes János.

IRODALOM.

Farkas Sándor földrajza.

Második közlemény.

II. kötet. A föld öt része, Magyarország kivételével.

Mindaz, a mit az I. kötet feldolgozásáról elmondottam, többé-
kevésbé a II. kötetre is ráillik. Úgy latszik, mintha itt is az elhamar-
kodás volna a szerző bűne, a miből aztán mindazok a hibák származnak,
melyekre most rámutatni akarok.

Félreértés elkerülése végett azonban szükségesnek tartom meg-

jegyezni, hogy én nem arra törekszem, hogy mindenáron csak hibát fedezzek fel; kiemeltem Farkas S. földrajzának jó tulajdonságait már az I. kötetben is, s most újból hangsúlyozom, hogy a felsorolandó és szerintem okvetlenül kiigazítandó hibáktól eltekintve, a szerző feldolgozta anyagot értékesnek s megfelelőnek mondhatjuk. Nyelvezete könnyebben folyó, mint az I. köteté, talán magyartalanság sincsen annyi benne és sajtóhibáktól is mentebb. Sok cikke úgy tartalmilag, mint nyelviileg kifogástalan, mint p. o. a «népek, nemzetek, állami és társadalmi viszonyok»-ról szóló. Nagyon kívánatosnak tartom, hogy Farkas földrajzi könyvei tanítóképzőink általánosan használt, de mindenesetre kifogástalan jó kézikönyveivé váljanak, jóakarattalag figyelmébe ajánlom tehát szerzőnek a megjelölt hibák gondos kijavítását.

Az *emberfajok* osztályozásában a tudósok különböző csoportosítást követnek. Mivel erre nézve határozott megállapodás nincs, nem célszerű kézikönyvben kizárólag az egyik tudós egyéni felfogását, illetőleg felosztását követni. Szerzőnk Peschel Oszkár csoportosítását fogadja el, mely a megszokott közfelfogástól eltér, a mennyiben a malájokat s az amerikai őslakókat, vagy indiánokat is a mongol-fajhoz foglalja. Ez magában véve nem hiba, csak szokatlan eljárás. De hiba az, hogy midőn a mongol-fajt jellemzi, csak az ázsiai mongolokat veszi tekintetbe s egészen megfelelnek a malájok s indiánokról s így a tanuló azt hiheti, hogy p. o. ez utóbbiak is sárga bőrűek. Az alcsoportokat is helytelenül állapítja meg; azt mondja ugyanis: «a mongolok két ágra oszlanak: az ural-altaji és finn ágra, mely utóbbihoz számítatnak a magyarok is.» E meghatározáshoz nagyon sok szó fér. Először is fajilag ezen osztályozásnak nincs értelme, csakis nyelviileg, ez pedig már más t érre visz bennünket; de ha már így osztályozott, akkor ne feledkeznek meg a török-tatár ágról, a mely az ural-altaji nyelvcsaládnak egyik ága, szemben a finn-ugorral, mely utóbbihoz tartoznak a magyarok is. Fenti csoportosítás tehát mindenkép helytelen. Nem lett volna itt egyéb teendő, mint sorra elszámlálni azon népeket, melyek a mongol-fajhoz tartoznak. Más helyen úgy is szól a nyelvcsaládokról s ott egészen helyesen csoportosítja az ural-altaji nyelveket is. Az emberfajtakban élesen ki kellene emelni, hogy mely alapon történik az osztályozás; ilyen szempont legfőképp a bőr színe, a koponya alkotása s a hajzat minősége.

A *földközi faj* csoportosítása egyrészt hiányos, másrészt rendszeretlen. A régi semita népek közül kimaradtak a föniciai és karthagóiak. Az ind-európai népeket szerző így sorolja fel: «az *indusok, perzsák, svédek, örmények, görögök, rómaiak, kelták, germánok, szlávok és románok.*» Hol van itt a logika? Ez a felsorolás szerintem így volna helyes: az ind-európai népekhez tartoznak Ázsiában: az indusok, perzsák, örmények; Európában: a régi kelták s a kelta maradványok, a régi görögök s rómaiak és a mai román, germán és szláv népek. Nincs értelme, hogy a germánok egyik ágát, a svédeket, itt az általános osztályozásba belekeveri. Európa részletes földrajzában van a helye annak, hogy a román vagy szláv fajhoz tartozó egyes népeket névszerint felsorolja. Ezt meg is teszi szerző, csakhogy ott is hiányosan; a germánok szerinte: az

angolok, németek és skandinávok. Helyesen így lenne: németek hollandok, friesek, flammok, dánok, svédek, norvégek, angolok.

A földrészek lakosságáról nagyon elavult számadatokat találunk. Európának könyvünk szerint 364 millió lakosa van, pedig valósággal 400 milliónál is több; Ázsiának sem 827, hanem 860 millió, Afrikának nem 169, hanem több mint 200 millió lakosa van.

Az emberfajták felsorolásakor csak egyszerűen Amerika őslakóiról szól, megszokott nevüket: indián, nem említi; később pedig, a halászó, vadászó törzsekről szólva, például hozza fel az *indiánokat*, peseréket. Avatatlan honnan tudja, hogy miféle népek ezek? Abba a következtetésbe is bele esik, hogy Amerika országaiban, hol indianokról, hol indusokról beszél; pedig az nem mindegy, mert indusok alatt Elő-India népeit értjük.

A tengeri forgalomról ezeket olvassuk: «Nagy forgalmat mutatnak továbbá a földközi tengerek; különösen *Román-tenger*, (hiányzik a névelő!) az Éjszaki-tenger, továbbá az amerikai és földközi tengerek.» Vajjon melyik tengert keresztelte el szerző önkényesen Román-tengernek? Hát még ez az összeállítás: amerikai és földközi tengerek?! Könyvünk szerint ezek koordinált fogalmak volnának! Erről bizony a legjobb akarattal sem mondhatjuk, hogy világos előadás.

Ausztrália fölfedezéséről ezt olvassuk: «partjait 1601-ben pillantották meg először.» Kissé hátrább pedig ezt: «a hollandok a XVI ik században fordultak meg Ausztrália földén»... Ez a két állítás nem fér meg egymás mellett. Hiszen az 1601. évvel a 17-ik század kezdődik s nem a 16-ik. Következtetés, hogy Ausztrália szárazföldjéhez hozzászámítja Tasmaniát, a többi szigeteket nevezvén Oceániának, Ausztrália kiterjedését pedig már Tasmaniával és Új-Zealanddal együtt határozza meg. Ausztráliának úgyis kevés öble közül kár volt a Cambridge-öblöt egészen kihagyni.

Ázsia. Szokatlan beszéd: «Ázsia partjai igen töredezettek.» Műszavunk e fogalomra: tagozott, vagy tagosult s ez jobban is kifejezi a fogalmat.

A Taimir-félsziget mellett nem említi meg a Nordenskjöld-öblöt.

A khinai birodalom kiterjedését először 11,000 □ km. nek, néhány lappal utóbb pedig helyesen 11,500,000 □ km.-nek mondja. Az előbbi adatot sajtóhibának kell tekintenünk, de mindenesetre bosszantó egy sajtóhiba.

Az ásványi és növényi terményeket, mint az I. kötetben is, minden országban újra meg újra egyenként felsorolja. Nem tekintve azt, hogy az ilyen adathalmaz csak értéktelen holt anyag, még nehéz is a megtanulásra; tehát nem való kézikönyvbe. Általános és jellemző adatokra van itt szükség, névszerinti felsorolásnak csak akkor van helye, ha valamely vidék jellegzetes terményeiről van szó.

Hátsó-India népeinél nem szól vallásukról, csupán a francia gyarmatok egyikénél, Kambodsánál, mondja, hogy lakói buddhisták.

Borneo sziget éjszaki részéről megmondja szerző, hogy angol birtok, de a többi nagyobb feléről elfeledi megmondani, hogy a hollandoké.

Szumátráról s a Kis-Szunda szigetekről sem mondja meg, Timort kivéve, hogy kiké.

A Molukka-szigetek lakóiról mondja szerző, hogy malájok és alfurok. Jó volna azt is tudni: miféle népek azok az alfurok! A szöveg-ből az tűnik ki, hogy nem malájok. De hát akkor mik? Mert külön alfura népfaj nincs.

Következetlenség, hogy egyik maláj-szigetről megmondja a lakosság számát, a másiktól nem. Általában a jellemző adatok felsorolásában könyvünk sokszor rendszertelen.

Az Indus és Brahmaputra folyókról igen zavaros dolgokat olvashatunk Elő-Indiában. Ott ugyanis ez áll: «a Brahmaputra a Himalája keleti végéből ered.» Később pedig ez: . . . «az Indus, mely a Brahmaputra közelében ered, a Tibeti fentérségen.» E szerint az Indus is a Himalája keleti végén eredne. Tényleg úgy áll a dolog, hogy mindkét folyó a Himalája hegyláncz középső részének éjszaki aljában, egymáshoz közel ered s onnan ellenkező irányban folynak.

Az indiai nagy alföldről azt mondja könyvünk: «kétszer olyan, mint az osztrák-magyar monarchia . . .» bizonyára azt akarja mondani: kétszer olyan nagy, vagy kétszer akkora. Indiában csak Gangesz völgyéről van szó, később pedig erre vonatkozva Hinduszáni alföldet említ. Miért nem nevezi ez alföldet e néven a maga helyén?

Nagyon különös, zürzavaros egy állítás ez: «*Az arabok magukat Mohamedtől vagy Izmaeltől származtatják, tehát mindnyájan mohamedánok.*» Igazán csudálkozom, hogyan állíthat szerző ilyen zürzavaros dolgokat. Az arabok igenis Izmaelnek, Ábrahám előzőtt fiának az utódai, tehát nem egyszersmind Mohamednek is. Hiszen Mohamed idejében az arabok már nagy nép voltak. S mit szólunk ehhez a furcsa következtetéshez: «*tehat mindnyájan mohamedánok?*» Hiszen a mohamedán szóval nem is a származás, hanem a vallás van megjelölve. Az arabok mohamedán vallásuak, mert Mohamed tanait követik.

Afrika folyóiról többféle okot is felhoz, hogy miért nem hajózhatók, de a legfontosabbat, t. i. rendszeren vízeséseket és sellőket alakítva jutnak le a felföldről a tenger melléki lapályra, — nem említi.

Afrika lakóinak osztályozása nem elég világos. Úgy tűnik fel, mintha azok a kafferek, tuaregek, somáliak, fuláhok stb. mind külön népfaj volnának.

Amerika. Az amerikai szigetek csoportosítása nem világos és hiányos is. Vajjon mit ért ő a «délamerikai szigetcsoport» alatt? Hol vannak s melyek azok? Első pillanatra a Tűzföldi és Falklandi szigetekre gondolunk, csak hogy azok meg külön csoportba vannak foglalva ily címen: «a Tűzföld körüli szigetek.» Beszél szerző a távol eső oceáni szigetekről is, de azokat sem nevezi meg. A Brit-Kolumbia és Alaszka körül sorakozó nagy szigetcsoportot pedig egészen mellőzi. Az Egyesült-Államok egyik legnépesebb városának, Chikagonak lakosságát nem jelzi. holott sokkal kisebb városokét megmondja. A jelentéktelen s apró Bahama-szigeteknek majd mindegyikét névszerint felsorolni egészen feleslegesnek tartom. Paraguai államról érdemes volna megemlíteni, hogy az állam nyelve az indián nyelv, valamint Braziliáé,

hogy annak egyik terménye a brazífa, melytől az ország nevét nyerte.

Európa. Európa hegyei közül kihagyja szerző a Kaukázust, pedig az épen úgy Európa és Ázsia határán húzódik, mint az Ural. Európai Oroszország tárgyalásakor azonban mégis beszél a Kaukázusról. Másutt azt állítja, hogy állandóan hóval borított hegyek csakis Norvégiában és Svájcban vannak. Ez helytelen állítás, mert havasokat és glecsereket az Alpok egész kiterjedésében találunk, tehát p. o. Ausztriában is.

A szláv népek felsorolása minden rend nélkül történik, éjszaki és délszlávok össze-vissza keverve. Midőn Európa népeit vallás szerint csoportosítja, így szól: . . . «a keresztyén vallás három főcsoport által van képviselve, u. m. a római- és görög-katholikus, továbbá a protestáns vallás által.» Itt először is az a tévedés, hogy ez nem három, hanem csak két csoport, mert a római- és görög-katholikus egy, mindegyik katholikus, a mint hogy az evangélikus vagy református mindegyik csak protestáns; azután pedig hiba, hogy a harmadik csoport, t. i. a görögkeleti egyház hiányzik.

Angliának 17, különösnél különösebb nevű öblét mind felsorolni fölöslegesnek tartom. A megszokott Calaisi-szoros helyett szerző mindig Doveri-szorosról beszél. Ha már mindenáron Doverről nevezi el a szorost, legalább említse meg az ismertebb nevét is. Anglia népes városairól (p. o. Liverpool, Manchester, Birmingham stb.) a népességet számokba is ki kellene fejeznie. Anglia gyarmataiban Falkland az afrikai gyarmatok közé van sorolva, pedig az közvetlen Amerika mellett van.

Különös, hogy Hollandiánál a nép műveltségét emeli ki, ellenben Belgiumnál, hol a népműveltség sok tekintetben gyarló, dicsérőleg emlékszik meg a népiskolákról. Kívánatos volna azt is kitüntetni, hogy Luxemburg lakossága milyen nemzetiségű.

Franciaországban nagyon hézagosan, sőt helytelenül adja elő a francia nép származását. «A francia nép nagyobb része kelta származásu, — mondja szerző — sokan azonban a kimberektől származtatják magukat.» Vajjon mit szólnak ehhez Nagy Károly frankjai? A francia nép származása, helyesebben a következő: a kelta gallok elrómaiásodtak, ezek közé vegyültek különféle germán népek, különösen frankok és burgundok s megalakult a frank, vagy francia nemzet, melynek nyelve azonban főleg román jelleget mutat.

Norvégia lakosságának nemcsak a nagyobb része lutheránus, hanem úgyszólván mindenki ezt a vallást követi. És miért beszél lutheránusokról, miért nem evangélikusokról? Ezen analógia szerint akkor máshol kálvinisták és pápistákról kellene beszélnie! Svédországról meg sem a vallást, sem a nép nagy műveltségét nem jelzi. Úgyszintén a dánok vallásáról is hallgat.

Oroszországról könyvünk fjordokat emleget, mondván: «a Finn-öböltől még feljebb (talán éjszakra?) pedig a fjordok hosszú sorozatát találjuk.» Én hát nem találom, akárhogyan vizsgáljam is a térképet. Hagyjuk csak azokat a fjordokat Norvégiának! Különös meghatározást találunk itt a görögkeleti egyházzal: . . . «ezen külön vált egyháznak a cár a látható feje.» Szent-Pétervár is megérdemelné, hogy lakossá-

gának a számát megmondjuk, annál inkább, mert Moszkva, Varsó, Riga, Kiev lakossága ki van tüntetve.

Spanyolországban — szerző szerint — a spanyolok előtt az arabok laktak. Ezen állítás helytelenségét, úgy hiszem, nem kell bővebben magyaráznom. A spanyolok származásáról semmit sem szól, a portugallokról pedig azt mondja: «származásra nézve rokonok a spanyolokkal.» Lisboa lakosságát nagy sajtóhibával 30,000-re teszi 300,000 helyett.

Az olasz nép eredetét sem adja kielégítően: «Az olasz nép a régi latin s az újabban beköltözködött népelemekből való.» Azt hihetnők, hogy mostanában történt az a beköltözködés, pedig biz' az 1500 évvel ezelőtt a népvándorlás korában esett meg. S miféle népelemekről beszél? Miért nem mondja, hogy különféle germán törzsek (gótok, herulok, longobárdok, normannok) telepedtek a latinok közé! Ez világos és helyes beszéd lenne. Decséréteire legyen mondva szerzőnek, hogy az olasz helyneveket eredeti olasz írásmód szerint s nem német átírásban adja; p. o. Firenze, Milano, Genova, Torino. Az osztrák uralom idejéből maradt ránk az olasz városoknak németes elnevezése, helyénvaló, hogy azoknak eredeti olasz neveit visszaállítsuk a maguk jogaiba.

Görögország öbleinek felsorolásában nem tart helyes rendet; a tanulót ezzel zavarba hozhatja. (L. 165. lap!) Beszél a görög nemzeti állam megalakulásáról, de nem mondja meg, hogy mikor történt az. Cherszonzes-félszigetet manapság inkább Gallipoli-félszigetnek nevezzük. Törökország lakói között nem említi a görögöket, pedig azok nagy számmal vannak a tengerpartok mentén. A montenegróiak hiányosan vannak bemutatva e szavakkal: «legnagyobb részök a délszláv törzshöz tartozik.» Hát kisebb részök hova? És melyik délszláv törzshöz tartoznak? . . . Mondaná egyszerűen, hogy a montenegróiak nem egyebek, mint szerbek. Szerbia lakosairól azt mondja: «nagy részök szláv.» Miért nem nevezi ezeket is nevükön szerbeknek? A szláv gyűjtőnév alatt többek közt a bolgárokat is értjük. Szerző pedig úgy folytatja, hogy a szlávokon kívül vannak: oláhok . . . és bolgárok. A szerbek görögkath. vallásuaknak vannak mondva, pedig azok mind görög-keletiek.

Németországban azokat a jelentéktelen Frieslandi-szigeteket névszerint felsorolja, a mit azonban én fölöslegesnek tartok. Németország hegységeiről ezt olvassuk: «... az Alpokhoz tartoznak a Rajna jobb partján huzódó Vogesek...» Erre meg kell jegyezmem, hogy a Vogesek a Rajna bal partján huzódnak és egyáltalán nem tartoznak az Alpokhoz. A németországi egyetemekről azt mondja szerző: «számuk mintegy 21.» Vagy határozott számot mondjon, vagy határozatlan mennyiséget, de így ne beszéljen. Németország nemzetiségeiről szólva, ezt mondja: «a németen kívül van szláv, litván, morva, cseh.» A *szláv* szó, mint már fentebb mondtam, gyűjtőnév, magában foglalja tehát a csehet és morvát is; de vajjon mit érthet szerző e felsorolásban a «szláv» alatt? Az ausztráliai német gyarmatok közt nem említi a Marschal- és Bismarck-szigeteket, a Kaiser Wilhems Landról pedig nem mondja meg, hogy az Új-Guinea egy része.

Az Alpokról azt mondja szerző: «a Rhône völgyétől a Kis-Alföldig húzódnak.» Elhúzódnak biz' azok a Dunáig, tehát a Nagy-

Alföldig is, mert hiszen a dunántúli hegyek mind az Alpok keleti ágazásaihoz tartoznak. Az az állítás, hogy Svájc népességének fele része katolikus, fele része protestáns, nem felel meg a valóságnak. Azt én úgy tudom, hogy mintegy $\frac{3}{5}$ -e protestáns s $\frac{2}{5}$ -e katolikus.

Ausztria tárgyalásánál, mindjárt az elején, igen helyén való volna egy kis történelmi áttekintés, vagyis a mai osztrák császárság megalkulásának története. (Sőt helyén való volna ez némely más államnál is, p. o. Görögországnál, Olaszországnál stb.). Nem kellene említés nélkül hagyni Ausztriának Magyarországhoz való viszonyát sem. Azonkívül szükségesnek tartanám még egy kis általános áttekintést nyújtani Ausztria népeiről, azok nemzetiségéről, vallásáról, foglalkozásáról és műveltségéről. Szerző még csak azt sem mondja meg, hogy mennyi Ausztriának összes lakossága. Mindjárt a tartományok tárgyalásába kezd, de azok felsorolásakor Tirolt kihagyja. Galiciában csak főnsíkról beszél, pedig a Visztula mellékén terjedelmes lapály is van. Galicia keleti része helyett a nyugati részbe helyezi a Dnyeszter folyót. Úgy látszik, ismét a régi hiba, melynél fogva a keleti és nyugati irányt fölcseréli. «Morvaország lakosságának zöme cseh, morva és tót . . .» Hiszen az mindegy: cseh, morva, vagy tót! Említ Morvaország lakói közt szerbeket is. Úgy tudom, hogy ez országban szerbek nem laknak. Az Alpok felosztásában Közép-Mész Alpokról is beszél. Ennek nincs értelme, mert a középső Alpok kristályos kőzetekből állanak. Az Ötztölgyi és Zillertölgyi-Alpokat nem említi meg, pedig a Brenner hágó, melyről szó van; ezen két hegység közé esik. Tirolt könyvünk Ausztria legnagyobb tartományának állítja, holott Csehország majdnem kétszer, Galicia pedig majdnem háromszor akkora. Krajnáról az van mondva, hogy igen gyéren lakott tartomány s a közvetlenül előtte tárgyalt Karinthia kiterjedése és lakossága számarányából az tűnik ki, hogy az még egyszerűen oly gyér lakossága. Az ily ötletszerű adatok semmiesetre sem kézikönyvbe valók! Hogy Dalmácia lakói közt csehek is vannak említve, ez csak olyanforma állítás, mint hogy Morvaországban szerbek volnának. Hát ahhoz mit szólnunk, hogy Boszniában a szerbek között osztrákok is vannak? Hát van ilyen nemzetiség is?!

Még a könyv beosztásához volna egy-két szóm. Azt az eljárást, melyet szerző az egyes földrészek ismertetésében követ, általában véve csak helyeselhetem. Szól először a földrész nagyságáról, hatáiról, fölfedezéséről, vízszintes és függőleges tagoltságáról, vizeiről, éghajlatáról, terményeiről és lakóiról s azok politikai viszonyairól; azután veszi részletes tárgyalás alá az egyes államokat. Azt azonban ismét a mű fogyatkozásául kell feltüntetnem, hogy ezt a helyes menetet nem mindenütt viszi keresztül. Ausztrália és Ázsia ismertetése még megfelelő, de Afrikáé és Amerikáé már kevésbbé s legfölületesebb Európáé. Itt már az általános ismertetést igen elnagyolta, holott itt kellett volna azt a legnagyobb körültekintéssel és praecizitással keresztül vinni.

De talán elég is lesz a hibák felsorolásából! A csekélyebb jelentőségűek mellőzésével is íme mily sokasága a hibáknak, tévedéseknek! Szükségesnek találtam azonban mindezen hiányokra rámutatni, már csak azon általános oktatási elvből kifolyólag is, hogy *oktatásunk úgy tar-*

talmilag, mint alakilag mindig igaz legyen. Igazságérzetem ösztönzött arra, hogy a nekem bírálatra kiadott kézikönyv mindazon hiányosságait, melyek a tanítás igaz voltát veszélyeztethetnék, a személyi kérdés mellőzésével, tárgyilagosan felsoroljam és pedig főképen azért, hogy szerzőnek figyelmét azokra felhívjam s így a 'kijavításban neki kezére hozzá járjak. De felhívom egyuttal az igen tisztelt kartársakat is, hogy szóljon kiki a kérdéshez s a mennyiben én is tévedtem, állításaimat tárgyilagosan igazítsák helyre. Tévedni emberi dolog; de több szem többet lát s a jó akaratú tanácsot mindenkitől, még ellenségeinktől is fogadjuk szívesen.

Sopron.

Papp József.

EGYESÜLETI ÉLET.

Választmányi ülések jegyzőkönyvei.

I. Jegyzőkönyv.

Felvétellett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának 1902. évi január hó 20-án tartott ülésén.

Jelen vannak dr. *Kovács János* elnöklete alatt: *Katonáné Thuránszky Irén*, *Faskó Károly*, dr. *Baló József*, *Miklós Gergely*, *Lubinszky Emilia*, *Farkas Sándor*, *György Aladár*, *Gerencsér István*, *Horvay Ede*, *Répay Dániel* (Pápa), dr. *Hermann Antal*, *Nagy László*, *Sztankó Béla*, *Eitner Milla*, *Németh Sándor*, utóbbi jegyző.

1. Elnök az ülést megnyitván s a választmányt üdvözölvén, jelenti, hogy a múlt vál. ülés határozatából kifolyólag dr. *Axaméthy Lajos* min. tanácsost a tanítóképzési ügyosztály vezetőjét a választmány küldöttsége üdvözölte legfelsőbb helyről történt kitüntetése alkalmából.

Tudomásul szolgál.

2. Főtitkár jelenti:

a) Az egyesületbe való belépésre jelentkeztek: *Krammer József*, (polg. isk. igazgató, Kismarton); *Szalatsy Rezső* (tk. tanár, Déva); *Macskásy Zoltán* (tk. tanár, Kolozsvár); *Bánóczy Róza* (tk. tanítónő, Győr); *Dániel Jenőné* (tanítónő, Budapest), *Draghincescu György* (tk. tanárjelölt, Budapest). — Kilépésüket jelentették *Macskásy Sándor*, *Faskó Károly*, *Tomcsányi János*.

A választmány a jelentkezetteket örömmel igtatja rendes tagjai sorába. A kilépésre jelentkezetteknél a kilépés hatálya a tagsági kötelezettség három-három éves ciklusának lejártával állapíttatik meg.

b) *A gyakorló isk. tanítók nyugdíj ügyében* a nm. Miniszter úrhoz beadandó felterjesztést a választmánynak 1901. III. 18-án hozott határozata értelmében elkészítette s bemutatja azt a választmánynak.

Tudomásul szolgál s megbizsa a választmány az elnökséget a felterjesztés benyújtásával.

c) Ugyancsak a választmány határozata értelmében elkészítette s bemutatja a főtitkár *a nevelőnők nyugdíj ügyében* beadandó felterjesztést is.

Tudomásul szolgál s a felterjesztés benyújtása elhatározatik.

d) *Főtítkár* a tanítóképző tanárok anyagi helyzetének javítása ügyében benyújtandó ez évi fölterjesztés tárgyának megállapíthatása végett ismerteti az 1902 évi költségvetést. Megemlékezik a tanítók továbbképző tanfolyamának szervezésére szükséges költség beigtatásáról s a tanítóképző tanárok tanfolyamának továbbfejlesztését célzó költségvetési intézkedésekről. A fizetési ügyet illetőleg kiemeli, hogy az 1902. évi áll. költségvetésben a VIII. és IX. fiz. osztályokba sorozott rendes tanárok látszáma egyenlősített, ezáltal a tanítóképző-intézeti tanároknak egy régi óhaja ment teljesezésbe. De még mindig kedvezőtlennek tekinthető azon körülmény, hogy a fizetési osztályok két alsóbbjában (XI., X.) a létszám együttvéve még mindig több, mint a két felsőbben. Indítványozza: kérelmezze a választmány, hogy a két alsó fizetési osztálybeli létszám csökkentessék, a két felsőé pedig egyenlően megosztva gyarapíttassék.

Nagy László és *Miklós Gergely* felszólalása után kimondja a választmány, hogy főtítkár indítványa, mint kérelem, vétessék fel a választmány évi felterjesztésébe. köszönetet mondván egyúttal a Miniszter úrnak eddigi intézkedéseiért. Kimondja ezzel kapcsolatosan a választmány, hogy az évi felterjesztésben kérelmeztessék a felekezeti képzők államsegélyének emelése is.

e) *Herchl János* kassai r. kath. tképző-intézeti igazgató indítványt adott be a felekezeti képző-intézeti tanárok nyugdíja ügyében, főtítkár részletesen ismerteti az indítvány előzményeit. Nevezetesen: az 1898-iki közgyűlés határozatait, az ez ügyben 1899. év ápr. havában benyújtott emlékiratot, az ennek alapján kiadott 31460—1899 sz. min. rendeletet, az 1899-ik év novemberi választmányi ülés határozatából folyó lépések megtételét s végül az 1900. évi közgyűlésnek ide vonatkozó határozatait s mindebből kifolyólag ezen ügy jelenlegi állását.

A választmány határozza: kéressék fel a vall.- és közokt. Miniszter úr, hogy a Ratio Ed. 289. és 290. §-ának hivatalos használat céljából leendő újabb, hiteles lefordítása iránt intézkedni kegyeskedjék s hangsúlyoztassék annak szüksége, hogy a tolmáchoz egy a magyar nevelés- és iskolaügy történetében teljesen otthonos pedagógus is felszólíttassék.

3. *Horvay Ede* pénztáros jelenti, hogy a tagdíjakban még mindig jelentékeny a hátralék; kéri egyúttal a pénztárvizsgáló s az írói díjakat kiosztó bizottság kiküldését.

A pénztárvizsgáló bizottság tagjaiúl *Peres S.*, *Miklós G.*, és *Bittenbinder M.*, az írói díjakat kiosztó bizottság tagjaiúl pedig *Horvay E.*, *Sztankó B.* és *Nagy László* küldetnek ki.

4. *Sztankó Béla* indítványozza, hogy mivel a vál. tagoktól «A tanítóképesítő vizsgálatok tagozása» c. előadásra külön önálló vélemény az elnökséghez nem terjesztetett be, *Nagy Lászlónak* e tárgyban előadott javaslata küldessék meg a tképzők tanártestületeinek hozzászólás végett. Egyúttal visszapillantva e kérdésnek fejlődésére, melynek főbb mozzanatait a II. egyet. tanügyi kongresszust megelőző idevonatkozó tanácskozások, a kongresszus tanítóképzési szakosztályának megállapításai, az 1898. évi közgyűlés határozatai, az új szabályrendelettel kap-

csolatban kifejezést nyert nézetek, az 1900. évi közgyűlés határozatai teszik: javasolja, hogy a Nagy László javaslatának 3. és 11. §§-ai olyképen szövegeztessenek, hogy a javaslat, mint általános érdekű pedagógiai kérdés az összes hazai tanítóképzőkre vonatkozatható legyen. E módosítással a 3. §. a következő lenne. «3. Az alapvizsgálatot teljesítő bizottságot alkotják: a külön kinevezett elnök, az illető képző igazgatója és tanárai s a megyei tanfelügyelő, mint a bizottság tagjai.»

A 11. §-ból az utolsó mondat (Ez utóbbit . . . stb). törlendő).

A választmány az indítványt magaévé tévén megbizza az elnökséget, hogy a javasolt módosítással az előadói javaslatot véleményezés végett az összes tanítóképző-intézeteknek küldje meg.

5. *Dr. Baló József* «A módszeres tanári tanácskozások tárgyai» c. tételről értekeznek.

A választmány mindvégig éber figyelemmel hallgatta a tanulságos előadást; a részletes tárgyalásba ezuttal nem bocsátkozik az idő előre haladott volta miatt.

K. m. f.

Jegyezte: *Németh Sándor*.

titkár.

II. Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Tanítóképző-intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának 1902. évi február 13-án tartott ülésén.

Jelen vannak dr. *Kovács János* elnöklete alatt: *Katonáné Thuránszky Irén*, dr. *Baló József*, *Miklós Gergely*, *Lubinszky Emilia*, *Snazel Ferenc*, *Farkas Sándor*, *Gerencsér István*, *Horvay Ede*, *Peres Sándor*, *Nagy László*, *Bittenbinder Miklós*, *Sztankó Béla*, *Németh Sándor*, utóbbi jegyző.

1. Elnök az ülést megnyitván, üdvözli a választmányt.

A választmány elnök előterjesztésére gr. *Teleky Sándor* és *Komjathy Béla* orsz. gyűlési képviselőknél a tanítóképző intézeti tanárok anyagi érdekében az 1902. évi költségvetés tárgyalása alkalmával a pénzügyi bizottságban tett felszólalásaikért hálás köszönetét fejezi ki.

2. Főtítkár jelenti, hogy az egyesületbe való belépésre jelentkeztek: *Decsics József* (tk. tanár, Baja) és *Lépesné Baur Irén* (tk. tanítónő, Budapest).

A választmány a jelentkezőket örömmel igtatja rendes tagjai sorába.

3. Főtítkár bemutatja a «Tanítóképesítő vizsgálatok» c. tételre vonatkozó előadói javaslatot azon módosításokkal, melyeket azon a választmány f. é. januári ülésén hozott határozat értelmében az elnökség tett; bemutatja az ehhez csatolt s a tanítóképzők tanártestületeihez s igazgatóságaihoz intézett elnökségi körlevelet, egyben jelenti, hogy úgy a körlevél, mint — kellő számú példányokban, a javaslat márcz. 10-i határidővel véleményezés végett az összes tanítóképzőknek megküldetett. — Tudomásul van.

4. *Horvay Ede* pénztáros jelenti, hogy a múlt választmányi ülés által kiküldött írói díjakat kiosztó bizottság megbízatásában eljár s az írói díjakat a gyakorlatban levő kulcs szerint kiosztotta.

Tudomásul szolgál.

5. *Peres Sándor*, mint a kiküldött pénztár-vizsgáló bizottság elnöke jelenti, hogy a bizottság a pénztárt átvizsgálván, azt teljesen rendben találta.

Tudomásul szolgál, a válaszmány a pénztárosnak buzgó működéséért köszönetet szavaz s a felmentvény megadását a közgyűlésnek javasolni fogja.

6. *Horvay Ede* pénztáros előterjeszti az egyesület 1902. évre szóló költségvetését. (L. a M. T. jelen számát!)

A válaszmány a költségvetést azon módosítással hagyja jóvá, hogy a hátralékos s a f. évre esedékes tagdíjak egy tételbe foglalassanak.

7. Következik. «*A módszeres tanári tanácskozások tárgyai*» c. tétel általános tárgyalása. (Előadó dr. *Baló József*.)

Nagy László fontosnak tartja úgy a módszeres, mint a nevelésügyi konferenciákat; e kettőnek egymástól való elválasztását kívánja, nem tartván a kettős célt együtt megvalósíthatónak. Szerinte előadó a tételnek inkább adminisztratív, mint methodikai részével foglalkozik. A módszeres konferenciák feladatának azt tartja, hogy az iskolában methodikai életet teremtsenek s ép ezért nem tartja célosnak a minden hónapban való konferencia tartást, mert ez által ezek igen könnyen puszta formalitássá sülyednének, hanem, mint az előadó is kívánja, három hónaponként. A koncentráció elvét illetőleg a tárgyalás módját akként találja megállapíthatónak, hogy az illető tanár egyszerre teszi meg az egész évre kiterjedőleg javaslatait s nem tantárgyankint, hanem osztályonként állapíttassék meg a tanmenet. Nem helyesli, hogy a tanítási anyag megállapításánál az idő tekintessék mértékül, hanem a methodika nyomúljon előtérbe, tehát azt kell tárgyalni, miféle tanítási egységek alakítandók. Kívánatosnak tartja, hogy a tanárok egymás óráin s a gyakorló iskolában hospitáljanak.

Peres Sándor külön módszeres konferenciák tartását feleslegesnek tartja, szerinte minden tanári értekezletnek egyúttal módszeresnek is kell lenni. Szóló csak egy ily tanácskozást tart fontosnak, az év elején tartandót, melynek a tanmenetek tárgyalása a feladata.

Miklós Gergely nem tartja kivihetőnek, hogy minden tanácskozás egyúttal módszeres is legyen, ilyenek tartását különösen az egyes időszakok elején látja indokoltnak, az ekkor tartott tanácskozásokon kívánja előterjeszteni a következő évharmad anyagát.

Sztankó Béla a külön módszeres tanácskozások tartásának fontosságát hangsúlyozza, mert a rendes konferenciákat tapasztalás szerint teljesen lefoglalják a folyó ügyek. A meth. konferenciákon nem csupán módszertani kérdésekkel, de nevelésügyiekkel is kíván foglalkozni, mert csakis így véli elérhetőnek egységes methodikai és nevelési eljárásoknak — aktualitásra való tekintet nélkül — a megállapíthatását.

Dr. Baló József, előadó a felszólalásokkal szemben igazolja álláspontját. A szóban forgó kérdésnél az adminisztratív szempontot fentartandónak véli; a rendtartás értelmében tanmenetek készítenők, a tapasztalat is bizonyítja, hogy a tanárok sokszor nem végzik el a ki-

szabott anyagot, meg kell tehát lenni az adminisztratív keretnek. Lehetetlennek tartja, hogy minden tanácskozás egyúttal módszeres tanácskozás is legyen; maga a «*módszeres tanácskozás*» fogalom eleve kizárja, hogy minden tanácskozás egyúttal methodikai is lehessen. Nem tartja célszerűnek, hogy a tanárok egymás óráin hospitáljanak, a gyakorló iskola látogatását azonban ő is fontosnak tartja. Előadói javaslatában inkább csak a keretet kívánta megadni a módszeres tanácskozásoknak s ez szerinte nem lehet más, mint adminisztratív színű; a megjelölt kerethez tartalmat adni az egyes tanári karok feladatának tartja.

Dr. Kovács János elnök felszólalásában szintén a módszeres konferenciák szükséges volta mellett nyilatkozik. Szerinte a mennyiben azt a rendelkezésre álló idő megengedi — a módszeres tanácskozások össze is eshetnek a rendes konferenciákkal, ha azonban szükséges, külön is tarthatók. Felosztandók az év elején, év közben s az év végén megtartandó értekezletekre, melyek mindegyikén tárgyalhatók akár methodikai, akár nevelési kérdések, csak előre meg kell jelölni, mely tárgyak intézendők el az év elején, év közben s az év végén.

A választmány a szóban levő tétel részletes megvitatását a legközelebb tartandó ülés napirendjére tűzvéni ki, elnök az ülést berekeszti.

K. m. f.

Jegyezte: *Németh Sándor*.

titkár.

III. Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának 1902. évi március hó 3-án tartott ülésén.

Jelen vannak *dr. Kovács János* elnöklete alatt: *Katonáné Thuránszky Irén*, *dr. Herrmann Antal*, *dr. Vángel Jenő*, *dr. Baló József*, *Somogyi Géza* (Znió-Váralja), *Horvay Ede*, *Snasel Ferenc*, *Lubinszki Emilia*, *Gerencsér István*, *Geöcze Sarolta*, *Radó Vilmos*, *Nagy László*, *György Aladar*, *dr. Wessely Ödön*, *Sztankó Béla*, *Németh Sándor*, utóbbi jegyző.

1. Elnök az ülést megnyitván, üdvözli a választmányt, különösen üdvözli *dr. Vángel Jenő* egy. tagot, mint a ki ez alkalommal először jelent meg a választmány ülésén és *Somogyi Gézát*, a ki vidékről jelent meg e választmányi ülésén.

2. Főtitkár jelenti:

a) Az egyesületbe való belépésre jelentkeztek: *Hegedüs Paula* (tk. tanítónő, Budapest); *Eitner Milla* (tk. tanítónő, Budapest); *Balló Aurélné* (áll. tk. tanítónő, Eperjes); *Tomeskó Stefánia* (tk. tanítónő, Eperjes); *Beyer József*, *Eber Rezső*, *Forberger Árpád*, *Wohlmuth István* (tk. tanárjelöltek, Budapest.)

A választmány a jelentkezőket örömmel igtatja rendes tagjai sorába.

b) A tanítóképesítő vizsgálatok tagozatára vonatkozó előadói javaslat a választmány módosításaival szétküldetett az egyes tanítóképzők tanártestületeinek véleményezés végett s a szarvasi ág. ev. tképző, továbbá a pozsonyi és győri tanítónőképzők testületei véleményüket már be is küldötték. — Tudomásúl szolgál.

c) Örömmel jelenti, hogy a tanítóképző-intézeti tanárok statusában legutóbb 69 előléptetés történt.

Örvendetes tudomásul szolgál s a választmány jegyzőkönyvileg fejezi ki hálás köszönetét a vall. és közoktatásügyi m. kir. miniszter urnak, nemkülönben mindazoknak, kik ez ügy lefolyására kedvezően közreműködtek.

3. Következik a *módszeres tanári tanácskozások tárgyai* c. tétel előadói javaslatának részletes tárgyalása. Hozzászóltak:

Radó Vilmos: a rendes tanácskozásokat kívánja magasabbá, tartalmasabbá tenni, ép azért feleslegesnek tartja a külön módszeres konferenciákat; még az év elején és végén tartandó módsz. tanácskozásokat se tartja szükségesnek; tárgyúl a helyzetből kinőtt kérdéseket, nem pedig az előre kijelölt tételeket óhajtja.

Nagy László: helyesli az év elején és év végén a külön módszeres konferenciákat; az elsőnek szerinte főképp az illető iskolai évre vonatkozó tanulmányi kérdések tárgyalását lehetne feladatává tenni.

Somogyi Géza ajánlja, hogy a tanárok egymás óráin kölcsönösen hospitáljanak s a tanítási eljárások megvitatását igen alkalmas tárgynak tartja a módszeres értekezletek számára. Az ez ellen felhozható érv, a tanárok szak-képzettsége, ennek nem állja útját.

Dr. Herrmann Antal a tanároknak egymás óráin való hospitálást nem tartja személyi okokból megvalósíthatónak, bár tárgyi szempontból helyesli, módszerről lévén szó, ez egy és általános, ehhez érthet bármely szakot művelő tanár is. A módszeres konferenciák főtárgyának a tanítási és nevelési eljárások egyöntetűvé tételét tartja.

Geöcze Sarolta nem helyesli az előadó által felsorolt formákat, mert kényszerűséget rejtenek magukban s úgy is sok a forma, melyekhez alkalmazkodnunk kell, különben is minden konferencia, sőt minden óráköz egy-egy módszeres értekezet.

Dr. Kovács János: ha kimondja is a választmány, hogy külön módszeres tanácskozások ne tartassanak, azzal még nem mondja azt, hogy az év elején ne tartassék egy tanácskozás, mely az adminisztratív ügyeket tárgyalja, sőt évközben is, ha a tanulmányi adminisztratív ügyek annyira felhalmozódnak, hogy egy konferencián nem intézhetők el, a dolgot ketté kell osztani s egyik konferencián az egyik, a másikon pedig a másikkajta ügyek tárgyalandók.

Dr. Baló József válaszolva a felszólalásokra, fentartja abbéli álláspontját, hogy külön módszeres tanácskozásokra szükség van. Az év elején okvetetlenül el kell intézni oly ügyeket, melyek egy külön értekezet feladatává tehetőek és teendőek is; az óráközők erre nem alkalmasak.

A kölcsönös hospitálást nem tartja olyannak, hogy abból tárgyakat merítsünk; a helyzet követelte ügyeket kívánja tárgyalni. Ha szükség van egységes megállapodásokra a tanítási és nevelési eljárásokat illetőleg, akkor ezekre nézve intézményt kell teremtenünk, hogy ezek létre is jöhessenek s ebben látja szóló a módszeres tanácskozások feladatát.

Néhány kisebb felszólalás után a választmány az előadói javaslaton a következő módosításokat teszi:

A javaslat 1. és 2. pontját egészen elhagyandónak itéli.

A 3. pont, mely ekkép 1. jelzést nyer, ekkép módosul:

1. Az év elején tárgyalandó methodikai és pedagógiai kérdések: Összefoglaló áttekintése a tanítás terén az egységes eljárásban eddig létrejött megállapodásoknak, melyek évről-évre szép hagyományyá nőnek. Szükséges-e a megállapodásokban valamely módosítás? Újabb módszerek számbavétele. A tárgyalandó anyaghoz, mely eszközök állanak rendelkezésre, mik hiányzanak és hogyan volnának pótolhatók. Az olvasmányok, könyvnelküliek, írásbeli dolgozatok, ismétlések beosztása, közös eljárás ezekben. A különböző tárgyak egymásra való vonatkoztatása. Kirándulások és területi tanulmányi szemléletek kérdése. Egyes didaktikai kérdések okadatolt felvetése, írásban előre beadva. Gyakorló iskola és gyakorlati kiképzés.

Az év közben s az év végén tartandó konferenciák tárgyainak szövegezésével a választmány előadót bízta meg.

4. Dr. Vángel Jenő «A természetrajz tanítása a tanítóképző-intézetekben» címen értekezik.

A választmány mindvégig lankadatlan figyelemmel hallgatta a tartalmas előadást s végeztével előadónak köszönetet szavazott.

K. m. f.

Jegyezte: *Németh Sándor*,
titkár.

IV. Jegyzőkönyv.

Felvétel a Tanítóképző-Intézeti Tanárok Orsz. Egyesülete választmányának 1902. évi április 21-én tartott ülésén.

Jelen vannak *Komáromy Lajos* alelnök elnöklete alatt *Katonáné Thuránszky Irén*, dr. *Baló József*, *Lubinszky Emilia*, *Bittenbinder Miklós*, *Peres Sándor*, *Farkas Sándor*, *Horvay Ede*, *Nagy László*, *György Aladár*, *Sztankó Béla*, *Németh Sándor*, utóbbi jegyző.

1. Elnök az ülést megnyitván, sajnálattal jelenti, hogy dr. Kovács János elnök a családjában előfordult súlyos betegség miatt, nem jelenhetett meg s így az elnökségben ezúttal szóló helyettesítendő; a választmányt üdvözli s felkéri a főtítkárt jelentésének megtételére.

2. Főtítkár jelenti:

a) Az egyesületbe való belépésre jelentkezett: *Polyák Mátyás* el. isk. igazgató (Csaktornya); *Bognár Károly* (ág. ev. tképző-int. gyakorló-isk. tan. Sopron). Kilépését jelentette *Salamon Ferenc*.

A választmány a tagül jelentkezetteket örömmel igtatja rendes tagjai sorába. A kilépés tudomásul szolgál s hatálya a 3 éves ciklus lejartának végével állapíttatik meg.

b) Előterjeszti az iglói áll. tanítóképző tanárkarának következő indítványát:

«Mivel kívánatos volna, hogy a tanítóképzés munkásai a tanítóképzés összes ügyeire nézve lehetőleg egyöntetű elvekben állapodjanak meg; mivel továbbá szükséges, hogy az egyesület munkássága rend-

szeres, összhangzatos és minden oldalú legyen, azért helyénvalónak látná a tanári kar, ha az egyesület a tanítóképzés összes általános és részletes ügyeit magában foglaló rendszeres munkatervet tűzne ki, mely egyesületi munkásságunkat a jövőben vezetné. Evégből indítványozzuk, hogy a választmány a f. évi közgyűlés egyik tételül ezt tűzze ki: *«Az egyesület munkaterve».*

A választmány az említett indítványt a közgyűlésen előterjesztendő *indítványok sorába* felveszi s ennek a közgyűlésen leendő előterjesztésére az iglói tanárkar kebelében indítványozó *Karoliny Mihály* r. tagot kéri fel.

c) Főtitkár bemutatja s előterjeszti a sárospataki áll. tanítóképző tanárkarának a módszeres tanári tanácskozásokra vonatkozólag tett észrevételeit s egyben jelenti, hogy e munkálatot a jelen ülést megelőzőleg kiadta tanulmányozás s esetleges felhasználás végett e kérdés előadójának. Helyeslőleg vétetik tudomásul.

5. Dr. Baló József a mult választmányi ülés határozatából kifolyólag az évközben s az év végén tartandó módszeres tanári tanácskozások tárgyaira vonatkozó javaslatát, illetőleg ennek a választmány határozata szerint történt átdolgozását terjeszti elő.

A választmány a javaslatot több oldalú felszólalás után elfogadja s annak a M. T.-ben leendő közzétételét határozza el.

4. Sztankó Béla főtitkár a közgyűlés idejére vonatkozólag tesz javaslatot; a közgyűlés idejeül július havának 3., 4., 5. napját ajánlja, oly formán, hogy 3-án tartatnék az előértekezlet, 4., 5-én a rendes közgyűlés.

A választmány főtitkár javaslatát elfogadja s a közgyűlést illető további intézkedésekkel az elnökséget bízza meg.

5. Főtitkár részletes jelentést tesz a tanítóképesítő vizsgálatok tagozata c. tételre vonatkozólag az egyes tanítóképzők tanártestületeitől beérkezett véleményekről.

A választmány a jelentést köszönettel tudomásul vevén, annak a M. T.-ben leendő közzétételét mondja ki. A képesítő vizsgálatok kérdését a választmány tárgyalásra kitüzi s a hozandó határozati javaslatokat a közgyűlés elé fogja terjeszteni.

K. m. f.

Jegyezte: *Németh Sándor*,
titkár.

A választmány határozatai a módszeres tanári tanácskozományok tárgyai ügyében.

1. *Az év elején tartandó módszeres tanácskozások* tárgyait l. a márc. választmányi ülés jegyzőkönyvének 3. pontjában.

2. *Az évközi módszeres konferenciák* tárgyai:

1. A tanárok beszámolója a szaktárgyaikban az előbbi időszakban vagy általában a konferencia idejéig végzett anyagról; minden tanár

első sorban maga jelölvén meg a tananyagban való hátramaradást, annak okait és a módokat, a melyek szerint az elmaradás ki volna pótolható. 2. Igazgató ezekre vonatkozóan előterjeszti az osztályok látogatásai alapján szerzett tapasztalatait úgy a tananyag végzését, mint a módszert, taneszközöket, a növendékek készülségét, írásbeli dolgozatokat stb. illetőleg. 3. A didaktikai munka e kétoldalú megvilágítása után következnek a leglényegesebb pontok felől hozandó elvi határozatok és konkréttebb teendők, pl. írásbeliek rendje. 4. A gyakorló-iskolai tanító előterjesztést tesz iskolája haladásáról, a tanító növendékek fellép-tén tapasztalt hiányokról s a szak-tanárok kölcsönösen a gyakorló-iskola esetleges hiányairól, miknek nyomán következnek a tanítóképző és gyakorló-iskola egybehangzó működését illető határozatok. 5. Internátus és externátusról való előterjesztések és határozatok. Ifj. egyesületek életét, isk. ünnepeket, kirándulásokat és az ifjuság általános irányítását illető eszmecsereket, határozatok és tények. 6. Szóban forgó és meg nem oldott didaktikai vagy általános pedagógiai tételek fejtegetésére egyesek által.

3. Az évvégi módszeres konferencia tárgyai:

1. Általános szemle az év általános pedagógiai és didaktikai eredményein, melyekről minden tanár elmondja tapasztalatait; megjelölvén azon pontokat, melyek a szokásos előképzettség mellett leginkább gátjai voltak a növendékek haladásának. 2. Tanmenet változtatások bejelentése. 3. Új taneszközök beszerzésének kérdése. 4. Új módszerek próbájának ajánlása a következő évre. 5. Externátus, internátus, ifj. egyesületek szervezése, ifj. ünnepélyek s ezekben mi bizonyul jónak vagy rossznak. 6. Az ifjuság szakszerű fejlődésében mik a tapasztalatok s hol volna javítani való. 7. A közvetlenül tételekbe szedhető eredményekből a következmények levonása s azok alapján a következő iskolai évre nevelési és didaktikai elvek megállapítása és ezek kivitelének a lehetőségig előzetes biztosítása.

4. A részletes (helyi) tantervre vonatkozólag:

1. A választmány nem tartja szükségesnek, sőt hasznosnak sem, hogy a részletes *tanmenetekben feltüntetendő helyi tantervek* készítésében, a melyeket a *Rendtartás* minden tanítóképző tanári karának kötelességévé tesz, részletekbe hatóan álláspontot foglaljon el. Azért van szóban a *helyi tanterv*, hogy azt egy bizonyos helyhez kötött testület maga készítse az illető iskola szükségletei szerint. 2. Szükségesnek látja azonban a választmány, hogy az egyes helyi tantervek kímélésében a *legáltalánosabb elvek szempontjából* egységes felfogás uralkodjék. Ebben némi *egység* ép oly üdvösnek látszik, mint a milyen fölöslegesnek és részben károsnak a részletekben nyilatkozható egyöntetűség. És pedig egység szükséges a következő pontokban:

- a) A helyi tantervek készítésében alap az érvényben lévő tanterv.
- b) A helyi tanterv a testületeknek *nevelésbeli és módszerbeli* megállapodásai alapján és ezekre való tekintettel készítették.
- c) Az oktatás nevelő irányzata első sorban az érzületi oktatási anyag feltüntetésében és elrendezésében fejezendő ki; s az ide vonatkozó tárgyak közé, a *nyelvoktatás, történet, pedagógia* körébe vonassék bele a lehetőségig a *hitán* is.

d) A pedagógiai szaktárgyak iránt való különös érdeklődés felkelése a logikus gondolkozásra és a gondolatok előadására vonatkozó közreműködés a testület minden tagjának közös törekvése lévén, kívánatos, hogy összhangzó működés a tanmenetben is észrevehető legyen.

e) A tanítás formális oldalai egy intézetben alapjában egységes eljárás szerint domboríttassanak ki.

OKIRATTÁR.

Továbbképző tanfolyam tanítóképző tanárok számára.

I. Valamennyi királyi tanfelügyelőségnek.

II. 386 szám. A tanító- és tanítónőképző intézeti tanárok, illetve tanítónők részére a múlt évi nyár folyamán rendezett továbbképző tanfolyamnak meglepő látogatottsága és általánosan elismert sikere kétségtelen bizonyítéka annak, hogy ez az új intézmény szükséglet pótoló és szélesebb körök régi óhajával találkozott.

Több oldalról fölmerült közkívánságnak teszek eleget, midőn a tanítóképző-intézeti tanárok továbbképzését szolgáló ezt az intézményt folytatom és szakavatott vezetés mellett, s elismert tudományos tekintélyek közreműködésével az idén is oly előadásokat tartatok a hazai tanítók és tanítónők mesterei részére, melyek a mellett, hogy az általános műveltség kereteit bővítik és gazdagítják, egyúttal azok képzettségét támogatják és az új tanterv helyes keresztúlviteléhez szükséges pedagógiai tájékozást is közvetítik.

A tanfolyam előadásai Budapesten, részben a tudomány-egyetem, részben a műegyetem termeiben fognak megtartatni, s mintegy két heti időtartamra tervezve, folyó évi július hó 7 én kezdődnek.

A tanfolyam vezetését ezuttal is dr. Pauer Imre miniszteri tanácsos és tudomány egyetemi nyilvános rendes tanár volt szives elvállalni, a tanfolyam időtartamához mért terjedelemben *neveléstudományi* előadásokat is fog tartani.

A *művészetek története* köréből tartandó előadásokra dr. *Pasteiner Gyula* tudomány egyetemi nyilvános rendes tanárt kértem fel, — a *kísérleti fizika* köréből tartandó előadásokra pedig *Wittmann Ferenc* műegyetemi nyilvános rendes tanár volt szives a megbízást elfogadni. — Hozzájárulnak ezen előadásokhoz az állami tanítóképző-intézetek miniszteri biztosa, *Sebestyén Gyula* által rendezendő *konferenciák*, melyeknek a tanítóképzés célját és helyes eszközeit tárgyaló fejtegetésen felül időszzerű feladata az lesz, hogy az életbe léptetendő új tantervnek sokak által félreismert intencióit magyarázza és a keresztúlvitel módja felől tájékoztasson.

Részt vehetnek a tanfolyamban tanító- és tanítónőképző-intézeti

tanárok, illetve tanítónők, tekintet nélkül azon szakcsoportra, melyre képesítve vannak.

A folyamodók a felvételért hozzám intézendő kérvényeiket közvetlen előjárásuknál tartoznak benyújtani *május hó 20-áig*.

Az állampénztárból díjazott összesen 20 vidéki állami képzőintézeti tanár és tanítónő személyenként 100 korona segélyben részesül.

A tanfolyamban úgy a segélydíjjal, mint segélydíj nélkül résztvevő tanároknak és tanítónőknek kilátásba helyezem a budapesti I. ker. állami tanító- és a II. ker. állami tanítónőképző-intézetek internátusi helyiségeiben való ingyenes elszállásolást.

Az első jelentkezés folyó évi július hó 7-én reggel 8 órakor történik a tudomány-egyetem bölcsészeti karának tanácsstermében.

Erről a királyi tanfelügyelőséget további szabályszerű eljárás végett oly hozzáadással értesítem, hogy a beérkezett folyamodványokat *folyó évi május hó 31-éig* mulhatlanul terjeszszé fel hozzám.

II. Az egyházi hatóságoknak.

Az egyházi hatóságoknak hasonló rendelet érkezett. De megtoldotta ezt a miniszter a következő ponttal:

Mivel melegen óhajtom, hogy a mint a felekezeti tanítóképző-intézetek a múlt évi tanfolyamban is méltóképen képviselve voltak, úgy az idei tanfolyam is ezen intézetek törekvő tanárai részére megnyitassák: van szerencsém a főtiszt, egyházi főhatóságot tiszteletteljesen felkérni, hogy a főhatósága alá tartozó tanító- és tanítónőképző-intézetek egyes tanárai részére a tanfolyam látogatását lehetővé tenni és az illetők jelentkezését ide folyó évi május hó 31-éig bemutatni méltóztassék. Az ingyenes ellátás kedvezményében a főtiszt, egyházi főhatóság kiküldöttjeit is teljes készséggel részesítem.

Budapesten, 1902. évi április hó 25.

Wlassics Gyula.

VEGYESEK.

A közgyűlés előkészítése. A jelen füzet elején közöljük a tanári testületek véleményét *a tanítóképző vizsgálatok módosításáról*. A szakvéleményekről mesteri módon készített áttekinthető kimutatást érdemes főtítkárunk, *Sztankó Béla*. A mi ez összeállításból első sorban szembe ötlük, az a rendkívüli érdeklődés, a melylyel a tanári testületek e tételt fogadták. Összesen 45 testület szólott a tételhez, tehát az összes testületek több mint kétharmadrésze. Különösen figyelemre méltó tény a felekezeti képzőknek élénk részvétele a közös munkában, még azon felekezeteké is, a melyeket, sajnos, eddig nem birtunk bevonnani az egyesületi tevékenységbe. E tétel tárgyalása örvendetes haladást jelent *egyesületi munkánk egyetemes jellegének* kifejlődésében. Sajnos csak az, hogy

egyetlen tanítóegyesület sem küldötte be véleményét. Az el. isk. tanítók hozzájárulása tetemesen emelte volna a hozzászólások értékét s a gyakorlati kivitelről bizonyára sok hasznos megjegyzést tartalmazott volna. Valóban a tanítóegyesületekkel kapcsolatos működésünket nem volna szabad elhanyagolni.

A tanári testületek véleményei, elágazó voltak mellett is, tartalmuknál fogva is kedvező hatást tesznek. A tanítóképzés viszonyainak mélyreható taglalása, a reform következményeinek higgadt megfontolása tűnik ki a szakvéleményekből. A hozzászólások nagyon becses adatokat szolgáltatnak a reform sokoldalú megítéléséhez és helyes megoldásához s a belőlük kisugárzó meleg ügyszeretet bizonyára fokozni fogja mind a középponti választmányának, mind a közgyűlésnek a tétel tárgyalása körül kifejtendő lelkes erélyét.

A közgyűlés ideje. A választmány véglegesen döntött a közgyűlés ideje ügyében. A közgyűlést közvetlen a tanári és tanítói kurzusok előtt, azaz július 4-én és 5-én fogjuk megtartani. E szerint július 3-án este elértekezlet lesz; július 4-én és 5-én (pénteken és szombaton) közgyűlés a Tud. Akadémia heti üléstermében; július 6-a, vasárnap, pihenő nap; hétfőn, 7-én, nyílnak meg a tanfolyamok. A tanfolyam két hétig tart.

Kedvezményes vasúti jegyek a közgyűlésre. Egyesületünk elnöksége az idén is gondoskodni kíván a közgyűlésre felránduló tagok kedvezményes felutazásáról; ezért felszólítja azon *felekezeti* képzőkben működő tanártársakat, a kik a közgyűlésre felrándulni szándékoznak, hogy ebbeli szándékukat legkésőbb május 31-ig a főtitkárnál, *Sztankó Béla* tanár úrnál (Budapest, I. Mozdonyutca 5/a) bejelenteni szíveskedjenek.

Szomorú hírek. Közszeretethen és becsülésben álló elnökünket, *dr. Kovács Jánost*, súlyos csapással látogatta meg az Isten. 12 éves lánykája, *Eszti*ke, skárláthimlőt kapott s a gyönyörű, kedves, egészségtől duzzadó leányka, szüleinek szemefénye, három heti súlyos szenvedés után május 4-én elhunyt. A nagy csapástól mélyen lesújtott szülők iránt általános a részvétel a kartársak körében. Az Isten kegyelme, a mely köt és old, enyhítse nagy szenvedéseiket!

Irsa Béla, máramarosszigeti állami tanítóképző tanárt, szintén súlyos csapás érte, szeretett, kedves, ifjú nejét, *Podoski Jounossza Irmát*, 33 éves korában, 11 évi boldog házasság után április 12-én örökre elvesztette. A csapástól mélyen megrendített kartársunkat valamennyiünk mély részvétele övezi. Legyen áldott az elhunytak emléke!

Rohn József, a polgári tanítóképző-intézet tanára, az Orsz. Tanítói Árvaház árvaatyja, édesatyját veszítette el *Rohn Nándorban*, a pozsonymegyei misérd-deverdi róm. kath. hitközség nyug. kántortanítójában, a ki május 6-án 86 éves korában hunyt el. Áldás és béke lebegjen hamvain!

Nevelőnők kongresszusa. A magán nevelők és nevelőnők ügyének rendezése érdekében nagyobb tanácskozás van kilátásban. Ugyanis a budapesti II. ker. állami tanítónő- és nevelőnőképző-intézet tanári testülete *Nagy László* c. igazgatónak a következő indítványát fogadta el:

A tanári testület fölkéri a Mária-Dorottya egyesületet, hogy tegye meg a

szükséges lépéseket egy *magán nevelői es nevelőnői kongresszus* összehívására. A kongresszus megtartása a következő konkrét célok érdekében történhetnék:

1. a nevelőnők alkalmazásának;
2. a nevelőnők jogi viszonyainak szabályozása;
3. a nevelőnők nyugdíjalapjának létesítése;
4. a nevelőnők képzése.

Szünidei kurzusok. Közlönyünk Okirattár című rovatában egész terjedelmében közöljük a tanítóképző tanárok f. é. szünidei kurzusáról szóló rendeletet. Nagy érdeklődéssel fogadják a tanítóképző tanárok az idei kurzust is. Különösen érdeklődnek a *Sebestyén Gyula* igazgató, miniszteri biztos által tartandó konferenciák iránt. Némi csodálkozást keltett azonban, hogy ezek a konferenciák az életbeléptetendő tanterv körül fölmerült félreértések eloszlátása végett tartatnak. A rendelet ezen kitétele maga is vagy félreértésen alapúl, vagy homályos célzást jelent egy a tanterv-készítéskor fölmerült mozgalomra. Reméljük, hogy *Sebestyén Gyula* ismert tapintata el fogja oszlátani ezeket a félreértéseket és homályosságokat, a melyek alkalmasak kellemetlen hangulat ébresztésére.

A tanítóképző-tanári tanfolyammal egyidejűleg két *el. népiskolai továbbképző tanfolyam* is fog tartatni; az egyik *Budapesten* az állami el. képzővel kapcsolatosan, s a másik *Kolozsvárott* az áll. tanítóképzőben, mindkettő férfiak számára. A nők számára hirdetett tanfolyam az idénről elmarad. A tanfolyam tárgyai lesznek: lélektan, magyar nyelv és irodalomtörténet, földrajz (közgazdaságtan) és történelem (az alkotmány fejlődése) fizikai gyakorlatok és gyakorlati tanítás. A budapesti tanfolyam tanárai lesznek: *dr. Baló József, Palágyi Lajos, Farkas Sándor, Miklós Gergely, Kun Alajos*; Kolozsvárt: *Krausz Sándor, Belányi Tivadar, Felméri Albert, Kovács Béla és Hajtman Pál*. A kurzusok négy hétig tartanak s a tanárok 200 korona tiszteletdíjban részesülnek.

A közoktatási miniszter a *polgáriskolai tanítók* számára is rendez szünidei tanfolyamot az idén. Előadó tanárok lesznek: *Wittmann Ferenc* műegyetemi tanár az elektro-physikából, *dr. Vängel Jenő* a biológiai praktikumból s *dr. Koch Ferenc* a chemiából. A tanfolyam július 7-én kezdődik s tizenöt napig tart. Vezetésével *dr. Kiss Áron* pedagógiumi igazgatót bízták meg.

A *középiskolai tanítóknak* is lesz szünidei tanfolyama. Ez alkalommal — a közszükségletnek, nevezetesen az új tantervnek megfelelően — a történet, a vegytan és a játékdélutánok életbeléptetése miatt lesznek a kurzusok. A történettantás methodikáját *Márki Sándor* egyetemi tanár és *Sebestyén Gyula*, a közoktatásügyi tanács titkára adják elő. A vegytani kurzust *Reichenhaller Kálmán* tanár, a tornatanítói kurzust pedig a Nemzeti Tornaegylet vezetősége. A történeti kurzust augusztus hó első két hetében, a vegytanit július hó 1-től 8-áig, a tornakurzust hat hétig, július 15-étől augusztus hó végéig tartják, hogy a játékdélután miatt beállott tornatanári szükséglet számára képezzenek ki kellő számú erőket. Erre már is szép számmal jelentkeztek.

Vajjon nem volna-e célszerű a jövő évben legalább a középfokú iskolákban működő tanítók kurzusait, a melyek immár rendszeresekké kezdenek válni, *egyesíteni*, vagy legalább *együttben* szervezni? Alkalmat kellene adni arra, hogy a tanárok azon előadásokat hallgassák, a melyek őket leginkább érdeklik. Az iskolafajok szerint szétszaggatott kurzusok igen szűkkörűek s az érdeklődést csak kis részben elégítik ki.

Kimutatás

az 1902. évi május hó 4-éig befizetett tagsági díjakról.

1901-re: Berauer József, Jurássy Berta (8—8 kor.).

1901. II. félévre: Rónai Sándor (4 kor.).

1902-re: Tarján W. Gyula, Dezső Lajos, Ebenspanger János, Pataki Vilmos, Bod Péter, Heger Lujza, Polyák Mátyás, Pataki Lajos (8—8 kor.).

1902. I. félévre: Czöndör Sándor, Bellosics Bálint, Bene Gyula, Benkő Pál, Bocskay Kristóf, Macskásy Sándor, Nagel Sándor, Scherer Sándor, Sente József, Mogyoró János, Rónai Sándor (4—4 kor.).

Bartalus István síremlékére újabban adakoztak :

Killyéni Endre (Hosszúfalu) 6 kor., az ev. ref. tanítóképző ifjúsága és Varga József tanár (N.-Kőrös) 45 kor., Thaisz Lajos (Losonc) 5 kor., dr. Leyer Antal (Losonc) 2 kor., Izák János (Losonc) 5 kor. Eddigi gyűjtésünk főösszege: 477 kor. 58 fillér.

Kérelem.

Közeledik az első félév vége, a mikor egyesületünk pénztárára a tagokkal s a kiadóval szemben fenálló kötelezettségéből kitolyólag, nagyobb összegű követelések kiegyenlítése háramlik. Hogy e feladatának eleget tehessen, teljes bizalommal fordulok a t. tagtársakhoz, sziveskedjenek esetleges tagdíj-hátralékaikat, a februári számhoz mellékelv utalványlap felhasználásával, minél előbb beküldeni; ez által az egyesületi pénztárt is, önmagukat is megkímélik a fölösleges kellemetlenségektől és hiábavaló költségektől.

Budapest, 1902. május hó 4-én.

Tisztelettel

Horvay Ede
egyes. pénztáros.

A legjobb, legelterjedtebb

képes gyermek heti lap

AZ ÉN UJSÁGOM

Megjelen minden szombaton.

* * *

Semmiel sem okozhatunk nagyobb örömet a gyermeknek, mint AZ ÉN UJSÁGOM-mal. Meséivel, elbeszéléseivel, tréfáival, verseivel, képeivel állandó mulatságot, szórakozást szerez az apró embereknek. **Csak 2 kor. negyedévre** s mindenkinek módjában van, hogy ezt az örömet megszerezze gyermekének. A legkiválóbb magyar írók írják ezt a magyar ujságot, januárban minden előfizető gyönyörű mesemondó naptárt kap ingyen. Előfizethetni AZ ÉN UJSÁGOM kiadóhivatalában Budapesten, VI., Andrásy-ut 10.

Előfizetési árak: negyedévre 2 kor., félévre 4 kor.,
egész évre 8 kor.

◦ Mutatványszámot tessék kérni: ◦

AZ ÉN UJSÁGOM

◦ ◦ ◦ ◦ kiadóhivatalától ◦ ◦ ◦ ◦

Budapest, VI., Andrásy-út 10.

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA BUDAPESTEN.

MAGYAR LÁNYOK

KÉPES HETILAP FIATAL
LÁNYOK SZÁMÁRA • •

SZERKESZTI
TUTSEK ANNA

MUTATVÁNYSZÁM
KÉRÉSRE INGYEN.

Azoknak való ez a nagy gonddal s szeretettel szerkesztett lap, a kiknek a legnehezebb szép és jó olvasmányt adni, t. i. a fiatal magyar lánynak. A legjelesebb írók, festők, tanítók, tanítónők sorakoznak a szerkesztő segítségére s alig van magyar író, ki nem írna a MAGYAR LÁNYOK-ba. A szépirodalmi részen kívül ismeretterjesztő cikkeivel, továbbá a háztartás, kertészet, konyha, kézimunkák, női foglalkozások, divat stb. körébe vágó rovataival van megbecsülhetetlen szolgálatára lapunk a magyar lányoknak. // // // // // // // //

ELŐFIZETÉSI ÁRA

Egész évre 12 kor. • Félévre . . . 6 kor.

Negyedévre 3 kor.

Kiadóhivatal: BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 10. SZ.